

KÖZLEMÉNYEK

MARTIN KORNÉL–UGRON ISTVÁN

FEJEZETEK A SZENT LÁSZLÓ HADOSZTÁLY TÖRTÉNETÉBŐL*

II. rész

1945. A Garamtól Karintiáig

Munkánk első részében¹ – az irodalmi előzmények, források áttekintése után – ismertettük a Szent László hadosztály 1944. X. 12-én elrendelt felállításának körülményeit, az alakulat hadrendjét, szervezetét. Bemutatva a hadosztály 1944. XII. 04–XII. 19. közötti felvonulását – hányattatását –, kitértünk a már október végétől külön-külön harcba vetett egyes alakulatai – ejtőernyősök, aknavető tüzérek – hírnevet hozó küzdelmeire.

A továbbiakban a Szent László hadosztály első – egyben legnevezetesebb – együttes alkalmazásáról, az 1944. XII. 19–XII. 27. közti Ipoly parti és Ipoly–Garam közti harcokról számoltunk be. Ennek keretében írtuk le – vázolván az általános hadihelyzetet és a hadosztály harcbevételének indokát – a letkési hídfő s az Ipoly-part egy héten át tartó, súlyos véráldozatot követelő védelmét és a Helemba–Garamkövesd Duna-partszakasz utóvédharcait. Végül néhány résztvevő személyes emlékeinek tükrében igyekeztünk képet adni a váratlan Garam-balparti É–D irányú szovjet betörés folytán bekerített alakulatok felmorzsolódásáról.

A következőkben a hadosztály további – 1945. évi – sorsát, történetének egyes fejezeteit követjük nyomon, a karintiai lefegyverzésig, feloszlásig 1945 nyarán.

A garami utóvédharcok, 1944. XII. 28–1945. I. 7.

A Szent László hadosztály megpróbáltatásai az egyhetes hősieks, de annál veszteségteljesebb² Ipoly-védelemmel korántsem értek véget. A bekerített-felmorzsolott alakulatok túlélőit szovjet hadifogság sújtotta, a Garamon túlra jutott – átkelt, átlábolt, átúszott – testileg, lelkileg kimerült alakulatföredékekre pedig a

* A szerzők ez alkalommal is szívből köszönik dr. Bonhardt Atila alezredek úrnak, a hadtudomány kandidátusának, a Hadtörténelmi Levéltár igazgatóhelyettesének az archív anyagok terén adott mindenkorai segítségét és a gyümölcsöző diskusziókat.

Őszinte köszönetünk illeti Bakay Zoltán, v. Kövesdy Dezső és v. Kozma László bajtársainkat írásos emlékeik, illetve az utász zászlóalj naplójának átadásáért, Simon Istváné pedig Nagy Árpád eje. főhadnagy harctéri feljegyzéseire.

A kéziratot 1996. március 26-án fejeztük be.

1 Martin Kornél–Ugron István: Fejezetek a Szent László hadosztály történetéből. *Hadtörténelmi Közlemények* (HK) 1995. 3. sz. 78–149. o. (A továbbiakban: *Martin–Ugron.*)

2 A *Hgr. Süd* (Heeresgruppe Süd = Német Déli Hadseregcsoport) *KTB* (Kriegstagebuch = Hadinapló) 1944. 12. 27-én az alábbi bejegyzést tartalmazza: „LVII. Pz. Korps: Der heldenhafte Widerstand der Division Szent László ist am gestrigen Nachmittag und in der vergangenen Nacht infolge sehr hohen blutigen Verluste und weitaus überlegenen Feindangriffe zusammengebrochen. Die Division hat sich in zusammenhanglos kämpfende Gruppen aufgelöst, die ohne Verbindung z. T. völlig eingeschlossen ihren Widerstand fortsetzen und sich z. T. in westlichen Richtungen durchkämpfen.” *Hadtörténelmi Levéltár* (a továbbiakban: HL) Filmtár, 897/a tekerés.

megérdemelt pihenő helyett legnagyobb részt – azonnal, vagy hamarosan – újabb bevetés várt.

A szovjet erők már XII. 28-án – két helyen is átjutva a Garamon – Kicsind és Garamkövesd magasságában képeztek a további támadások kiinduló pontjával szolgáló hídfőket. V. Szügyi Zoltán ezredes, hadosztályparancsnok még ugyanaznap, 1^h35'-kor intézkedett harcálláspontján – Béla községben – a Garam védelméről, arcvonalként Kőhidgyarmat D-től követve a folyót Garamkövesdig, majd a párkányi vasútvonal mentén. Parancsnokként az alárendelt Altorjay ezredest jelölte meg. Jobbszomszéd – parancsnoksága alatt – a 2. páncélos hadosztály, balszomszéd a 6. német páncélos hadosztály. A hadosztályparancsnok a német Reimann-csoportot és a Bernolák-rohamtüzér osztályt (7 Hetzerrel) hadosztály-tartalékként Kőhidgyarmatra rendelte, így mindössze a megfogyatkozott Altorjay csoport és a Pálfi századossal átjutott testőr-lövészek, valamint a még számottevő erőt képviselő hadosztály-tüzérség⁴ maradt a harcra.

A Kéméndnél és Kőhidgyarmatnál gyülekeztetett „átúszók” – repülő-lövészek, ejtőernyősök, a felderítő osztály töredékei – szusszanásnyi, megérdemelt pihenőjüket töltötték. A Kőhidgyarmaton lévő utászzászlóalj-maradék – az „Intézkedés” szerint egyelőre a német 6. páncélos hadosztály kötelékében – parancsnoka, Koppány alezredes vezetésével ekkor még egyedül harcolt a községbe betörő szovjet erők ellen.⁵ A délután beérkező német rohamlövegekkel az utászoknak sikerült

3 Dárday Vilmos ezredes, a Szent László hadosztály tüzérparancsnoka naplója (a továbbiakban: *Dárday-napló*. Bővebben: *Martin-Ugron*: 84. o. 27. jegyzet.) 77. sz. melléklet: 377/Szent László ho. I. a. 44. XII. 28. Intézkedés a Garam védelmére.

4 A 6. gk. tü. o. 5 db 10,5 cm-es lövege, a 2. gk. tü. o. 4 db 10,5 cm-es lövege, a VIII. gv. tü. o. 4 db 15 cm-es lövege, 1 német lgv. á. üteg, a német 6. páncélos hadosztály „Richter-csoportja” (2 db 15 cm-es löveg, 1 db 10,5 cm messzehordó ágyú).

5 Szent László hadosztály utász zászlóalj, napló. 1944. XII. 28. A „M. kir. 53. Honvéd Utász-zászlóalj Parancsnokság Napló” címet viselő kötet (a továbbiakban: *utász-napló*) az utolsó zászlóaljparancsnok, *Mersich András* százados Ausztriában élő özvegyétől jutott el v. *Kozma László* hfdgy., egykori századparancsnokhoz Magyarországra 1993-ban. Ő adta a kötetet a szerzők kezébe 1995. II. 8-án.

Jóllehet a napló idézet mellékletei hiányoznak, a nagy gondossággal vezetett napi feljegyzések így is számos eddig ismeretlen részletet tartalmaznak a zlj., egyben a ho. történetéből. Néhány – munkánk első részét kiegészítő – adatot, eseményt az alábbiakban vázolunk.

A mosonmagyaróvári m. kir. 53. honv. utász zlj. 1944. IV. 24-i indulással került a Kárpátok előterébe, ahol 3 hónapig az Árpád-vonal erősítési munkáiban vett részt, majd Sátoralfajhely térségében erősített. X. 19-én Pécelre irányítva Budapest körvédelmének kiépítésében – szerelés hidrobantáshoz, hídörségek, műszaki záruk telepítése, váltoállások építése – működnek közre. XI. 1-től az 5217/44. X. 31. sz. HM-rendeletre a Szent László hadosztály utász zászlóaljaként szerepelnek. Zászlóaljparancsnok: *Koppány Ernő* alez. (már VII. 25-től.), 1. századparancsnok: *Szalay Béla* hfdgy., 2. századparancsnok: *Mersich András* szds., 3. századparancsnok: *Bóra Gyula* szds. (XI. 3-tól.). Zászlóalj segédtsz.: *Kozma László* hfdgy. Személyi feltöltésre a zlj. XI. hó folyamán, három részletben, 9 tiszt + 475 fő legénység pótlást kap.

XII. 9-én előkészület vasúti szállításra Nagykanizsa térségébe, a Szent László hadosztály közvetlen alárendeltségébe. XII. 13-án a menetél Kiszér-Mór területre változtatva. A XII. 16–17-én induló két vasúti szerelvény még úton volt, amikor XII. 19-én Füle-Jenő térségébe, majd 20-án a – Bodajkon lévő, illetve a székesfehérvári állomáson ellenséges tűz alatt álló – szerelvényeket Esztergomba irányította a ho. I. a. vk. tisztje. Végül XII. 23-án Tokodon rakodtak ki, ahonnan 24-én Esztergomon át Garamkövesdre meneteltek. 18^h30'-kor az utász zlj. 1. szd-át a hop. személyesen a felderítő osztálynak – *Nyékli-Takáts* szds.-nak – rendeli alá: a 2. szd. tartalék, a 3. szd. foglaljon reteszállást Ipolyszalka DK-en. A zlj. pk. kérésére a ho. vkf. kiegészíti hiányos fegyverzetüket. XII. 25-én a 2. szd. Fenékpuztán épít ki reteszállást. Mivel az oroszok Ipolykiskeszinél hidat vertek, *Győry Lajos* szds. (I. a) elrendeli a felderítést É-i irányba. A két járőr az Ipoly-Garam közti hátságon ellenséggel nem találkozik, csak visszavonuló, főleg német csapatokkal. A rosszul robbantott Ipolyszalkai hidat *Kotvács Ferenc* hfdgy. éjszaka újból robbantja. Még XII. 25-én este a zászlóalj a hop.-tól parancsot kap a 751. német utász zászlóalj (140 fő) felváltására. XII. 26-án reggelre a zlj. pk. a 2. szd.-ot jelöli ki. (Itt a naplóbejegyzés alighanem téves. Az Ipoly-parton a 3. szd. került bevetésre [*Martin-Ugron-Palágyi* nyomán – 132–134. o.] A 3. szd.-ról többé nem esik szó a naplóban, a 2. szd.-ról viszont azt találjuk, hogy erdei harcban áll, félő, hogy bekerítik. Tény, hogy Mersich szds. átjutott a Garamon, Bóra szds. és százada azonban nem.) A napló ezután a Kicsindnél épített hadihídról szól. XII. 26., 0^h. A ho. műszaki parancsnok távmondata: „Szt. László ho. u. zlj. 1 szakaszával XII. 26-án estig készítsen szabvány hadihidat Kicsind és Kőhidgyarmat között, a Garamon át. A ho. hadilid-oszlopnak 44. XII. 26-án 12^h-ig Kőhid-

kiszorítani az oroszokat. Később – éjfél felé – német parancsnokok is megjelentek, nevezetesen Quentin ezredes és Göttke százados, 5 db Pz. IV. harcocsival, Kőhidgyarmat minden áron való tartásának parancsával. Az utász zászlóalj maradéka – 43 fő(!) – velük működött együtt a következő három napban; a községet változó harcban megtartották. XII. 30-án Koppány alezredest a hadosztályparancsnokságra rendelték. A zászlóaljparancsnokságot Mersich századosnak adta át. XII. 31-én délután a zászlóaljat a harcokból kivonva Muzslára szállították.

Altörjaj ezredes szakaszán XII. 28-án az ellenség az esti órákig elérte Nánát. 21^h-kor a hadosztályparancsnokság parancsot adott a védelmi sáv – a Duna–Garam háromszög – visszafoglalására. Éjfél körül Nána, majd Párkány saját kézre került, de másnap, XII. 29-én a szovjet ellentámadás visszavetette Altörjajékat. Este egy német zászlóaljjal karöltve újabb támadást indítottak, eljutottak a Garam partra, majd tüzer-ségi előkészítéssel⁶ Nána irányába. A német gyors él a felrobbantott garamkövesdi hídig hatolt, de a Párkány–Nána útvillánál és Nána községben erős ellenállásba ütközött.⁷ A következő napon, XII. 30-án a szovjet ellentámadásban Káptalanpuszta felé előre törve már harcocsik is részt vettek.

A hadosztályparancsnokság, felmérve a veszteségeket és a megmaradt harcos állományt (XII. 29-én összesen 264 fő, hét különböző alakulattól) szembe került a „hogyan tovább?” kérdésével. Lajtós Árpád vezérkari főnök „katonahalált” fontolgattott.⁸ Szügyi egyoldalas memorandumot intézett a LXXII. német hadtestparancsnok-

gyarmatra való elővonására intézkedtem...” A hadihíd 50 m-es, ezért Szalay fhdgy. keskeny Garamszakaszt keres, tekintet nélkül az utakra. Noha a hídverés helyét biztosítják, Szalay főhadnagy megsebesül – később belehal – és a hídépítést Kozma fhdgy. és százada veszi át (személyes közlés). A ho. vkf. 5 db Pz. IV. hk-t ígér a hídfő védelmére. Közben a híd előtt mintegy 100 m-re összetorlódtott jég a már kész híd megnyomja. A hídparancsnokságot Medgyessy fhdgy. veszi át. Kozma fhdgy. pihenőben. A hídon a rep. löv. ezred vonata kel át. Ekkor – XII. 27-én hajnalban – szovjet közeltámadás éri a hidat. Kozma fhdgy. Endrődy zls.-sal utolsónak megy át. A hídparancsnok eltűnik. A zlj. pk. 7^h30'-kor a híd megsemmisítésére ad parancsot, de a híd elg. aknavetőtűz alatt áll. Schepelmann német őrnagy kéri hogy ne rongálják a hidat. A hop.-tól érkező pecs.: visszafoglalni a hidat és minden eszközzel megsemmisíteni. Az utász zlj. védje Kőhidgyarmatot. A zlj. pk. jelenti a hop.-nak a német óhajt, mire a vkf. úgy módosít hogy csak szovjet átkelés esetén robbantsanak. Közben 15^h35'-kor az 1. szd. Kicsindtől északra mozgást, harci zajt észlel. (Ez az 1./II. eje. zlj. végső harca volt – M.–U.) 17^h után Győry szds. (I. a) telefon-parancsa: a hidat egyelőre nem kell robbantani. A partot biztosítani! 20^h-kor újabb parancs: robbantani! 21^h45'-kor a robbantó részleg elindul, de egy német hadnagy kérésére leáll. A túloidalon német járművek. A németek a híd jobbparti bejáratánál aknákat telepítenek. Végül XII. 28-án hajnali 3^h05'-kor sikerül a Barta Ernő hdp. őrm. vezetése alatt álló csoportnak – erős ellenséges tűz dacára – a hidat robbantania. Ez tehát az omonózus kicsindi hadihíd eddigi leghitelesebb története. Itt kapcsolódunk Kőhidgyarmat védelméhez. Az orosz támadók nem a hadihídon, hanem attól délre keltek át a Garamon és az utász zlj. jobb szomszédja Reiner német őrnagy által biztosított területen törtek be a községbe.

6 Könnyű ütegek csövenként 20, közepes üteg csövenként 10 lövés Nána DNy és Kastély területére. (Dárday-napló, XII. 29.)

7 Az egyhetes Ipolyság körüli közdelmekben leharcolt német 8. páncélos hadosztály, valamint a német 3. és 6. páncélos hadosztályok lövészalakulatai az LVII. páncélos hadtest (Kirchner páncélos tábornok) parancsnoksága alatt XII. 24-étől fokozatos visszavonulásra kényszerültek. A 3. és 8. páncélos hadosztály a hadtestparancsnoksággal együtt a Bénynél vert hadihídon kelt át XII. 28-án. A 3. páncélos hadosztály azonnal parancsot kapott a garamkövesdi szovjet hídfő felszámolására. Medicus őrnagy önjáró páncéptörő ágyúkból (Selbstfahrlafetten) és páncélgépkocsikból alkotott csoportja ugyan elfoglalja a Nánától északra eső hídfőt, de a községben elrejtett szovjet páncélosok a kísérő gyalogságot szétlövik. A XII. 29-én kudarcba fulladt támadás XII. 30-án sem jut előre. „A 3. német páncélos hadosztály ereje a végét járja...” (Geschichte der 3. Panzer-Division, Berlin–Brandenburg, 1935–1945. 1967. 454. o.) A német páncélos hadosztályok tüzezreideihez egy osztály – 3 üteg – önjáró páncéltörő ágyú tartozott. Két típus volt rendszeresítve. A Marder II. a Pz. II. alvázára épített 7,5 cm-es német pct. ágyúval, a Marder III. a Skoda 38. alvázra épített 7,62 cm-es szovjet löveggel készült. (Die 6. Panzer-Division [1937–1945.] Bildband. H. n., 1975. 146. o.) A német 6. páncélos hadosztály Ipolyszalka felé vonult vissza és a garamkövesdi hídon kelt át XII. 26-án. Ily módon került a német LXXII. hadtest alárendeltségébe, ahová akkor a Szent László hadosztály is tartozott. (A német páncélos hadosztályok visszavonulásáról további részletek a következő fejezetben találhatóak.)

8 Lajtós Árpád: cím nélküli kéziratrövedék a Szent László hadosztályról. HL Tgy. 3403. sz., 52–53. o. (A továbbiakkban: Lajtós).

sághoz,⁹ kérve a hadosztály kivonását a Garamvédelemből, újjászervezés céljára. Indokként felemlítette, hogy a csaknem teljesen felmorzsolts Szent László hadosztály eddigi harci szelleme csak akkor őrizhető meg, ha a kiképző keretet a hadosztály maradéka alkotja. Új emberekkel ez elképzelhetetlen. A megmaradtak nagy része nem tudta fegyvereit áthozni a Garamon és lelki, fizikai okokból is legfeljebb néhány napig alkalmazható. Időt igényel az is, hogy a hadosztályparancsnokság kitüntetésekkel és más módon legalább morális elégtételt adjon számukra. Az emberek teljes kiszipolyozása viszont ellenkező hatást érne el és – az új magyar ellenkormány propagandája hatására – átállásokhoz vezethetne... A jelenleg a hadosztálynak alárendelt erők idegenek, főleg a magyar 2. páncélos hadosztályhoz, illetve a német 6. páncélos hadosztályhoz tartozók, így a parancsnokváltás nem jelenthetne gondot...

A memorandum – bizonyára az általános hadihelyzet miatt – a LXXII. hadtestnél süket fülekre talált. Sőt, XII. 29-én óránként kértek a hadosztálytól harcjelentést.¹⁰ A Párkány pu.–Nána–Garamkövesd térségben egész napon át hullámzó – már érintett – véres harcokról, ellenséges harckocsik kilövéséről a Heeresgruppe Süd hadinaplója is említést tesz, azzal, hogy a magyar 2. páncélos hadosztály sávjába eső Párkány elveszett.¹¹

XII. 30-án folytatódtak a hullámzó harcok, a hadosztály pedig – felváltás helyett – a Kirchner páncélos tábornok vezette LVII. német páncélos hadtest alárendeltségébe került, új védelmi feladattal: Muzsla É–Párkány D, illetve Duna sávhatárokkal, Párkány pu. – 133. magassági pont fő ellenállási vonallal.¹²

Ezt még csak „lenyelte volna” Szügyi, de amikor a LXXII. hadtest parancsnokságtól írásbeli parancs érkezett, hogy a magyar Fővezérstől utánpótlásként a hadosztály rendelkezésére bocsátott – valahol Bátorkeszitől Ny-ra elhelyezett – 1000 fő fiatal újoncot a német 3. páncélos hadosztály kötelékében vetik be, a harcoló csapatok között, akkor azonnal írásban tiltakozik. Ebben – elfogadva, hogy a súlyos általános helyzet miatt a hadosztályhoz beérkező pótlás sürgős – eltekint az eredetileg javasolt, a felfegyverzés utáni egyhetes kiképzéstől, de legalább fegyverenként egy-egy napot kér az átképzésre és éleslövészetre: ha ezt nem biztosítják, megtagadja az újoncok bevetését, mert nem járulhat hozzá kiképzetlen magyar embertömeg lemészárlásához. Egyben kéri felmentését a hadosztályparancsnok szolgálati helyéről és magyar hadbírótság elé állítását. A Lajtos által fogalmazott, néhány értelemzavaró hibával is terhelt szöveget¹³ „Szügyi ezredes habozás nélkül írta alá, hozzáfűzve azt is, hogy »nem bánjuk, ha főbe is lőnek bennünket« ennek a parancsnak a megtagadásáért”. Schmidt altábornagy hadtestparancsnok – megérteve, hogy miről van szó – „személyesen jött ... sietve és kijelentette, hogy »ha nem, hát nem«. Dehogyan indít ő hadbírói eljárás »a hős Szent László és Züdj ellen« ” – írja Lajtos.

9 LXXII. A. K. (Armee Korps = hadtest) KTB (Kriegstagebuch = hadinapló) 1333. Az itt és a 13. fejezetben idézett három irat – hadinapló melléklet – és a 10. alatti KTB. adat *Magyarország történelmi gyűjteményéből* való.

10 *Dárdai-napló*, 1944. XII. 29. LXXII. A. K. KTB. 28. 12. 44.

11 *Hgr. Süd KTB*. 19. XII. 44.

12 *Dárdai-napló*, XII. 30. L. a 7. sz. jegyzetét is.

13 1/a, 1/b szövegmelléklet, *Magyarország történelmi gyűjteménye*. Így pl. a 3. sorban „Ersatz” helyett „Einsatz” szerepel, „verzichtet” helyett „abgesehen”, eltekintve néhány további nyelvtani, ill. fogalmazási hibától. Lajtos maga írja – morbid humorként –, hogy a „megtagadom” szó senkinek nem jutott eszébe, így került a szövegbe a „widerspreche” = ellentmondok szó; (a „verveigere” helyett.) *Lajtos*, 53. o.

A Schmidt által aláírt válaszelevelé már nem volt ilyen kedves, de a puskás lövészek azonnali arcvonalba küldése mellett mégis legalább két napot adott a német „Sachsen” géppuskás zászlóalj fegyvereivel való kiképzésre és éleslövészetre. Szügyi kérelmét döntésre felterjesztette, de addig a hadosztályt tovább kell vezetnie. A két történelmi érdekességű iratot fakszimilében közöljük. (1. a, 1. b szövegmelléklet, 61–62. o.)

Előzőleg, ugyane napon, XII. 30-án Szügyi a hadosztály új – de még a LXXII. hadtesttől kapott – védelmi feladatára három oldalas intézkedést adott ki.¹⁴ Ennek kapcsán a hadosztályparancsnokság és szűkebb vezetési törzse Muzslán éjjelezve XII. 31-én Szentgyörgyhalma-pusztára (Nyersgesújfaluval átellenben, a Dunától 3,5 km-re) települt át.¹⁵ Az intézkedésből tudjuk meg, hogy a védőállást Altorjay ezredes harccsoportja – a német Sachsen géppuskás zászlóalj, a 2. páncélos hadosztálytól alárendelt utász század, a 2. felderítő zászlóalj részei és a 3. gépkocsizó lövész ezred zászlóaljainak maradéka – szállta meg. A 2. páncélos hadosztályparancsnokságtól alárendelt harckocsik – 3 Pz. IV. és a Bernolák-rohamtüzér osztály 6 db Hetzer rohamlövege Káptalanpusztán hadosztálytartalék. Ugyancsak a tartalékhoz tartoztak a Szent László hadosztály egységeinek Kőbölkúton gyülekeztetett, rendezés alatt álló részei.

A német 6. páncélos hadosztály alárendeltségéből kivont utász zászlóalj maradéka Muzslán, Kozma főhadnagy parancsnoksága alatt századdá alakult, majd Ebedre irányítva feladata páncéltörő ágyú tüzelőállás kiépítése, tányéraknatelepítés lett. Támogató tüzérség a VIII. gépkocsizó tüzérosztály 5 löveggel és a 6/1. üteg, 3 löveggel. (A 2. gépkocsizó tüzérosztály még a 6. páncélos hadosztály alárendeltségében volt. A 6/2. és 6/3. ütegek 5 lövegét a hadtestparancsnokság Ebed É-ra a német 3. páncélos hadosztály harckocsizárához rendelte. A hadosztály addigi védőállását német páncélgránátos alakulatok vették át. A 394. páncélgránátos ezred és a 3/II. páncélgránátos zászlóalj.) A védőállás Altorjay ezredes által készített vázlata is megmaradt a Dárday anyagban.¹⁶

Eközben a szovjet vezetés gyalogos erőket zárkóztatott fel a Garam mentén. Kirchner tábornok csoportjának már említett éjszakai támadása a nánai hídfő megtisztítására a Garamon áthozott, harckocsikkal megerősített két szovjet gyaloghadosztályba ütközött.¹⁷

A Szent László hadosztály gondosan megtervezett,¹⁸ megszállt védőállásában a gyalogos harctevékenység kölcsönösen szünetelt, csupán a tüzérségek működtek mindkét oldalról, néhány lövés erejéig. 1945. I. 1-én a szovjet a garamkövesdi hídtól nyugatra 1 km-re új hidat verve ott is megkezdte az átkelést. A szőrványos tüzérségi párbaj folytatódott. I. 2-án a hadosztály tüzérsége a Dunától délre megindult, Karva vonaláig jutott német nagytámadáshoz is adott tűztámogatást.

14 411./Szt. László ho. I. a. 44. XII. 30. *Dárday*-napló 44. XII. 30., 81. sz. melléklet.

15 Uo. és *Lajtos*, 55. o.

16 Uo. 92. sz. melléklet.

17 *Hgr. Súd. KTB.* 30. XII. 1944.

18 Az előzőkön (14., 16. sz. jegyzet) kívül a hadosztály-tüzérparancsnok is kiadta védelmi tüztervét: (297/Szt. László ho. tpk. 45. I. 1.; *Dárday*-napló 86. sz. melléklet.)

1 Abschrifts-Ausfertigung.

K. T. B.
1843

Kdo. kgl. ung. Div. "Szent Laszlo"
Abt. Ia Nr. 405/44 geh. Kdos.

Div. Gef. Std., 30.12.1944.

Bezug: LXXII.A.K. Nr. Ia 3001/44 geh.

Geheime Kommandosache!

An

Generalkommando LXXII.A.K.

In Anbetracht der ernstesten allgemeinen Lage wird es zu-
gegeben, dass der Einsatz des zu der Div. Szent Laszlo ein-
treffenden Einsatzes sehr dringend ist.

Darum wird abgesehen der vom Chef des Stabes der Div.
dem Generalkommando / Ia / vorgeschlagenen 1-wöchigen Ausbil-
dungszeit / gerechnet von Ausgabe der Waffen / und wird zur
Zeit gebeten, je 1 Tag bis zum Einsatz für Umbildung auf deut-
schen Waffen und zum Scharfschiessen zu genehmigen.

Ich melde, dass wenn diese Zeit für die Umbildung auf deut-
schen Waffen nicht gesichert wird, ich dem Befehl für sofortigen
Einsatz der Rekruten widerspreche, denn ich nehme es nicht an,
unausgebildeten ungarischen Massen abschlichten zu lassen.

Ich bitte ebenfalls um Aufhebung von meiner Div.Kdr.-
Dienststelle, bitte mich vor ein ungarisches Kriegsgericht zu
stellen.

Es wird vorgelegt: dem LXXII.A.K. und
dem Chef des ung. Gen.Stabes.

gez. Unterschrift

Oberst i.G. und Div.Kdr.

F.d.R.d.A.:

Fuj
Oblt.

1/a. szövegmelléklet

Geheime Kommandofache

Generalkommando LXXII, A.K.,
Ia Nr. 552/44 g.Kdos.

E

K.Gef.Std., den 30.12.1944.

K. 17. B. 1
5
1844

1. Div. "Szt. László" 2/ Ia
Nr. 405/44 g.Kdos., v. 30.12.44.

2 Ausfertigungen,
4 Ausfertigung.

An den

Kommandeur der Kgl. ung. Div. "Szt. László", = 1. Ausf.
über D.V.K. 118. = 2. Ausf.

- 1.) Der Ausbildungsstand des erwarteten Ersatzes ist sofort nach Eintreffen festzustellen und dem Gen.Kdo. zu melden.
- 2.) Es ist sicherzustellen, dass die ausgebildeten Gewehrschützen nach Gliederung in Einheiten und nach Unterweisung am deutschen Gewehr unverzüglich an die Front vorgeführt und zum Einsatz im Zusammenwirken mit den schweren Inf.-Waffen des M.G.Btl. "Sachsen" gebracht werden.
- 3.) Für die Ausbildung am deutschen M.G. und zum Scharfschessen werden die beantragten 3 Tage zur Verfügung gestellt.
- 4.) Bezüglich der Divisionsführung wird Ihr Antrag zur Entscheidung weitergeleitet. Bis zu dieser Entscheidung haben Sie das Kommando über die Division weiterzuführen.

Himmels

nach Abgang:

Korpsgruppe Kirchner = 3. Ausf.
K.T.B. = 4. Ausf.

Újév napján úgy tűnt, hogy a Szügyi-„memorandum”¹⁹ mégis hatott. A hadosztályparancsnokság – az LVII. páncélos hadtest parancsnokságtól kapottak alapján – „Előzetes értesítést” adott ki a német 3. páncélos hadosztály csapatai által történő felváltásra,²⁰ azzal, hogy a páncélozott részek és a tüzérség egyelőre visszamaradnak. A hadosztályparancsnokság I. 2-án Bátorkeszire települ át. A tüzérparancsnok a hadosztálytüzérség újjászervezése és meglévő egységei feltöltése érdekében I. 3-án útbaindult a tüzérségi kiképző és felállító központ (Kikfek.) parancsnoksághoz valamint a tüzérségi felügyelőséghez.

Hamarosan kiderült, hogy mindez hiú remény. A Heeresgruppe Süd hadvezetése már 1945. I. 1-én azt fontolgatta,²¹ hogy a Garamvédelemben álló 6. és 8. páncélos hadosztályt a 211. VGR²² hadosztálllyal és a Szent László hadosztály részeivel váltja fel, a 8. hadosztályt tartalékba teszi, a 6.-at pedig szükség szerint a Dunától délre, a Budapest felmentésére irányuló támadás (Konrad) mögöttes erejeként alkalmazza. I. 2-án – a támadás megindulása után – már a 6. páncélos hadosztály azonnali felzárkóztatását és a 3. páncélos hadosztály kivonását látta szükségesnek a Balck-csoport vezérkari főnöke, noha megjegyezte, hogy ebből a Garamnál baj is származhat. A Heeresgruppe Süd vezérkari főnöke, v. Grolmann altábornagy azzal válaszolt, hogy ezt már a hadsereg vezérkari főnökségének is szóba hozta, de döntés nem született.

A Heeresgruppe Süd hadműveleti naplója január 3-án már az arcvonalból kivont Szent László hadosztály Bátorkeszi–Bucs–Köbölkut térségében történt „felfrissítésről” tudósít, a mellékletek között pedig létszámadatai is szerepelnek.²³ Ezek – a rohamtüzérség (Hetzerék) és a hadosztály tüzérség nélkül – tisztre – legénységre bontva:

egy ezred	11+ 66 fő	} ²⁴
egy ezred	13+106 fő	
Utászok	2+ 86 fő	
II. eje. zlj.	3+110 fő	
I. eje. zlj.	18+350 fő	

amihez 630 fő 14 napos kiképzésű pótlás járul. A hadosztályparancsnok viszont: „sehr gut”.

Így azután a Heeresgruppe Süd január 4-én – tehát három nap múlva (!) – a német 3. páncélos hadosztálynak a Szent László hadosztálllyal történő felváltását ren-

19 L. 9. sz. jegyzet.

20 2/Szt. László ho. I. a. 45. I. 1. sz., *Dárday*-napló, 88. sz. melléklet.

21 *Hgr. Süd. KTB.* 1. I. és 2. I. 1945. Erwägungen, Entschlüsse, Befehle. Hl Filmtár, 897/c. tekercs.

22 Volksgrenadier = népi gránátos.

23 *Hgr. Süd. KTB.* 3. I. 1845. Verlauf. A. Gr. Balck: uo. Hg. Süd. KTB. Anlagen, 3/b. Hl Filmtár, 898/a tekercs. Ugyanitt 3/d. alatt: Nagy hiányosság, hogy a három „Hetzer” részlegnek (16. és 24., valamint a Szent László ho. 20. rotü. o.) nincs karbantartó szolgálata.

A „felfrissítés” (Auffrischung) a feltöltés helyett használt megtévesztő kifejezés. Tartalma – mint láttuk – néhány nap pihenő és a hirtelenjében összeszedhető – korántsem elegendő – tartalék beállítása a hadosztályba.

24 További megjelölés nélkül (a lehetséges összetételt l. alább.)

delte el. Ez, a hadosztályparancsnokság még aznap kiadott intézkedése alapján I. 5-én meg is történt.²⁵

Az intézkedés sávhatárokként D-en a Dunát, É-on a Kőbölkut–Libád–Kőhídgyarmat–Bajta(?) – mindenütt D – szegélyt, fő ellenállási vonalként a hadosztály alakulatai – É-i védőkörlet – részére (D-en alárendelt német alakulatok védtek) lényegében a Kőhídgyarmat–Párkány pu. közti vasútvonalat adta meg. Véd az ejtőernyős zászlóalj, Tassonyi százados (sic) parancsnoksága alatt. Tüzérség: a VIII. gépvontatású közepes tüzérosztály, a 76/3. könnyű tarackos üteg, I. 5. estétől pedig az 1/2. közepes aknavető üteg. Délen 3 német üteg. Hadosztály tartalék: a) Pálfi százados²⁶ parancsnoksága alatt az újonnan szervezett repülő lövészzászlóalj, egyelőre Bélán; b) a hadosztály felderítő osztályból egy kerékpáros és egy páncélrém-szakasz Muzslán – mindkét alakulat bevetésre készen. c) Utász század Muzslán, műszaki alkalmazásra készen, d) 20. rohamtüzér osztály „ütőkész önjárótalpas páncéltörőágyús ütege” („Hetzer” rohamlövegek – M.-U.) egyelőre Muzslán, bevetésre készen. Az a)–d) alattiak egyelőre Koltay főhadnagy parancsnoksága alatt, a hadosztályparancsnokságnak alárendelve. Páncélelhárításra a) a német légvédelmi tüzérség páncélfelfogó vonalat létesít, Muzslától ÉK-re a 125–135 magassági pont között, b) az ejtőernyős zászlóalj maga szervez, c) 4 saját páncéltörő ágyú német alárendeltségbe kerül, D-en, d) a felderítő osztály 3 német páncéltörő ágyúját Ebed DK, ÉK-en telepítve mélységben a rohamtüzér osztály Hetzerjei egészítsék ki. A hadtest tartalékot képező páncélos csoport – a magyar 2. páncélos hadosztály 4 Pz. IV. harckocsija és a 16. rohamtüzér osztály 4 önjáró páncéltörő ágyúja – Muzslán. A január 4-én 22^h40'-kor fogant 5 oldalas intézkedés a továbbiakban a hadosztályparancsnokság helyéről – ismét Béla – az összeköttetésről és hírközlésről, s a felváltás részleteiről szól. Hogy mindez a gondosan felépített, de a támadókhöz és a támadás körülményeihez képest szánalmasan gyenge védelem mire volt elegendő, az hamarosan megmutatkozott.

A német hadvezetés még I. 4-én észlelte a Garam balpartján erős ellenséges kötelékek eltolását déli irányba, 5-én pedig már a 6. gárda-harckocsihadsereg támadását tartott a párkányi hídfőből, az LVII. páncélos hadtest déli szárnya ellen. Emiatt az eredetileg a német 8. hadsereggel való összeköttetés helyreállítására, északra szánt német 8. páncélos hadosztályt – az Ipolyságtól visszavonult leharcolt alakulatot – zárkóztatta fel a Szent László hadosztály mögé, azonnali támaszként („Stütze”).²⁷

Ez magyarul annyit jelentett, hogy a várható szovjet monstre támadás felfogására az éppen csak lélegzethez jutott – és csupán az ugyancsak leharcolt 1/I. ejtőernyős zászlóaljjal és néhány száz újonccal feltöltött – Szent László hadosztály maradékát szánták...

A következő 48 óra infernójának részleteiről több kézirat, levél nyújt szemléletes, noha korántsem teljes képet. Az eddigieknél is aránytalanabb feladat elé állított – a gyalogos védelem gerincét képező – ejtőernyősök küzdelméről, sorsáról nyomta-

²⁵ 22/Szt. László ho. I. a. 45. I. 4. sz. Intézkedés a 3. német pc. ho. felváltására és az új védelmi feladatra. *Dárday*-napló, 1945. I. 4., 95. sz. melléklet. *Hgr. Súd. KTB.* 4. I. 1945. Erwägungen, Entschlüsse, Befehle, 7. HL Filmtár, 897/c tekercs.

²⁶ A testőr-gránátos ezred zászlóaljparancsnoka, valójában a gránátos és rep. löv. e., maradék, valamint újoncok élén.

²⁷ *Hgr. Súd. KTB.* 5–5. I. 1945. Erwägungen, Entschlüsse, Befehle, uo.

tásban is olvashatunk Huszár János írásaiban²⁸ a résztvevők emlékein, de a Szerző személyes tapasztalatain is nyugvó, tárgyilagosságában is megrendítő fejezetet. A Dárday-napló, az utász-napló és a Heeresgruppe Süd hadművelési naplója egyaránt tartalmaz említésre méltó adatokat. A történeteket mindezek alapján – a terjedelem szabta korlátok közt – az alábbiakban kíséreljük meg összefoglalni, szembeállítva az egymásnak nem egyszer ellentmondó leírásokat.

Láttuk, hogy a hadosztálymaradék összes – az elsővonalbeli gyalogsági védelemre szánt – ereje mintegy 50 tisztből és 1350 fő legénységből állt. Utóbbiak fele újonc volt, másik felének egy részét az Ipoly–Garam menti harcokat túlélte, testileg, lelkiileg megviselt emberek tették ki.²⁹ Tassonyi Edömér ejtőernyős ezredparancsnok „csapata” a dicsőséges soroksári, isaszegi szereplés után még a kéthelyi harcokban is derekasan helytállt,³⁰ de az ottani újabb 40%-os veszteséget már nem sikerült feltölteni, így néhány száz főjével leharcoltnak számított.

Az újoncok közül egyedül az ejtőernyősök előéletéről tudunk részleteket Huszár idézett művéből. A néhány hete bevonult, alig kiképzett, XII. 27-én felszerelt menetszázad újev napján indult Komáromon át frontközelbe és Kőbölküton éjjelezve a II. zászlóalj maradékkal együtt vonultak át Bátorkeszire. I. 3-án Tassonyi Edömér őrnagy, ezredparancsnok „keserű humorú”, hamis biztatástól mentes szemlét tartott. Nyíltan szólva a szökésekről is, azt kérte: aki menni akar, ne a veszedelem idején hagyja cserben bajtársait.³¹ Az újoncokat szétosztotta a két megfogyatkozott zászlóalj századai között. Fegyvert csak itt kaptak kézbe, közös éleslövészethez, téli felszereléshez is csak itt jutottak. (Az előbbieken megadott I. 3-i ejtőernyős létszámban már az újoncok is szerepelnek.)

Az utászzászlóalj-parancsnok – egyúttal újonnan megbízott hadosztály műszaki parancsnok³² – I. 4-én kapott tájékoztatást a Dunától délre újevkor indított német támadás elakadása miatti erőátcsoportosításról s az alig kivont Szent László hadosztály emiatti újbóli bevetéséről. A hadosztályparancsnokság intézkedésének megfelelően utasította az egyesített utász századot az Ebedről Muzslára való menetelésre. Ott egyelőre tartalékot képeztek.

28 *Huszár János*: A pápai ejtőernyős ezred háborús szereplése 1945-ben. IHK 1988. 4. sz. 701–706. o. (A továbbiakban: *Huszár* 1988.) *Üő.*: Honvéd ejtőernyősök Pápán. A Magyar Királyi „vitéz Bertalan Árpád” Honvéd Ejtőernyős Ezred története. Pápa, 1993. 154–160. o. (A továbbiakban *Huszár* 1993.)

29 A garami „átúszók” között jó néhány harcedzett – a Kárpátokat, vagy Nagyvárad–Tiszafüredet megjárt – tiszthez és tisztes volt. Ők nehezen nyugodtak bele a zászlóalj legnagyobb részének elvesztésébe. Sanna „Harry” külön is sajnálták és az elkésett XII. 27-i visszavonulás – a „garami debakli” – miatt a hadosztályparancsnokságot hibáztatták. (Utóbbira I. *Tassonyi* Edömér leveleit Duska Lászlóhoz: 1980. VI. 18., VIII. 3. HL Tgy. 3064.)

30 *Huszár János*: A magyar ejtőernyős alegységek harci tevékenysége 1944-ben. IHK 1987. 2. sz. 295–302., 305–311. o. (A továbbiakban: *Huszár* 1987.), valamint *Huszár* 1993. 124–133., 138–145. o., *Martín–Ugron*, 95–100. o.

A német rohamlövégparancsnok lelkenedve áradozott Kéthelynél az ejtőernyősök harci szelleméről s közellarcukról: „So, wie in den alten Zeiten”. *Tassonyi Edömér*: kézirát 32–43. o. Harcok a Garamtól nyugatra, a Csallóközön. 1982., 34. o. (Mátsolat *Ugron István* birtokában, a továbbiakban: *Tassonyi*-kézirát.)

31 Ehhez kapcsolódik egy – Tassonyit oly annyira jellemző – történet. Néhányan valóban megszóktek, de nem jutva át a vonalon, fegyvereiket elásva szétoszlottak. Tassonyi felvettette a szökési beadványokat és megtiltotta, hogy a jövőben akár csak a nevét is említsék valamelyiküknek. A vezetőjük, egy kitüntetett tizedes „csellengőként” más alakulathoz kerülve, Godó főhadnagyhoz írt bánatos levelében visszahelyezését kérte. Tassonyiék kérésére visszaindították, de a hadosztály-hadbíró kezébe került, aki közölte, hogy kivégzés vár rá. Erre Tassonyi: „Ő az életét a kezünkbe helyezte, amikor nyugodtan lapulhatott volna ebben a káoszban az alakulatnál, tehát, ha halálra ítélek, én megostromoltam az ejtőernyősökkel a hadosztály fogdát és szólnék eresztém.” Szűgyivel folytatott kellemetlen eszmecsere után a fiú visszakerült – lefokozták, 3 évre ítélték. (*Tassonyi*-kézirát, 42–43. o.)

32 Az utász zászlóalj parancsnokát helyettesítő Mersich százados I. 5-én a hadosztály műszaki oszlop élén található. (Az utász-napló napi bejegyzéseit folyamatosan Koppány alezredes írta alá zlj. parancsnokként 1945. III. 1-i áthelyezéséig. Etől kezdve végig – 1946. XI. 30-ig! – az új zászlóaljparancsnok, Mersich százados.)

I. 5-én a hadosztály védőkörletében – Pálfi százados szakaszán – reteszállást kellett volna kiépíteni (kitűzés estig), a D-i védőkörlet német parancsnoka, Schuhmann főhadnagy pedig aknatelepítést kért, de a hadosztálynak nem volt záróharcanyaga, így az „I. c” a németekről igényelt, 17^h után. (Alig tíz órával a nagy szovjet támadás megindulása előtt!)

A két, a létszámfelsorolásban meg nem nevezett ezred-töredéket és a nagyszámú újoncot illetően csak egyetlen utalásuk van, a későbbiekben még szereplő hadosztályparancsnoki távmondattal.³³ A 77 fős „ezred” a repülő-lövészek és a felderítő osztály maradványaiból állhatott, a 119 fő a testőr-lövészezred maradéka lehetett Pálfi Sándor százados parancsnoksága alatt. Ezekhez csaphatták hozzá a többi újoncot.

Az alakulatok I. 3-áról 4-ére virradóra, német sürgetésre váltották fel a német 3. páncélos hadosztályt,³⁴ elfoglalva annak fészekszerűen kiépített védőállásait a hegyfarok és Kékitőhegy előtt, a Garammal párhuzamos műttől nyugatra,³⁵ nagyjából Kőhidgyarmat Ny. és Káptalan-pusztá között. Január 4-én és 5-én az arcvonalban csend honolt. (*A hadosztály védősávjának terepvázlata az 1. ábrán látható, a bal alsó sarokban, 67. o.*)

A január 6-án éjjel 2^h után meginduló hatalmas erejű szovjet támadás, közel 200 páncélossal – harcokocsival és rohamlöveggel – az élen, órák alatt tört át a Szent László hadosztály-maradék és a német páncélos zár, de a mögötte álló német 8. páncélos hadosztály védelmén is és 30 km-t maga mögött hagyva hamarosan elérte Komárom–Érsekújvár vonalát. (*Az áttörés-visszavonulás térségének vázlata a 2. ábrán látható, 68. o.*)

A hadosztályparancsnokság működéséről a támadás kapcsán Tassonyi – később érintett – bírálatától eltekintve a Lajtos-töredék az egyetlen forrás.³⁶ Előbbi ismeretében válik érthetővé, miért hatnak Lajtos sorai mentegetődzésként. A hadosztály vezérkari főnök – közölve Tassonyival, hogy a németekért nem enged több vért kiontani – leírja, hogy Kirchner páncélos tábornok, az előljáró német hadtestparancsnok a bélai kastélyban, ahová Szügyi és vezérkari főnöke ismét parancsmegtagadást latolgatva mentek eligazításra, komoran fogadta őket. Tudtukra adta, hogy Budapest felmentése forog kockán a Dunától délre indított német támadással. Így azután a hadosztályparancsnok elrendeli a felváltást s az a 3. német páncélos hadtest gépkocsijain gyorsan le is zajlik. A vezérkari főnök szerint – noha a szemben álló szovjet erőkről nem kaptak tájékoztatást – a támadás helye, iránya, ereje tudható volt, egyben az is, hogy feltartóztatására a csekély páncélelhárítás okán még az

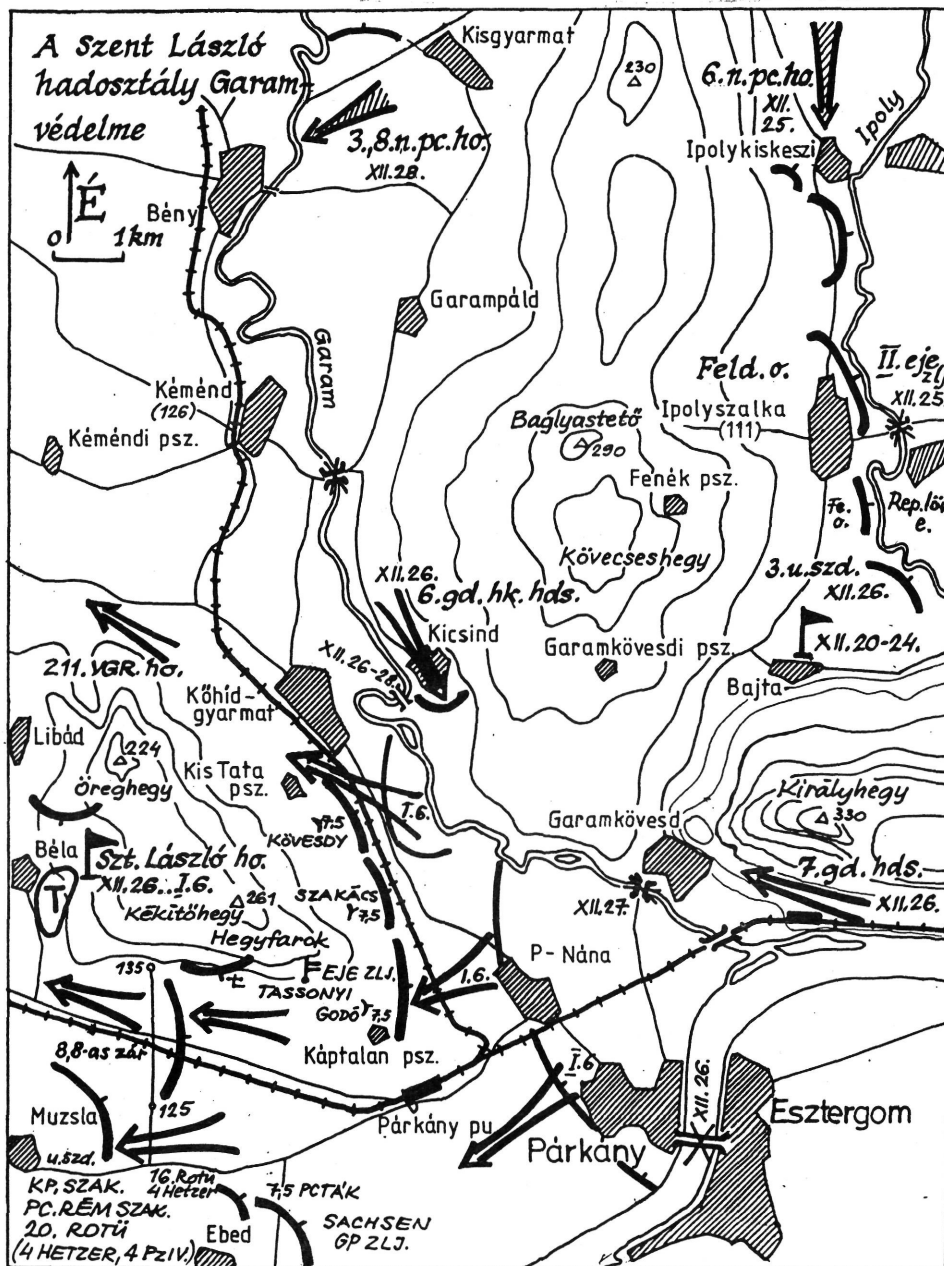
33 Tassonyi-kézirat, 38. o.

34 „Die ungarische P. D. „László löst... unsere Truppe ab, die am 5. 1. gegen 21 Uhr über die Donau marschiert.” Az élelkekkel Bakonycsérnyére érkezett német hadosztályt az I. 6-i szovjet áttörés miatt megállítják, de végül nem fordítják vissza. A köbölküti kötőzölyhelyről még éppen sikerül a sebesültjeiket kimenteni. Néhány egységük harcba keveredik. (Geschichte der 3. Panzer-Division... 318. o., I. a 7. sz. jegyzet.) A szövegben a Szent László hadosztály „páncélos” hoként szerepel.

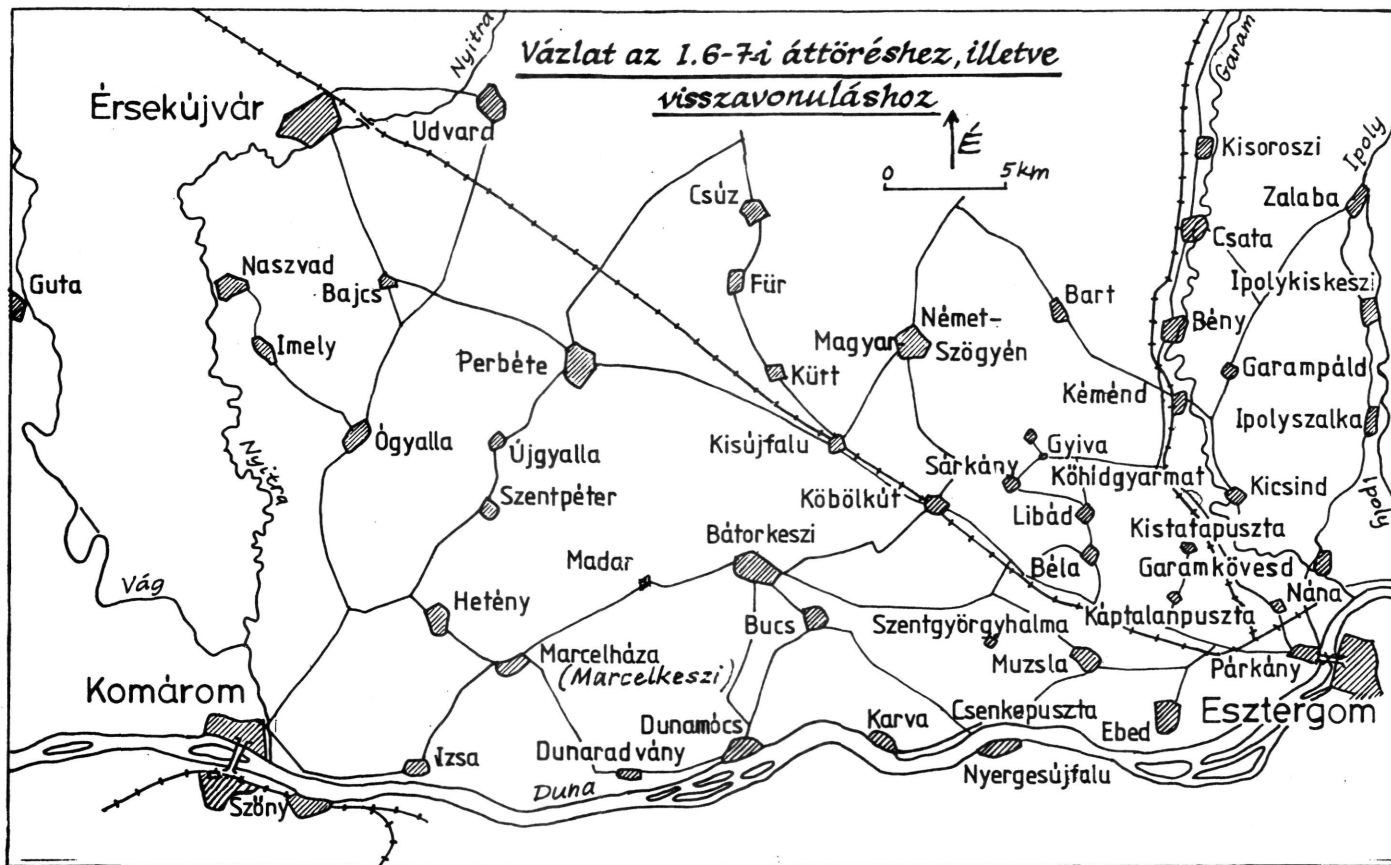
Tassonyi írja: (kézirat, 36. o.) „...sötét lett, a német parancsnoknak javasoltam, hogy egy pár fészék felváltását hagyjuk reggelre, de közölte, hogy határozott parancsa van, így koromsötétben fejeztük be a leváltást.”

35 Tassonyi-kézirat, uo., Kövesdy Dezső 1995. VII. 18-i levele Martinnak.

36 Lajtos, 54–61. o.

1. ábra

2. ábra

ejtőernyősök sem lesznek képesek. A német 8. páncélos hadosztály felvonulásához szükséges halogató harc érdekében mozgó támpontokat építettek ki, ahonnan – parancsra, vagy az összeköttetés megszakadása esetén öntevékenyen – a csapatokat időben vissza lehet vonni. A bélai Ullmann kastélyban települt hadosztály-harcvezetés távbeszélő összeköttetés a harccsoportokkal a szovjet támadás megindulása után hamarosan megszakadt.³⁷

A páncélvédelmi zárat, kezdve a várható támadás fő irányában elhelyezett német 8,8 cm-es légvédelmi ágyúkkal, a támadó szovjet harckocsik a sötétben lerothanták. A hadosztály páncéltörő támpontjaihoz beosztott német kezelők a 7,5 cm-es ágyúkat otthagynya ugyancsak szinte azonnal megfutamodtak, írja Lajtos. „Igaz ugyan, hogy a mieink sem soká késlekedtek. Néhány szovjet harckocsi megsemmisítése után különösebb veszteségek nélkül visszavonultak. Nem úgy azonban Tassonyiék, velük egészen hajnalig megvolt az összeköttetés”.³⁸

A hadosztályparancsnokság a támadó harckocsiélek túlhaladtával, a kísérő gyalogság közeledésének hírére Béláról ÉNy-ra tért ki egy Botond félrajkocsin, az utakat elfoglaló szovjet harckocsik miatt a terepen. Szügyi a motorház tetején ülve vezette ki törzsét³⁹ Sárkányfalva mellett, a már ellenséges kézen lévő Kőbölkkúttól északra, Szőgyénig, a német 8. páncélos hadosztály harcálláspontjáig. Ott értesültek a Hegyfarok és Duna közötti páncélos zár csődjéről. „Kora délután jelent meg Tassonyi segédtszije, üzenetével. Ők kitartanak a 8. páncélos hadosztály ellentámadásáig, de lőszerutánpótlást kér. Intézkedtünk.” Délután az LVII. páncélos hadtest parancsnoka Tassonyiékát futártiszt útján a 8. páncélos hadosztálynak rendelte alá, a Szent László hadosztályparancsnokságát egyidejű Ógyallára településre utasítva. Onnan már másnap – gyalogsági tűzre ébredve – Gutára települtek át, ahol I. 14-ig maradtak.⁴⁰

A hadosztály tüzérség az északi védőkörlet déli szárnya elleni szovjet támadás megindulásakor Nána és az ettől északra lévő arcvonalak elé erőteljes tűzcsapásokat mért,⁴¹ de ezzel a harckocsik áttörését nem tudta megakadályozni. A hadtestparancsnokság által bevetett német 8. páncélos hadosztály sem tudta a páncélos rohamot feltartóztatni. Ezért a 80/III. német tüzérosztály el sem tudta foglalni eredetileg szemrevételezett állását, hanem Béla Ny-on ment tüzelőállásba, éjjel 3^h-kor. Ide csatlakozott a hadosztály visszavonuló VIII. gépvontatású tüzérosztályának négy lövege is.

37 Lajtos közvetlenül távbeszélő összeköttetésről, Tassonyi mindenütt rádiókapcsolatról ír.

38 „Az ejtőernyős csapatok valószínűtlenül különleges eredményeit igazában csak az értheti meg, aki velük együtt harcolt” – írja Lajtos (58. o.) „Ezek az emberek mintha csak sportból csinálták volna a dolgukat. Az éjjel folyamán előfordult, hogy Tassonyi, aki éppen helyzetjelentést adott nekem, hirtelen bocsánatot kért, kis időre távozott a telefontól, mert a harcálláspontját közelítámadás érte. Mintegy 10 perc múlva jelentkezett, hogy minden rendben van; még a segélyhelyet is közelítámadás érte, de *Farkas dr.*, orvos százados félbeszakította a sebesültek ellátását és az egészségügyi katonákkal együtt visszaverte a rohamozókat.”

39 Hadosztályparancsnok és segédtszije, tüzérparancsnok, vezérkari főnök, hadműveleti vezérkari tiszt, írnok. Lajtos két híradó rajról is ír, de ezek aligha értek fel a Botondra (Lajtos, 59. o.; *Dárdai-napló*, I. 6.)

40 Lajtos, 59–60. o. A leírás több adata eltér a *Tassonyi-kézirat*ban foglaltaktól. Minthogy mindkét esetben emlékiratról van szó, mindegyikükből idézünk, Lajtos néhány komponálnak ható, öngazoló mondatának mellőzésével.

41 A VIII. gv. közepes tüzérosztály 70 lövést adott le. (*Dárdai-napló*, 1945. I. 6.)

Szemléletes képet nyújt az áttörés egy részletéről Bakay Zoltán hadnagy emlékirata és korabeli harctudósítása.⁴² A Garamon 1944. XII. 27-én sikeresen átjutott ütegparancsnok⁴³ I. 6-án éjjel vette át az újjászervezett 2. közepes aknavető ütegparancsnokságát Bátorkeszin, de a feladata szerinti tüzelőállást Muzsla vasúti megállónál nem tudta elérni; ott már T-34-esek támadtak. Ezért az üteget visszafordítva Köbölkúton szándékozott állásba menni. Bakay idézzük:

„Az orosz harcokocsik észrevették az ezalatt már pánikszerűen visszavonuló német-magyar alakulatokat, s a műutat világító-robbanó lövedékekkel lőtték. Az országos járművek négyes oszlopban, még az árok területén is, vágóban akarták egymást megelőzni s így a forgalmat csak gátolták. Köbölkútra beérve a házakból kihajtó német gépkocsik teljesen eltorlaszolták az utat és egy ojm-et az árokba szorítottak, összetörve. Ennek lovait, kifogva, magunkkal hoztuk. Egy lőszereskocsinkon egy sebesült alezredes urat ismeretlen helyre vittek. Harmadik lőszereskocsim találatlól elpusztult.” Bakay végül is összegyűjtve ütegét, Rutkay vk. százados, a hadosztály anyagi vezérkari tisztje ismételt parancsára – 13 fő, 3 országos jármű és 4 hátsó veszteséggel – Marcelkeszin át Ógyalla körzetébe vonult vissza.

A hadosztály tüzérparancsnok törzse hasonlóan keserves körülmények között került ki az áttörésből. Erről Szepessy főhadnagy, oszlopparancsnok jelentése szól, korabeli hitelességgel.⁴⁴ A Dárday ezredes rendelkezése szerint I. 6-án reggel 3/4 5-kor Bélán összeállított menetoszlop – 4 személygépkocsi és egy motorkerékpáros – Muzsla felé már nem tudott kitérni, így Libádon, Gyiván, Köbölkúton át vonultak Bátorkeszi felé, szórványos ellenséges tűzben. „Köbölkút–Bátorkeszi–Kis-Újfalú útelágazáshoz érve az ellenséges tűz erősödött. Gépkocsiról szálltam és a teljesen eltorlódott utat akartam rendezni, a gk-at fedezésbe állítva... Negyedórai időzés után 8^h körül T-34-esek rohantak be a községbe hevesen tüzelve. Az első páncélos a vasút mellett kilövődött, a második átgázolt a tpk. Steyr kocsiján és azt teljesen összelapította. A mellettem álló sebesültszállító kocsit a T-34 szétlőtte, de pár másodpercen belül a harcokocsit egy német katona páncélrémmel kilőtte. ...A községen hat orosz harcokocsi ment (akkor) át. ...” Szepessy végül, Ógyallát és Udvardot érintve, 7-én reggel érkezett be a hadosztályparancsnoksághoz, Gutára.

A Dárday-napló még egy – szervezetszerűleg a hadosztályhoz tartozó, de 1944-ben meg nem kapott – tüzéralakulat, a 76. tüzérosztály⁴⁵ 3. ütegeinek sorsáról, részvételéről tudósít⁴⁶: 1945. I. 2-án az üteg a Szent László hadosztály parancsnokságtól kapott parancsra Dunamócsról Muzslára menetelve a község keleti szegélyén foglalt

⁴² Uo. 99. sz. melléklet: M. kir. 1. honv. av. tü. osztály. – *Harctudósítás*, az 1/2 üteg harcairól. 1945. I. 6. *Bakay Zoltán* hdgy.; *Bakay Zoltán*: Harctéri emlékeim. Kézirat. Másolat a szerzők birtokában. 1993. 6–7. o. (A továbbiakban: *Bakay*)

⁴³ *Dárday-napló*, 1945. I. 6. 98. sz. melléklet. *Martin-Ugron*, 134–136. o.

⁴⁴ *Dárday-napló*, 1945. I. 6. 100. sz. melléklet.

⁴⁵ *Martin-Ugron*, 105. o. A tüzérosztály sorsáról 1944. XII. 12-ig.

⁴⁶ 76/3. ú. 45. I. 14. Harctudósítás, 1944. XII. 1–1945. I. 10. *Gereben* szds. üp. *Dárday-napló*, 104. sz. melléklet.

Az 1944. XII. 12-én Tahiban, illetve Dunabogdányban állásban lévő, Nagymaros–Alsógöd irányban az orosz felvonulásra tüzelő osztály 3. ütege XII. 21-én Pilismarótra települ, hasonló feladattal. Útközben egy lövege szakadékbba csúszik, legénységéből pedig többen megszöknek. XII. 25-én este, a 2. páncélos hadosztálytól kapott parancsra, a fenyegető szovjet bekerítés miatt az – általa támogatott – v. Gerke-zlj-al Esztergomon át Párkányra menetel. Az üteg XII. 26-án reggel 7 órakor halad át a hidon, amelyet a németek 10 perccel később robbantanak. Még aznap Káptalan-pusztán, XII. 27-én Szentgyörgyhalm-pusztán, majd XII. 30-án Szentjános-pusztán (Dunamocs É.) megy tüzelőállásba. Feladata mindenütt a Duna déli part (Nyergesújfalú–Neszmély) szovjet forgalmának bénítása. Az ütegparancsnok még XII. 26-án értesült, hogy az osztály többi részét Budapestre parancsolták.

tüzelőállást.⁴⁷ Az I. 6-i szovjet támadás megindulásakor Párkányra és Nánára zavaró tüzet adva reggel 6^h-kor Muzslára települt, de 8^h-ra az orosz páncélosok is a község keleti szélén álltak. Mire a német parancs Csenke-pusztára történő áttelepülésre megérkezett, már helység harc dúlt és a legénység egy része 6 országos járművel, 8 hátsóval eltűnt. A Csenke-pusztán délben tüzérségi üteg újabb német parancsra Dunamócsra, onnan – hosszú pihenő után – Marcelkeszire, majd Heténybe mentelt; közben a szolgálatvezető is megszökött 3 fővel. A hajnalban – I. 7-én – Komárom felé továbbinduló üteg ellenséges harcokosi- és gyalogsági tűzbe, majd német és orosz harcokosi kerestűzbe került. A lovakat kilőtték, egy löveget az árokba nyomtak. Az ütegparancsnok, Gereben százados, miután sikertelenül kísérelte meg a szétfutott legénység összeszedését, 5 fővel gyalog vonult vissza a terepen, mert az utat a nagyszámú előnyomuló szovjet harcokosi foglalta el. Komáromba végül – egyelőre ment felszakaszon kívül – az ütegparancsnok, 1 hadapród őrmester, 9 fő legénység, 10 ló és 1 löveg érkezett be. A töredék üteget Gereben százados I. 16-án, hadosztályparancsnoki parancsra, Nagymegyeren az 1. közepes aknavető tüzérsztyályba olvasztotta és átvette az osztály parancsnokságát.

A hadosztály ebed-muzslai védelmi csoportosításából sem a rohamtüzérek, sem a felderítő osztály maradéka (kerékpáros és páncéltörő szakasz) harcáról, sorsáról nincsenek részleteink.⁴⁸

Az utász század küzdelméről, viszontagságairól a zászlóalj hadinaplója tudósít.⁴⁹ Kozma főhadnagy utászait I. 6-án 4 órakor riadóztatták, majd 4^h30'-kor Lajos személyes parancsára Muzsla K-es foglaltak védőállást. Mire erről Koppány alezredes, utászzászlóalj-parancsnok – de egyben a hadosztály műszaki parancsnoka – tudomást szerzett, már ellenjavaslatot sem tehetett, mert Szügyi azonnal útbaindította Béláról – ellenséges tűzben – Kőbölkútra, majd Bátorkeszire. Itt azután a már előbb odaérkezett Rutkay vk. százados az I. c-vel együtt Ógyallára indította tovább. A zászlóaljparancsnok a gh-t és az 1. század vonatát Marcelkeszire rendelte I. segéd-tisztjével, a Mersich százados parancsnoksága alatti hadosztály-műszaki oszlophoz, s egyben riadóztatta is azt. A műszaki oszlop a már ugyancsak tűz alatt álló Hetényen át jutott Ógyallára, ahonnan a zászlóaljparancsnok Naszvadra irányította, miközben sem a hadosztályparancsnokságról sem utászszázadáról semmit nem tudott.

Kozma főhadnagy⁵⁰ – a vezérkari főnök parancsának megfelelően – Muzsla K-re és Muzsla É-ra rendelt utászait 6^h-kor érte a szovjet támadás, mire tüzelés közben egy Zrínyi rohamlöveggel együtt a falu közepére vonultak vissza. A községbe betörő két T-34-es közül az egyik a Zrínyit az árokba nyomta. Az ellenséges harcokosi

47 Jellemző a német hadvezetésnek a Duna D-i Konrád hadművelettel, illetve a fenyegető Duna É-i szovjet támadással kapcsolatos kapkodására, hogy az I. 2-ára a 6. gépkocsizó tüzérsztyálynak alárendelt üteg I. 4-én éjjel egy német tüzér osztály, I. 5-e folyamán pedig egy másik, a német 80/II. gépkocsizó tüzérsztyály alárendeltségébe került, ugyanabban az állásban, vezetékes összeköttetésben a Szent László hadosztály tüzérparancsnokával.

48 A 20. rohamtüzérsztyály Koltay fhdgy. vezette rohamlövegeinek harcáról minden további adat hiányzik. A január elején a Csallóközben – Magyardiőszegen – kirakodott 3. üteg vk. főnöki eligazítás után kapcsolódott be azonnal a harcokba. Lőszer és üta. ellátása folyamatos volt. (*Kárpát* Tasziló Tamás fhdgy. emlékirata, 11. o. Közlebbi dátum nélkül. – HL Tgy. 3463. A továbbiakban: *Kárpát*.) A Muzslánál alkalmazásra került felderítő osztály maradékról pedig csupán annyit hallottunk, hogy a Garamon átjutott mindhárom ht. tisztje – Puky Endre fhdgy., Lelkes Károly hdgy. és v. László András hdgy. – elesett. (*Martin-Ugron*, 133. c., 261. sz. jegyzet. (A magyar rohamtüzérek megmaradt löveg – „Hetzer” – állományáról a hadosztály újjászervezése kapcsán szólnak.

49 Utász-napló, 1945. I. 6–8.

50 V. Kozma László ny. utász őrnagy (egykori főhadnagy) utólagos (1995) naplóbejegyzése, 1945. I. 10-hez.

Székely hadnagy, az I. szakasz parancsnoka egyetlen páncélokklével kilőtte. A falu kijáratához telepített saját 7,5 cm-es páncéltörő ágyú két T-34-est lőtt ki. A túlerejű ellenség előnyomulását eredményesen lassítva – a századparancsnok is géppisztolyt ragadott – a Duna túloldaláról áthallatszó déli harangszókor szakadtak el a községtől. Állandó harcérintkezésben az ellenséggel érkeztek meg végül Komáromba, ahol Perczel ezredes városparancsnok pihenőt rendelt el a megfogyatkozott századnak. Kozma László főhadnagy, századparancsnok I. 10-én jelentkezett a zászlóaljparancsnokságon és jelentette, hogy százada (7+81 fő) Tany községbe beérkezett.⁵¹

A hadosztályparancsnokság, a tüzéralakulatok és az utász század felvázolt sorsa, harcai némi képet adhatnak a szovjet támadás-áttörés méreteiről, hevesességéről. A Hegyfarok és a Duna közti síkságon a támadó harckocsik számához viszonyítva gyenge – és a sötétben eleve korlátozottan alkalmas – német légvédelmi lövegekből álló páncélos zár áttöréséről nincsenek adataink a résztvevőktől, még a lövegek számát sem ismerjük.

Annál többet tudunk a Szent László hadosztály Tassonyi őrnagy parancsnokolta, zömmel ejtőernyősökből álló – a már vázolt sávban (*I. ábra, 67. o.*) védelemben, illetve tartalékba rendelt – alakulatai küzdelméről.

Az előzőekben említett forrásokhoz egy frissen előkerült írás, Nagy Árpád ejtőernyős főhadnagy, századparancsnok naplószerű füzeté ad korabeli kiegészítést.⁵² A kárpáti, majd a soroksári, isaszegi, kéthelyi harcokban részt vett aknavető tiszt „jegyzetei” 1945. I. 6-tól folytatódó részének címe: „... és amikor már nem voltunk többé fejesek...” Úgy véljük, ennél találójában aligha lehetne jellemezni az ejtőernyősök – és egyúttal az egész Szent László hadosztály – további sorsát, történetét, még ha a Karintiáig menetelő, akkor már javarészt más összetételű hadosztály ismételt hírnévre tett is szert.

Tassonyinak az I. 4-én hajnalban elfoglalt védőállásban fogalma sem volt (sic!) a helyzetről, tájékoztatást nem kapott.⁵³ Emlékiratában így folytatja: „...Este 10 óra tájban Párkány–Nána irányából harckocsi gyülekezés kezdődött, majd rövidesen a táj kb. 2 km-re, a műút mentén a védőállásunk előtt egyre erősödött. Jelenttem Lajtosnak, rádión, hogy mi a helyzet, hogy nagy harckocsi gyülekezés van, áttörésre készülnek és kb. 60–80 harckocsi állásunk előtt már készenléti helyet foglalt. Lajtos válasza az volt, hogy: »Na-na...« Erre a jelentést bezártam azzal, hogy még gyülekeznek és én »figyelmeztettelek«. A századokat figyelmeztettem rádión, a jobb szárny parancsnokának, Godónak parancsot adtam, hogy állítson fel »kazalügyeleteseket« és a tanyán a két nagy kazlat gyűjtsák fel, amikor az orosz támadás, ami hajnalban várható, megindul”.

Az ejtőernyősök balszárnyán – Kis-Tata-pusztá körül – Kövesdy Dezső főhadnagy csökkent létszámú százada foglalt védőállást két, 500 m-el hátrább elhelyezett 7,5-es páncéltörő ágyúval. A Tassonyi által ígért páncélokklökből egy darab sem jutott el

51 Az I. 3-án 2+86 fővel jelentett (I. a 23. sz. jegyzet) és a harcokban megfogyatkozott század „gyarapodására” nincs adunk. (Kozma őrnagy az első adatot véli túl alacsonynak. A hét tiszt az elfogyott és összevont századokból adódott.)

52 Dátum szerinti feljegyzések, oldalszámozás nélkül. (*Simon Lászlóné úrasszony – Nagy Árpád ejtőernyős főhadnagy özvegye – szívességéből, betekintésre kölcsönözve.*)

53 *Tassonyi-kézirat, 36–37. o.*

hozzájuk.⁵⁴ Középen Szakács József főhadnagy – szintén a volt 1/II. zászlóaljából – helyezkedett el századával. Délre – a legkritikusabb helyre – Káptalan-pusztához Godó Ferenc főhadnagy százada került. Nagy Árpád aknavetőseit Tassonyi a századok mögé osztotta szét háromfelé a mintegy 5 km széles szakaszon. Az éjféلكor nyugovóra tért parancsnokot a rádióügyeletes Bárczy János százados, segédtsízt keltette fel 3 óra után, azzal, hogy Godónál tucatnyi harcocsai áttört. Az áttörés heveségét – sorozatvető-, aknavető-, lövegtűz és azonnali harcokcsitámadás! – Marosújívári Géza zászlóst idézve Huszár szemlélteti.⁵⁵ A tűzcsapás és az átrohanó harcokcsik után élve maradt ejtőernyősök egy ideig félig-meddig vaktában tüzeltek, majd a sötétben, összekeveredve a kísérő szovjet gyalogsággal, a fegyverek hangja nyomán kerestek hátrább, egy kukoricásban menedéket.

Mire Tassonyi a helyszínre ért, a kazlak égtek, a fényükön belül semmi, a közelben harci zaj. Személyes rádiójelentésére a harcokcsik áttöréséről Kőbölkül irányába Lajtós derűsen közölte: „nagyszerű, egyenesen belerohannak egy német harcokcsizárba”. A valóságban a tucatnyi lövegből álló német reteszt is lerohanták a sötétben a szovjet harcokcsik, sőt – még reggel 6 óra előtt – a 15 km-el hátrább elhelyezett teljes hadosztályvonatot is.⁵⁶

Kövesdyvel és Szakáccsal az összeköttetés megszakadt. Tassonyi törzsét a harcálláspont előtt tüzelőállásba rendeli. A kísérő gyalogságról leválva egy géppuskás őrmester kezelőkkel és golyószórós félrajával jelentkezik.⁵⁷ A laza alakzatban gyanútlanul közeledő orosz gyalogság rohamtávolságon tűzrajtaütést kap: „Ész nélkül megfutnak, sebesülteiket, halottaikat hátrahagyva”.

Nagy Árpád Szakács főhadnagyot keresve már csak a mögöttes páncéltörő ágyút találta. Tassonyi parancsára szétszedték és vállukon a závárrattal visszavonultak. 1 km-el hátrább találták Godót szakaszával,⁵⁸ amint a Libád felé vezető völgyet zárta le. Tassonyi világosodáskor vonult vissza. Új, ideiglenes harcálláspontja 200 m-el Godó mögött, a kőkeresztnél települt, a zászlóalj-segélyhellyel együtt. Az ugyancsak oda érkező Nagy Árpád írja: „Még meg sem kezdtük az összeszedelőzködést, amikor hátulról egynéhány orosz szakasz rajtunk ütött. – Nono, ott azért még nem vagyunk! Fél óra múlva a támadóknak csak maradványai voltak meg és a talpukat mutatták. Nagyon gyenge alapokon állhatott náluk a vitézség, hiszen a mögöttük húzódó műúton tizesével húztak Kőbölkül felé, a hátunk mögé a T-34-esek.”

Ekkor kapta Tassonyi a hadosztálytól az utolsó távmondatot:⁵⁹ „A 8. német páncélos hadosztály ellentámadást fog végrehajtani. Tassonyi őrnagynak a gránátos zászlóaljat, az újonckiképző zászlóaljat és a repülő lövész zászlóaljat alárendelem, ezekkel az erőkkel törjön előre és foglalja vissza a védőállást!” Ezután a rádiós tizedes jelentette, hogy kikapcsol, evvel az összeköttetés a hadosztállyal megszűnt.

54 V. Kövesdy Dezső 1995. VII. 18-i levele Martinnak. Kövesdy egy további – 96. V. 11-i – levelében ez áll: „Mint később megtudtam. T. E. útnak indította a kocsi, ezt azonban valószínűleg elfogták (esetleg eltévedt).”

55 *Huszár* 1988. 703. o.; *Huszár* 1993, 157. o.

56 Tassonyi Rutkay Jenő vk. századost, a hadosztály anyagi vezérkari tisztjét is hibáztatja a hadosztály vonatnak a Harcászati Szabályzattal ellentétes összevonásáért. Így elveszett, többek között, az ejtőernyősök teljes vonata, lőszerkocsijai, az utolsó lóig. „Az orosz lerohanás a személyzetet gatyában találta”. *Tassonyi-kézirat* 37. o.; Tassonyi Időmér 1982. I. 12-i levele Pályi Györgynek, 2. o. (HL Tgy. 3064.) (a továbbiakban: *Tassonyi*, 1982.)

57 „Nem hallottunk lövést és tudtuk, hogy az őrnagy úr lövés nélkül nem vonul vissza” így az őrmester. (*Tassonyi*, 1982. uo.)

58 „Összesen kb. 48 eje. maradt, a többi szétszaladt, elesett, fogságba került”. *Tassonyi*, 1982. 2. o.

59 Uo. és *Tassonyi-kézirat*, 38. o.

„Mindezt magam hallottam, majnem megütött a guta! ... úgy látszik fogalmuk sincs, mekkora méretű az áttörés” írja Tassonyi.⁶⁰

Reggel 7 óra volt, ekkor érkezett meg nyugati irányból az újonckiképző zászlóalj és Pálfi csoportja.⁶¹ A helyzet ez után a következő: Godó harcban, déli irányban, szórványos aknatűzben, ellenség az erdőben gyülekezik, DK-ről egy szovjet zászlóalj harcalakzatban 18 harckocsival előnyomulóban a nyílt terepen. Pálfi két géppuskája a völgy Ny-i oldalába rendelve azonnal tüzet nyit. Az újonczászlóalj a szőlő szélén véd K felé. Tassonyi ellenséges tűzben – már harcálláspontját is géppuskával lövik – türelmesen vár a beígért német páncélos ellentámadásra.⁶² Közben a műúton 63 ellenséges harckocsit számolnak meg, amint libasorban haladnak – védelmi vonalukat elhagyva – Komárom felé. Német ellentámadás sehol. A védők ezalatt egy nagyjából 400x400 m-es zsákba kerültek, közben csinn-bummal lövik őket.⁶³ Az elkerülhetetlen visszavonulás iránya csak Libád lehetett; reggel 8^h-kor rendelték el, harcalakzatban: új harcálláspont Libádtól D-re, az újonc zászlóalj az erdő szélén K-i irányban védelemben, bal szárnyukhoz csatlakozva a felvonult hadosztálytartalék többi része, Libádtól K-re. Az ejtőernyős szakasz tartalék az újoncok mögött. Egy német kerékpáros hadnagy jelentkezik,⁶⁴ őt a harcállásponttól DNy-ra rendeli Tassonyi, az erdő lezárására.

Késő délelőtt – az ejtőernyősök Szügyi által személyesen eligazított löszertisztjével – írásban is megérkezett a hadosztályparancsnokság parancsa Tassonyiék német alárendeltségéről, azzal zárva, hogy „A hadosztály, további feladatok végrehajtására, ÉNy-i irányba áttelepül”.

Tassonyi felháborodva fogadta, hogy a hadosztályparancsnokság tüzérségi támogatás, löszér, élelem és egészségügyi ellátás nélkül hagyta ott őket. Mint írja, ezt a hadosztály vezetésének soha nem tudta megbocsátani.⁶⁵

Egy váratlanul beérkezett aknavető 42 lövéséből széles vonalú gyorstűzet adatott le a parancsnok az újonczászlóalj elé, azzal, hogy az ellenséges gyalogtámadás megindulására tartson meg 6 lövést. A szovjet támadás 11 óra körül indult meg, de az aknatűzben és az újonczászlóalj tűzében összeomlott. „Ezekről a fiatal gyerekekről, akik talán először sütöttek el hadipuskát rohamozó oroszokra, csak a legnagyobb elismeréssel tudok nyilatkozni. Fagyos talajon – beásás nélkül –, éhesen 24 óráig tartották a vonalat” – írja Tassonyi. A nap folyamán újabb támadásra nem került sor. A parancsnoknak sikerült éjjel – egy Libádon talált német távbeszélő állomáson – a Sárkányfalván lévő német kerékpáros alakulattal beszélni. A készüléknél ért törzstisztnak fogalma sem volt a magyarok alárendeltségéről, így Tassonyi tájékoztatta,

60 Uo.

61 Tassonyi reptülő-lövészedbeliekre is emlékezett. Ezt Pályi – akkor kórházban – 1982-ben cáfolta. (*Tassonyi-kézirat*, u.o.) Greth Ottó egykori résztvevő viszont tanúsítja, hogy vele együtt több RECSSETI-s (Repülő Csapattiszthelyettes Képző Iskola, l. *Martin-Ugron*, 121. o.) is ott volt Béla-Sárkányfalva közt.

62 „Ekkor láttam Bárcsy-t először megfélemlítve” – írja Tassonyi. – „Na nem csoda. Száját harapdálva kérdezte, hogy mikor vonulunk vissza”.

63 *Nagy Árpád*-napló.

64 „Feltűztem az I. osztályú vaskeresztet, amit a célokra hordtam a zsebemben. Feszesen tisztelgett és eligazítást kért” – írja Tassonyi (1982. 2. o.)

65 *Tassonyi-kézirat* 39. o. és *Tassonyi*, 1982. 3. o. A Lajos-émlékirat a kialakult helyzetet „megkerüli”: az ipolygarami katlanon okulva elrendelt „mozgó védelemről” ír. (*Lajos*, 56–60. o.) Tassonyi szerint viszont Szügyi lovagkeresztet ígért az ejtőernyős löszertisztnak, ha parancsnokát megtalálja az új parancssal. Itt ismét hiányzik a legilletékesebb – a hadosztályparancsnok. Szügyi – tanúsága.

azzal, hogy reggel 7^h-ig tartja az állást, de egy – a szovjet tartalék beérkezése utáni – „felszámoló” támadást képtelen kivédeni. Alparancsnokaival megbeszélte, hogy az utánpótlás nélküli tarthatatlan helyzetet feladva, kisebb csoportokban, a páncélos éket megkerülve Komárom térségében gyülekezzenek – hivatalos visszavonulási parancs nélkül. Az eddig nem jelentkező német parancsnokság úgyis csak feláldozná őket. (Közben a Pálfi-csoportból már eltűnt egy század.) Ő maga legényével és 3 önként jelentkezővel visszamarad, utóvédként.⁶⁶

A Garamvédelem északi szárnyán összeköttetés nélkül magukra maradt Kövesdyéknél kicsiben hasonló események játszódtak le, némileg szerencsésebb körülmények között. Az I. 6-án induló szovjet páncélos támadás harcokcsijai észak felé is megkerülték a Kékitóhegy – illetve Öreghegy – csoportját, megszakítás nélkül vonulva a műúton, de a támpontszerű védőállások között is. A sötétben Kövesdy csak a kipufogók szikráit látta 10x50-es zsákmányolt távcsövén és a páncélosokon ülő kísérő gyalogságot is csupán sejteni lehetett, szabad szemmel jóformán semmi nem látszott. A hátrább elhelyezett páncéltörő ágyúk használhatatlanok voltak. A harcokcsik áttörése még koromsötétben befejeződött. Gyalogsági támadásra, közelharcra nem került sor. Az emberek fedél nélkül, utánpótlás nélkül topogtak a kegyetlen hidegben. Kövesdy – továbbra is összeköttetés híján –, a második ellenesleges lépcső biztos pusztulást hozó támadását be nem várva, délelőtt hírvivők útján parancsot adott a páncéltörő ágyúk és vontatók robbantására, a szakaszparancsnokoknak pedig kics csoportonkénti hátraszivárgásra az ösvényeken, valószínű gyülekezőhelyül Komárom–Ógyalla vonalát adva meg.⁶⁷

A legszerencsétlenebbül a középső ejtőernyős század parancsnoka, az állását először feladó Szakács József főhadnagy járt. Komáromhoz érve összetalálkozott a támadás hírére ott maradt Kiss Zoltán századossal, akit Tassonyi még I. 2-án visszaküldött Pápára, mint – Ugron kiesése után – az egyetlen „öreg” ejtőernyős tisztet, akire a továbbiakban építeni lehet. Kiss százados megfordult, s egy tehergépkocsin keletnek összeköttetést akart keresni Tassonyival. Hozzá csatlakozott Szakács is, de belefutottak egy orosz élbe. A nyugodtabb idegzetű Kiss Zoltán megadta magát.⁶⁸ Szakácsot, aki megpróbált elmenekülni az oroszok agyonlőtték.

A Tassonyi parancsára elszivárgó ejtőernyős csoportok közül Nagy Árpádék útját ismerjük a főhadnagy naplójából. A parancsnok I. 7-én hajnalban Macskás-pusztára küldte őket a vetőállással. A zászlóalj orvosa – Farkas dr. – mint mindig, most is az aknavetőkkal tartott. Még ki sem ásták a talp helyét, amikor megindul az ott lévő

66 Nem állhatjuk meg, hogy ne idézzünk legalább néhány mondatot Tassonyi hamisítatlan stílusából: „Én egy kis csoporttal Libádon maradtam. Kb. 7.30-kor meg is indult a támadás. Vagy 400 m-ről pofonlítottuk az első lépcsőt majd mi is elpaszliztunk. Nem akartam szarba hagyni a derék német kerékpárost, így még éjjel átmentem hozzá, megmagyaráztam a helyzetet, rábeszéltem (kellett kapacitálni), hogy ő is vonuljon vissza. Arra, hogy nem mehet támadás nélkül, azt mondtam, hogy a fene se tudja itt mi történik, mondjon egy nagy mesét. A libádiak mondták, hogy 7-kor teljes gázzal elkerékpároztak. Engem kis csoportommal majdnem kimiskároltak, mert az orosz a német kerékpáros órón át támadt, alig csúsztuk ki. A mezőn láttam egy német őrmestert félcizmában szaladni, pár német lövöldözőt Sárkányon.” *Tassonyi*, 1982. 3. o.

67 Kövesdy főhadnagy csoportjával találkozott Sztygyivel, aki elfogadta, hogy az adott helyzetben mást nem lehetett tenni és Komáromot jelölte meg gyülekező helyül, ahova a század végül nagyobb veszteség nélkül eljutott. *Kövesdy Dezső levele*, 1995. VII. 18.; *Huszár*, 1983. 704. o.; *Huszár*, 1993. 158. o.

68 Kiss Zoltán százados bekerült az új magyar „demokratikus” hadseregbe. Nevéhez fűződik az ejtőernyős csapatnem újjászervezése. 1951 őszén letartóztatták, majd koncepció perben halálra ítélve 1952 tavaszán kivégezték. Felesége és három kiskorú gyermeke siratta. – 1992-ben rehabilitálták, majd alezredessé léptették elő. Személyét, mártíromságát az Új köztemető 298-as parcellájában emléktábla örökíti meg. (*Sáray Bertalan: Az ejtőernyős fegyvernem újjászervezése a második világháború után. Új Honvédségi Szemle*, 1993/7. 78. o.)

német csapatok általános menekülése.⁶⁹ Így ők is jobbnak látták összepakolni és hosszút menet után valahol Fűrön túl aludtak, miután kikerültek a gyűrűből. Godó Franci is odaért. Közös elhatározás: irány Pápa.⁷⁰

Tassonyi ötödmagával, 1 db páncéllököllel, az orosz gyűrűn keresztüljutva, a szovjet által megszállt helységeket kikerülve I. 8-án jelentkezett Komáromban a német 8. páncélos hadosztály parancsnokságán. Jelentette, hogy alakulata „zersprengt”,⁷¹ létszáma 1 tiszthelyettes, 3 fő legénység, mire elbocsátották, hogy szedje össze embereit. Másnap a hadosztályparancsnokságot is megtalálta. Mint Lajtos írja: „...a hadműveleti szakasz végét január 9-ében jelöltem meg. Azért, mert ezen a napon érkezett be Gutára az elveszettnek hitt – általam már elsíratott – Tassonyi.”⁷²

Szügyi már elrendelte a Pápán való gyülekezést.⁷³ A hadosztálynak csak roncsai maradtak meg az ipolyi-garami harcokból.⁷⁴

Még egyszer az Ipoly-Garam-menti harcokról, hadműveletekről⁷⁵

Munkánk első részében már vázoltuk a Szent László hadosztály Ipoly-menti harc-bavetését kiváltó hadihelyzetet.⁷⁶ A garami utóvédharcokkal záruló, alig több, mint kéthetes időszak kétségkívül a hadosztály legnevezetesebb, egyben legveszteségteljesebb – az eredeti harcos állomány csaknam teljes felmorzsolódásával járó – alkalmazását jelentette.

Ezért indokoltnak véljük néhány további feltáró részlet ismertetését, elsősorban az egykori német hadinapló és néhány szovjet és német irodalmi forrás alapján, valamint az ezekhez fűzött észrevételek keretében.

Támadási terveket – mint ismeretes – nem csak a hatalmas túlerő birtokában, helyi kudarcai ellenére is lépésről-lépésre előnyomuló szovjet hadsereg főparancsnoksága készített, hanem – szinte az utolsó pillanatig – a német vezéri főhadiszállás, a

69 „A németek gumi nélküli kerékpárokon, mezitláb gurulnak hátra Köbölkút felé. Még ilyet nem is láttam” írja Nagy Árpád főhadnagy.

70 Másnap ők is nekivágnak, de D-re tartva hamarosan ismét É-ra kényyszerülnek. Csak Nagysuránynál sikerül D-re fordulniuk, majd Nyékvárkonyon, Dunaszerdahelyen át, a Medvei-hídon átkelve, Győrött éjszakázva jutnak el végül Pápára.

„Egy fejezete ismét lezárult a nagy mesének. Első fejezet, amelyik nem győzelemmel van tele és nem megelégedett fáradtsággal fejeződik be. Az első veresége a zászlóaljnak – és azt hiszem most már nem az utolsó. Csak meg kell az ilyesmit kezelni, aztán fog az menni. A dicsőséges fejezetek sora véget ért.” (Nagy Árpád-napló).

71 Szétugraszta.

72 Lajtos, 60. o.

73 Az ejtőernyősök viszontagságos visszatéréséről Pápára Huszárnál találunk további részleteket. Huszár, 1988. 706. o.; Huszár, 1993. 160–161. o.

74 A libádi hátragyülekezésnek is voltak veszteségei, főleg a védőállást korán elhagyó, az orosz ékekbe beleszaladt ejtőernyősökből. (Szakács főhadnagy százada). Tassonyi hangsúlyozza, hogy ezért a vereségért nem kell az ejtőernyősöknek szégyenkezniük. A Godót lerohanó harckocsik egyike a tanyaházat nyomta be, ahol harcálláspontja volt; a századparancsnok a másik oldalon az ablakon ugrott ki. 12 harckocsi támadta meg Godó védelmi szakaszát. Az árva páncéltörőágyú a sötétben mit sem ért, mire a kazlak égtek, a páncélosok már áttörtek. Mégis, 3 órával később már foglyot is ejtettek az ejtőernyősök. Egyedül ezen a szakaszon és ettől délre I. 6. folyamán 5 részletben mintegy 100 harckocsi áttörését észlelték, a támadók közel felét. Hozzá kell tenni, hogy a sötétben – Bárczy írásával ellentétben – a harckocsik nem voltak láthatók, a közvetlen közel átrobogók kivételével. (Tassonyi e helyt is „az első szótól az utolsóig mesemondás”-nak minősíti Bárczy írását – hogy csak a legfinomabb jelzőt említsük – természetesen is cáfolva néhány személlyel kapcsolatos közléseit.) Tassonyi-kézirat, 40–41. o.; Tassonyi, 1982., 4. o.; Bárczy János: Zuhanóugrás. Budapest, 1981., 526–534. o.

75 A Hgr. Sítű. KTB. és mellékletei (Anlagen), valamint a német és szovjet háborús irodalom idézett művei alapján.

76 Martin-Ugron, 108–109. o.

Führerhauptquartier is. Itt a döntő szó végül mindig Hitleré volt, akit Heinz Guderian vezérezredes, akkori vezérkari főnöknek ritkán sikerült jobb belátásra bírnia. A hitleri vezetés nem tudott elszakadni a támadásban való gondolkodástól, területek feladásáról pedig még a hatásosabb védelem jól felfogott érdekében sem akart hallani. Ez a szemlélet tükröződik a német déli hadseregcsoport – a Heeresgruppe Süd – hadinaplójában is, amikor az egyes napokat záró „Mérlegelések, döntések, parancsok” (Erwägungen, Entschlüsse, Befehle) fejezetekben a képzett parancsnokok józan, de erőtlen javaslatai mellett egyre inkább a hitleri megalomániát tükröző, a valóságban rendelkezésre álló erőket túlbecsülő helyi, vagy nagyobb szabású támadási tervek, célok szerepelnek.

Így például a német hadvezetés, miután a csapatoknak – köztük a magyar ejtőernyősöknek, aknavető tüzéreknek és más alakulatoknak is – sikerült 1944 novemberben Pest elfoglalását megakadályozniuk, XII. 10-én titkos iratot bocsátott ki.⁷⁷ Ebben komolyan mérlegelt egy Gödöllő térségéből, a 3., 6. és 8. páncélos hadosztállal, valamint 2–3 Pz. V. harcokciosztállal Hatvan irányába indítandó „Nordlicht” fedőnevű támadást, az ettől a vonaltól északra előnyomult 5–5 szovjet gyors- és lövészadosztály elvágására („Abschnürung”) a főerőktől.

Ennek kapcsán rendelték a Szent László hadosztályt Székesfehérvár mögé, jóllehet a helyzet – s így a cél is – hamarosan megváltozott.

Ezzel csaknem egyidőben, XII. 12-én kelt a szovjet főparancsnokság direktívája.⁷⁸ Ebben, közelebbi célként a „budapesti ellenséges csoportosítás” bekerítését tűzték ki. Ehhez feladatként északról, a 2. Ukrán Front csapatai számára, az Ipolyságnál „hevenyészve kiépített ellenséges védelem” áttörésével – Szögyén irányában „csapást mérve” – a Neszmély–Esztergom közti Dunaszakasz elérését szabták meg. A 3. Ukrán Front feladatául pedig – a Velencei-tótól É-ra, Bicske felé támadva határozták meg – a kijutást a Duna jobbpartjára. Távlatos célként, XII. 25–28-ig(!) a Nyitra–Komárom térség elfoglalását, majd innen támadva Pozsony elérését tűzték ki.⁷⁹

Ezt a veszélyt látta át Guderian, amikor XII. 19-én elszánta magát az ismert, két-ségbeesett lépésre: a már az ipolysági térségben harcoló teljes 8. páncélos hadosztály után a Dunántúlon bevetésre szánt, éppen felvonult 3. illetve 6. páncélos hadosztály gépkocsizó-lövész részei s egyben a Szent László hadosztály átdobására – az LVII. páncélos hadtest parancsnoksággal együtt – az ipolysági szovjet áttörés elrete-

77 Geheime Kommandosache, Chefsache, nur durch Offizier. (Beurteilung der Möglichkeiten einer Operation.) Angriff zur Vernichtung der im Einbruchraum nordostwärts Budapest stehenden Feindverbände. *Hgr. Süd. KTB.* 1944. XII. 10. HL Filmtár, 897/a. tekercs.

78 A nagy honvédő háború története. Budapest, 1967. Negyedik kötet, 322. o.

79 XII. 16-án, amikor az orosz támadás már megindult Ipolyságnál, a Hgr. Süd még mindig a Budapeستől DNy-ra álló ellenséges erők szétverését szándékolja (beabsichtigt), a III. páncélos hadtest, az 1., 3. és 6. páncélos hadosztály, és három Párduc (Panther) osztály, valamint a 23. páncélos hadosztály és az ennek alárendelt Szent László hadosztály segítségével, az LVII. páncélos hadtest vezetésével a székesfehérvári folyosóból (Enge) kiindulva („Spätlese” hadművelet.) Az ipolysági ellenséges betörés megtisztítására (Bereinigung) és az összeköttetés helyreállítására az É-on harcoló 8. (Wöhler-) hadsereggel elegendőnek tartja a 8. páncélos hadosztály bevetését, egyelőre a harcokcioszrede nélkül. Közben a térségben védekező „Rintelen” csoportnál átőr a szovjet, a harcbevett – elitéltekből álló – Dirlwanger SS dandár egy része, parancsnokait lelőve, átfut az ellenséghez, a 8. páncélos hadosztály és a 24. páncélos hadosztály együttes támadása pedig elakad, sőt vissza is szorítják Ipolyságtól délre. Ugyanekkor a Duna balpartján támadó szovjet erők Váctól lépésről-lépésre Zebegényig törnek előre. Harckocsi gyűlekezés és a Szécsénynél támadott Plijev csoport kivonása nagyszabású orosz támadás (Grossangriff) előkészületeire mutat. *(Hgr. Süd. KTB.* 1944. XII. 16–19. Uo.)

szelésére.⁸⁰ Rá kell mutatni, hogy már Komárom és Érsekújvár elfoglalása katasztrófális következményekkel járt volna a német haderőre, nem csak a Duna-híd és az északról és nyugatról ide vezető vasútvonalak miatt, hanem mert ez a két állomás rendelkezett a lánctalpasok kirakásához elengedhetetlen homlokrakodókkal. Ehhez járult még a bombázások ellenére is termelő jobb parti szőnyi olajfinomító veszélyeztetettsége. XII. 20-án már Hitler személyes parancsa tiltja meg a harc nélküli hátrálást az ipolysági „hegyi” arcvonalon.⁸¹

Ismeretes az is, hogy a Kisalföld mellett a lispei olajmezők megvédése, vagyis a Margit-vonal Balaton és Dráva közti szakaszának tartása volt a német védekezés másik kulcsfeladata. A 2. páncélos hadsereg parancsnoka, De Angelis tüzérségi tábornok táviratban jelezte a Heeresgruppe Südnek, hogy nem tudja az arcvonalat tartani, ha a kiváló harcértékű magyar ejtőernyős zászlóaljat⁸² elvonják.

A német haderő harmadik kulcspozícióját Budapest jelentette. Így, amikor a 3. és 6. páncélos hadosztály gépkocsizó-lövész alakulatai Székesfehérvár térségéből kivonásra kerültek, a szovjetek számára egyenesen kínálkozott a tervezett bekerítő hadmozdulat lehetősége. A Szent László hadosztály – az utolsó tartalék – kivonása miatt a Heeresgruppe Süd sebtében a 2. páncélos hadsereghez tartozó német 4. lovasdandárt rendelte tartalékba a Margit vonal Balaton és Duna közti arcvonalszakasza védelmében. Amidőn azonban a 3. Ukrán Front támadása XII. 20-án délben megindult Székesfehérvár térségéből, a Veszprémben már részben kirakodott alakulatot a Führer, tartva egy az olajmezők felé irányuló szovjet támadástól, nem engedte bevetni. Ez is bizonyítja, hogy Budapest bekerítésének elhárítása a másik két kulcspozíció védelme mellett harmadrendű volt. Ennek csak látszólag mond ellent Hitler parancsa Budapest minden áron való védelméről.⁸³ Osztozunk Ernst Philipp véleményében: a későbbi felmentő kísérletekre sem azért került sor, hogy a védősereg az így képződő résen elmenekülhessen, hanem azért, hogy további erők juthassanak be a fővárosba.⁸⁴

A Heeresgruppe Süd XII. 20-i jelentésében szerepel először Szent László hadosztálybeli alakulat az Ipoly-fronton: „Az ellenség ... Márianosztráról Letkésen át Ipolytólgyesig tör előre. Magyar ejtőernyősök a helységeket és az utat szabaddá teszik”.⁸⁵ Egy német utász zászlóalj is támogat. Ugyanaznap olvashatjuk: „A Szent László hadosztály első részei 16^h-kor beérkeztek a LXXII. hadtesthez.”

80 Az LVII. páncélos hadtest egyúttal a parancsnokságot is átvette a LXXII. hadtest sávjának északi szárnyán. Guderian még ekkor is abban bízott, hogy É-on gyorsan és csekély veszteséggel megverve az ellenséget, majd az alakulatokat visszahozva a Dunántúlra, még decemberben elindíthatják a tervezett „Spätlese” hadműveletet. *Igr. Süd. KTB.* XIII. 19., uo. (A Spätlese egyfajta aszúbert jelent és nem „késői szüretet” mint az egyes hazai írásokban olvasható.)

81 „Führerbefehl: ... Keinen Schritt Boden kampfflos aufgeben, weiteres Absetzen im Gebirgsfront nur dort, wo Umfassung und Vernichtung droht! ...” *Igr. Süd. KTB.* XII. 20., u. o. (Ezt a parancsadási formát csak rendkívül súlyos helyzetekben alkalmazta a német hadvezetés.)

82 „... in ihrem Kampfwert als besonders hochwertige und gut ausgerüstete Truppe” (*Igr. Süd. KTB.* XII. 14., u. o. L. még *Martin-Ugron*, 99–100. o.) A 2. páncélos hadsereg vezérkari főnöke XII. 17-én – bizonyára a Igr. parancsa nyomán – ragaszkodik a másnapi kivonáshoz. A valóságban ez még néhány napig ellúzódtott. Huszár a kivonásra XII. 21-ét ír. Lajos kijelentése azonban, hogy „Tassonyiéék eljöttek”, nem állja meg a helyét. *Huszár*, 1993., 144. o., *Lajos*, 54. o.

83 „Fernschreiben – Geheime Kommandosache. An Armeegruppe Fretter Pico...

1. Auf Befehl des Führers ist die Stadt Budapest bis zum letzten Haus zu verteidigen... 1. 12. 1944. 21, 55' gez. Friessner Generaloberst, Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Süd.” *Igr. Süd. KTB.* Anlagen. 1944. XII. 1–15.

84 Ernst Philipp levele Gosztonyi Péterhez. 1985. 7. 23. In: *Ungváry Krisztián: A budapesti csata utolsó felvonása. Századok*, 129 (1995) 6. sz., 1277., 1301. o.

85 Minthogy az I/II. ejtőernyős zászlóalj a *Feldhernhalle* hadosztály alárendeltségéből és parancsára került XII. 19-én Fótrol Ipolyszalkára bevetésre, a német hadijelentés „nem tudja” hogy szentlászlós alakulatról van szó.

Ugyanekkor az ellenség – a 6. gárda-harcokoszahadsereg – páncélosai, gyalogos támogatással már Lévát lövik és a szovjet él Nagykalánánál hídfőt képez a Garamon.⁸⁶

XII. 21-étől azután már nap mint nap szerepel a Szent László hadosztály a német hadinaplóban. E napon Letkésről indított ellentámadással elfoglalt tanyáról és Letkés–Ipolytölgyes térségében ismételt zászlóalj-, illetve század erejű támadások visszaveréséről olvashatunk. Ugyanitt panaszolja a napló: a 3. és 6. páncélos hadosztály felvonulását az ipolysági frontra veszélyezteti, hogy „a Börzsönyből kitörő ellenség elleni szárnyvédelmet átvett Szent László hadosztály az ejtőernyős zászlóalján kívül⁸⁷ a bevetés helyére még nem érkezett be”. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy a Fretter-Pico-hadsereg vezérkari főnöke a Heeresgruppe Süd vezérkari főnökétől engedélyt kapott a Szob és Párkány közti valamennyi híd robbantására a Garam(-kövesdi) hídon kívül.

XII. 22-én a hadinapló már a Szent László hadosztály (a testőr-lövész ezred II. zászlóalja) Bajta térségéből indított sikeres ellentámadásáról számol be. A szovjet foglyok egy ezredük szétveréséről beszélnek. Ugyanezen a napon a felvonult német 6. páncélos hadosztály valamennyi alakulatával Kistompánál⁸⁸ oldalba támadja az előnyomuló szovjet erőket. A szovjet csapatok – 6. gárda-harcokoszahadsereg és a Plijev-lovascsoport⁸⁹ – erejét mutatja, hogy Kistompa aznap négyszer cserélt gazdát, miközben a szovjet páncélosok tovább támadva elérték Lontót, ahol a Richter-tüzérsztyály tartóztatta fel őket. Ugyanekkor a Garam keleti partján váratlanul 40–50 szovjet harcokosi tör előre, Zalabáig szorítva vissza a németeket, de a 6. páncélos hadosztály 11. harcokosiezredének utólag felvonuló II. osztálya visszanyomja a támadókat.⁹⁰

XII. 23-án a Szent László hadosztály ellentámadásáról ad hírt a hadinapló az Ipolydamásdtól ÉK-re lévő ellenséges csoportosulással szemben, valamint az ipolytölgyesi támpont elleni szovjet támadás elhárításáról,⁹¹ egyben arról is, hogy a hadosztály átvette a 2. magyar páncélos hadosztály addigi védelmi szakaszát.⁹² Az

86 Ekkor születik a már a 81. sz. jegyzet alatt idézett „Führerbefehl”.

87 Itt tehát már „tudja” a KTB., hogy az ejtőernyős zászlóalj a Szent László hadosztályhoz tartozik.

88 *Wolfgang Paul*: Brennpunkte. (Die Geschichte der 6. Panzerdivision) H. n. 1977. 438. o.

89 A nagy honvédő háború története. Budapest, 1967. Negyedik kötet, 322. o.

90 A szervezetileg 50 Pz. IV–Pz. V. harcokosiból álló osztályt egy nappal később – XII. 20-án – rendelte a Hgr. a hadosztály után és menet közben kapták rádióan a hírhedt „K.i.K.” jelzést. (Kamerad in Kessel.) *W. Paul*: i. m. 439. o.; *Hgr. Süd. KTB.* XII. 22. Tehát téves az az irodalomban többhelyütt található adat, hogy a Dunántúlról kizárólag a páncélos hadosztályok lövészegységeit dobták át É-ra. Egyébként a lövészalakulatokkal eleve átkerültek a páncélvadászok, páncélozott lövészokocsik és a felderítő osztály páncélgépkocsijai is. Mindezek azután hiányoztak a XII. 20-án a Dunántúlon induló szovjet bekerítő támadás elhárításához.

91 Előbbi a repülő-lövészezred II. zászlóalja lehetett, utóbbi az 1/II: ejtőernyős zászlóalj.

92 Ugyanerre a napra esnek a német hadvezetésben elrendelt személyi változások. Friessner vezérezredes helyét a Hgr. Süd élén Wöhler gyalogsági tábornok, a 8. hadsereg addigi parancsnoka veszi át, Fretter-Pico tüzérségi tábornokét a 6. hadsereg élén Balck páncélos tábornok, akinek alárendeltségébe a Szent László hadosztályt parancsnokló LXXII., majd LVII. (páncélos) hadtest is tartozik. A Hgr. Süd parancsnoksága Dobogókőről átmenetileg Pannonhalmára (Martinsberg), majd onnan Fertődre, az Eszterházy-kastélyba költözik. (*Hgr. Süd. KTB.* XII. 23. HL Filmtár, 897/a tekercs.)

Ezen a napon töri át a szovjet támadás az út és vasút védelmét Bicskénél. A Zámoly–Csákvár irányából végre ellentámadásra rendelt 4. lovasdandár még csak gyülekezik. Az OKH parancsa szerint Budapest politikai okból() tartandó, a keleti hídfő – Pest – sem adható fel, még ha az innen kivont 8. SS lovasadosztállyal a bekerítés esetleg el is lenne hárítható. Guderian vezérkari főnök minden fronton támadást sürget. „Es stehe das Schicksal des Reiches auf dem Spiel!”

esti jelentés szerint „a Szent László hadosztály igen jól harcolt és Helembát visszavette”.

XII. 24-én „a Helemba–Ipolytölgyes szakaszon az ellenség nem csökkenő heveségű támadásait a bátran harcoló Szent László hadosztály ellentámadásai mindkét oldali nagy veszteségek árán állították meg” – írja a hadinapló. A letkési hídfőben súlyos harcok folytak, Ipolytölgyes elveszett. A német erők engedélyt kaptak Ipolykiszkeszi feladására.

XII. 25-én nem esik szó a letkési hídfő kiürítéséről. Olvashatunk viszont az ipolysági „előretölt front” visszanyomásáról, minek folytán „az LVII. páncélos hadtest parancsot kap nyugati szárnya átcsoportosítással történő megerősítésére, hogy szembe tudjon szállni az ellenség Esztergom felé irányuló áttörési kísérletével”. A Dunától délre, északnak támadó szovjetek pedig már betörték Esztergom déli részébe, „a védelemben rendelt magyar Hetzer páncélos osztály nem található”.⁹³

XII. 26-án azután már kitűnik a hadinapló feljegyzéseiből az északról fenyegető szovjet áttörés nagysága, amikor három szovjet gyorshadtest erős páncéloskötelékekkel indított támadásáról szólnak, és arról, hogy a Garam keleti partján Kéménd térségéig előretört ellenséget a híd előtt megállították. (A valóságban a kéméndi hidat a németek ekkorra már felrobbantották, a szovjet páncélos él pedig elfoglalta Kicsindet.)⁹⁴ Ugyanekkor az Ipoly-szakaszon az ellenség Helemba Ny-on folyó, valamint Leléd elfoglalásával Bajtát elérő támadásaival szemben „a Szent László hadosztály itt is példaértékű kitartásával tűnt ki”.⁹⁵ Lelédől É-ra is még tartják az Ipolyvonalat. A Balck hadsereg viszont már döntési szabadságot kapott Heeresgruppe Sütőtől: az LVII. páncélos hadtest visszavonandó a fenyegető bekerítés elől a Garamtól nyugatra;⁹⁶ a Garampáldig előretört 14 harcokci ellen a Szent László hadosztály egy zászlóaljja és 7 Hetzer rohamlövege kerüljön bevetésre.⁹⁷ A Balck hadsereg az Ipolytölgyes és Oroszka közti elreterelésre kért a 8. páncélos hadosztály számára a hadseregcsoporttól döntési szabadságot, nevezetesen hogy védelmében a 3. és 6. páncélos hadosztály átkelhessen a Garamon nyugatra, egy Sárónál indítandó újabb támadáshoz.⁹⁸ Noha a Heeresgruppe Süd vezérkari főnöke – Grolmann altábornagy – a visszavonulás engedélyezését feltételekhez kívánta kötni, Guderian az LVII. páncélos hadtest mindhárom hadosztályának azonnali visszavonását tartotta szükségesnek a Garam mögé.

A polgári lakosság elkeseredéséről szóló jelentésekre a válasz: „Diese Rage seit jetzt gleichgültig. Man müsse hart zupacken. Rücksicht auf die Bevölkerung dürfe in der gegenwärtigen Lage keine Rolle spielen!”

93 Jellegzetes példa a *KTB*. pontatlanságára és a felelősség magyarokra történő hárítására. Henkey–Hönig harcáról munkánk első részében szoltunk (*Martin–Ugron*, 120. o.) Elhhez csupán annyit: csak nem a néhány magyar rohamlövegtől várta a német hadvezetés a Velencei tótól Dorogig áttörő szovjet erők megállítását Esztergom előtt!

94 *Martin–Ugron*, 131–136. o.

95 „Die Division Szent László hat sich auch hierbei durch beispielhafte Standhaftigkeit ausgezeichnet”. Mindez is ékesen cáfolja a Balck féle állítást, miszerint az Ipolyságnál harcoló német erők bekerítése a Szent László hadosztályon múlt volna. (*Martin–Ugron*, 145. o.)

96 Az LVII. hadtest hadműveleti osztályvezető kérdésére a vezérkari főnök közli a hadihídoszlopok Garamhoz rendelését.

97 Ennek végrehajtásáról nincsen adatunk, hacsak a Pályi-zászlóaljmaradék Kéméndhez vezénylését nem tekintjük annak. Az alig félszáz fő csak nehezen jutott a Kicsindet is elfoglalt szovjet csapatok mellett a Garamig... (*Martin–Ugron*, 131. o.)

98 Jellegzetes *KTB*. fogalmazás. A visszavonulást támadási céllal indokolja.

XII. 27-én olvashatjuk a már idézett mondatokat⁹⁹ a Szent László hadosztály felmorzsolódásáról, miközben a 6. páncélos hadosztály „nehéz körülmények között küzdötte át magát DNy-i irányba, Nátától 3 km-re ÉNy-ra a Garamon.” Minderről résztvevő szemtanú is beszámol.¹⁰⁰ XII. 25-én este, az ipolyviski hídfőt feladva, pokoli iramban törtek át ellenséges tűzben, saját harckocsik biztosítása mellett a már kialakult ellenséges gyűrűn és vonultak vissza (az Ipoly-partot védő szemlászlósok mögött M.–U.) Garamkövesdig. Ott képeztek (XII. 26-án) hídfőt a Szent László hadosztállyal együtt, egész napos ellenséges tűzben. Egy Sherman harckocsi – tüztámogatással – a község széléig merészkedett, de a Hetzerek azonnal kilőtték. Aknavetőtűz a gyalogság közeledtét is jelzi. Este – pergőtűzszerű előkészítés után – a gyalogos támadást a géppuskások visszavették. A magyarok a német Stahl-harcsoport három páncélosát is kilőtték, mire a parancsnok maga ment gyalog előre, integetve. Éjfélkor az ellenség beszivárgott a községbe. 4^h30'-kor érkezett a parancs: „elszakadni!” (Absetzen!) A 3. század biztosította a hidat, de az még a felvonulás során a levegőbe repült. Így kénytelenek voltak a jeges árban elérni a Garam Ny-i partját.¹⁰¹ A 6. páncélos hadosztály beérkező részeit, hamarosan kivonva, előzetes gyülekeztetés nélkül a Dunától délre támadáshoz csoportosuló IV. SS páncélos hadtesthez csatlakoztatták.

Míg a 6. német páncélos hadosztály az Ipoly-parti úton – Ipolyszalkán át – vonult vissza a garamkövesdi hídhöz, addig a 3. és 8. német páncélos hadosztály a hadinapló szerint a túlerőben támadó ellenség nyomására harcolva Bényig hátrált. Itt történt a Balck páncélos tábornok által büszkén emlegetett hídverés.¹⁰² Az általános helyzettel kapcsolatos leírás – elismerve a Szent László hadosztály szívós, bátor küzdelmét – mégis csak reá hártja a felelősséget az ellenség betöréséért az LVII. hadtest keleti szárnyán, azt a látszatot keltve, hogy a három német páncélos hadosztálynak emiatt kell visszavonulnia.¹⁰³ Holott a német erők nem tudtak az Ipoly és Garam közt, É felé összefüggő arcvonalat alkotni, majd hamarosan kivéreztek, ezért kellett visszavonulniuk. Később szerepel a Heeresgruppe Süd vezérkari főnökének direktívája a Kéméndnél és Kicsindnél lévő ellenséges erők szétverésére – amire végül nem került sor – de arról nem esik szó, hogy azok hogyan kerültek oda.

A bényi átkelés részleteiről a 3. páncélos hadosztály történetét leíró műben olvashatunk.¹⁰⁴ E szerint a hadosztály páncélgránátosai, utászai, páncélvadászai XII. 25-én Ipolypásztónál reteszállásban védekeznek, már bekerítve a Garam mentén délre tört szovjet páncélosok által. Minthogy a szovjetek XII. 26-án is változatlan erővel támadnak és a hadtesttel az összeköttetés megszakadt, Philipp altábornagy a 3. és Fröhlich vezérőrnagy a 8. páncélos hadosztály parancsnokai úgy döntenek,

99 L. a 2. sz. jegyzetet!

100 W. Paul: i. m. 439–440. o. „Hemig Uffz., 3. Kompanie des Panzergrenadier Regiments 4. schreibt...”

101 Mindez Bakayékát erősíti meg a *Dárday*-naplóval szemben, hogy ui. a garamkövesdi híd már 27-én hajnalban – és nem este – robbant fel. (*Martin-Ugron*, 124., 135–136. o.) A szemtanú meglepve írja, hogy a „pokoli iramú”, több, mint 30 km-es visszavonulás után máris újból harckocsik támadják őket. Ezek azonban a Helebánál akkor áttört 7. gárdahadsereg kísérő harckocsijai lehettek.

102 *Martin-Ugron*, 145. o.

103 „Nördlich der Donau verschärfte die Lage sich dadurch, dass die ungarische Division Szent László, die 6 Tage lang in Angriff und zäher Abwehr den aus dem Börzsöny-Gebirge vordringenden, zahlenmäßig weit überlegenen Infanterie-Feind immer wieder zum Stehen gebracht hatte, nach hohen Verlusten durchbrochen und in zusammenhanglosen Kampfgruppen aufgelöst wurde. Hierdurch geriet der Feind den LVII. Panzerkorps in die Ostflanke.”

104 *Geschichte der 3. Panzer-Division*. Berlin-Brandenburg, 1967. 454. o.

hogy nem követik a 6. hadosztályt, hanem Bény felé törnek át. Állandó szovjet tüzéségi tűzben késő délután érték el a Garamot (amikor a Szent László hadosztály még az Ipolyt védte). A páncélgránátosok és a felderítők éjszaka hídfőt alakítottak ki. Ennek védelmében a 39. utász zászlóalj szükséghidat épített. A 314-es hadsereg közvetlen légvédelmi tüzérosztály fedezte a hídepítést. Az utászok tutajokon vitték át a sebesülteket és a löszert a tulsó partra, a hadosztálytörzs Kisgyarmaton rejtőzködött. XII. 28-án 9^h-ra a 16 tonnás híd készen állt. A hadosztályok menetoszlopai sztálinorgona és tüzéségi tűzben keltek át. Az északról támadó szovjet harckocsikat páncélvadászok és páncéelhárítók állították meg. A 3. és 8. páncélos hadosztály ezen a napon mintegy 1400 járművet – köztük páncélosokat, gépvontatású lövegeket és két 21 cm-es mozsarat is – átvitt a Garamon. A hadosztályok emberanyaga azonban már a kistompai harcok során megfogyatkozott. A Balck-hadsereg XII. 28-i jelentése szerint ezredenként csupán mintegy 250 fő maradt. Mindazonáltal érdemes összehasonlítani, hogy a veszteségeik ellenére valamennyi szükséges csapatnimmel együttesen rendelkező német hadosztályok mennyire más feltételek között vonulhattak vissza és kelhettek át a Garamon, mint a magukra hagyott szentlászlós alakulat-töredékek XII. 26–27-én!

A 3. páncélos hadosztály Garamvédelemre történt azonnali bevetéséről – önjáró lövegei szovjet hídfő elleni XII. 29-i támadásáról – az előző fejezetben már szöveltünk.¹⁰⁵ Ugyancsak szó volt róla, hogy a védőállásokban lévő gránátosait I. 3/4-én a Szent László hadosztály – Tassonyi őrnagy csapata – váltotta le.

A Nána és Párkány birtokáért napokig folyó harcokról a hadinapló is beszámol. XII. 28-án arról, hogy a 6. páncélos hadosztály, a Szent László hadosztály egy zászlóalja, valamint magyar rohamlövegek a Nánát és Párkányt elfoglaló szovjet támadást megállították.¹⁰⁶ Az ellenséges erőket számba véve a Garam-fronton ekkor már a 6. gárda-harckocsihadsereg 3 gyorshadtestét és – részben még felvonulóban – a 7. gárdahadsereg 8–11 hadosztályát, valamint a 23. páncélos hadtestet sorolja fel, egyben számol a német haderő szempontjából életfontosságú (lebenswichtig) komáromi térség elleni támadással.¹⁰⁷

Itt kapcsolódunk az előző fejezetben leírt garami utóvédharcokhoz, ahol a hadinapló adatait XII. 29-től már figyelembe vettük.

A január 6-i szovjet áttörés néhány – a hadinaplóból megismert – részlete és következményeik a további napok tükrében még ide kívánkoznak.

A Heeresgruppe Süd 6^h20'-kor kapja az első jelentést az áttörésről és a Szent László hadosztály szakaszán a 8. páncélos hadosztály ellentámadásáról(?) s parancsot ad 11 Pz. IV. és Hetzer ellentámadására É-i irányba, valamint az ejtőernyősöknek K-i irányba.¹⁰⁸ Guderian az É-ről vasúti szállítással érkező 20. páncélos hadosztály kirakását Zólyom helyett Érdekújváron rendeli el, az LVII. páncélos hadtest

105 L. a 7. sz. jegyzetet. A Csákberénynél I. 2-án bevetett hadosztálynak összesen már csak 3 db páncélosa – önjáró lövege – maradt.

106 L. az előző fejezetet.

107 A január 6-i áttörést a 6. gárda-harckocsihadsereg hajtotta végre a saját gépkocsizó-lövész alakulataival. A 23. szovjet páncélos hadtestet Budapest ostromához vonták el. A Szent László hadosztállyal az Ipoly mentén vívott harcokban súlyos veszteségeket szenvedett 7. gárdahadseregből a támadókhöz csak a 27. hadtest csatlakozott. (*Szabó Nándor* adatai.) – Noha – mint látjuk – a *Hgr.* az ellenséges gyülekezés erejét még túl is becsülte és a szovjet támadás várható volt, a német hadvezetés mégsem intézkedett kellő védelemről. Ez még inkább aláhúzza a Szent László hadosztálynak szánt „ágyútöltelék” szerepet.

108 A Lajtos-féle ominózus távmondat – Tassonyiék I. 6-án reggeli támadásba küldése – tehát ebből ered.

mielőbbi megsegítésére.¹⁰⁹ A Köbölkúthoz ellentámadásra rendelt 13. páncélvadász osztály és a 8. páncélos hadosztály páncélozott részei azonban nem érkeznek meg. A hadseregcsoport vezérkari főnöke 12^h25'-kor azzal vigasztalja a Balck-hadsereg vezérkari főnökét, hogy a szovjet áttörés korlátozott célú(!) és csupán a dunajbobbarti német támadás utánpótlásának bénítását szolgálja. Az LVII. hadtest – vezérkari főnöke jelentése szerint¹¹⁰ – Muzslától K-re kísérelt meg páncélos zárat építeni, de ezt egy 40 harcokocsiból álló ellenséges csoport már délután áttörte és Bátorkeszi felé nyomul előre. A Szent László hadosztály Béláról kiszorított erői az ellenséges támadással szemben Libádot tartják. A 8. páncélos hadosztály már nem képes ellentámadásra. A páncélos rohamot a Karva–Bucs–Bátorkeszi vonalon sem sikerül az LVII. hadtestnek megállítania. Littau őrnagy 23^h51'-es jelentése szerint Köbölkutat elfoglalva mindhárom községbe betört az ellenség. A 8. páncélos hadosztály vezetése csődöt mondott, a vezérkari főnök a leváltásukat kéri. A hadtestparancsnok a komáromi hídfőben riadókészültséget rendel el és megerősítésére a 208-as harcokocsiosztályt javasolja. A védelem s egyben a 8. páncélos hadosztály maradécai parancsnokságával v. Roden vezérőrnagyot bízzák meg. Guderian kérdésére a Balck-hadsereg vezérkari főnöke már délben jelenti, hogy a 20. páncélos hadosztály bevetése elkerülhetetlen. Gyülekezési hely Érsekújvár.

Mindebből láthatjuk, hogy Tassonyi dühe, kifakadása jogos volt, jóllehet az alapján hibás helyzetmegítélés s a Szent László hadosztályt végkép feláldozó védelmi csoportosítás létrehozása német parancsra történt és az ellentámadás is a német erő hiányában bukkott el.

A szovjet páncélosok előretörése másnap – I. 7-én – is folytatódott. Délen Dunamócsot, északon Perbétét, majd Bajcsot foglalták el, középen Hetényig és Ujgyalláig jutottak. A komáromi hídfő azonban szilárdan tartotta magát, Érsekújvár előtt pedig már a 20. páncélos hadosztály elsőnek beérkezett alakulatai védtek.

A szovjet áttörés végül is „túlgyőzte” magát. Az elégtelen kísérő gyalogság a helyenkénti szívós védekezés¹¹¹ miatt nem tudott időben felzárkózni, az összesen 224 harcokocsival véghezvitt 30 km áttörés a jelentős számú kilövés¹¹² és utánpótlási (lőszer, üzemanyag) nehézségek miatt kifulladásban volt. Így érte I. 10-én a 20. páncélos hadosztály É–D – Udvard–Ujgyalla – irányú első „leszeletelő” ellentámadása.¹¹³ A következő hetekben a szovjetek a Garam elé szorultak vissza.¹¹⁴

109 Guderian I. 5–6-án – az elakadt, Budapest „felmentését” célzó támadás miatt – személyesen járt a Hgr. Süd. parancsnokságán, Pannonhalmán, illetve Eszterházában. A garami áttörésről értesülvén innen utasította Wenck tábornokot, a német vezérkar vezetési csoportja parancsnokát, hogy az intakt 20. pc. ho.-t – mintegy 53 szerelvényt – Érsekújváron rakják ki. (*Szabó Nándor* adata.)

110 Littau vk. őrnagy, az LVII. páncélos hadtest vezérkari főnöke jelentése. *I. Hgr. Süd. KTB.* 1945. I. 6.

111 A Szent László ho. alakulatai (ejtőernyősök és mások: Béla, Libád, utászok: Muzsla, rohamtüzérek.)

112 A hadosztályparancsnokság szerint az ellenség a Szent László hadosztály sávjában „kb. 60 harcokocsit veszített” (38/Szent László ho. I. a. 45. I. 7. sz. 1.; *Dárday*-napló 101. sz. melléklet) Tassonyi adatai: a német, illetve saját veszteségeire 38-ból 31 páncélos, a szovjet viszont 224-ből 86. (Tassonyi levele Duskához, 1980. VI. 18., I. a. 26. sz. jegyzet.)

113 *Szabó Nándor* hadtörténet-kutató kéziratosa tanulmánya (Hadszíntér: Magyarország. IV. rész, 8. fejezet. A harcok a Garamtól nyugatra 1945. I. 6–20.) szerint a 6. gárda-harcokocsihadsereg I. 6-i támadása 179 harcokocsival elsietten, a Szécsényi–Salgótarján–Rimaszombat arcvonalon bevetett négy lövész hadtest bevárása nélkül indult meg. Ezért sem a jobbszárnyon előretörő 9. gárda-gépesített hadtest (a 18., 30., 31. gárda-gépesített és a 46. gárda-harcokocsidandár) nem tudta elfoglalni a támadási célként megjelölt Érsekújvárt, sem a balszárnyon előnyomuló 5. gárda-páncélos hadtest (a 20., 21., 22. gárda-harcokocsi és a 6. gárda-gépesített dandár) Komáromot, az I. 7-én hozzájuk csatlakozó 4. gárda-gépesített hadtest 35 harcokocsijával együtt sem. Így azután a kitűzött távlati cél, a Bécs–Brünn vonal elérése sem valósulhatott meg. (Adatok a 6. gárda-harcokocsihadsereg emlékkönyvéből.)

114 A 6. gárda-harcokocsihadseregnek január 20-ára mindössze 43 harcokocsija maradt. Ezért a frontparancsnok I. 27-én a hadsereget tartalékba teszi.

Mindez a Szent László hadosztályt már nem érintette. I. 12-én ugyan még Grolmann altábornagy – a Heeresgruppe Süd vezérkari főnöke – le akarta váltatni a 357. német gyaloghadosztályt a Szent László hadosztállyal, de ekkor már a Balck-hadsereg vezérkari főnöke maga hivatkozott a hadosztály elégtelen erejére.¹¹⁵

Itt kell még megemlíteni, hogy a „Konrad” fedőnevű – a Budapesten bekerített erők felmentését célzó –, még I. 1-én este megindított hadművelet már a garami szovjet áttörés előtt lelassult, kifulladt.¹¹⁶ A hadinaplóból kiderül, de Szabó Nándor is rámutat, hogy a támadás a szovjetek mélységben kiépített, kombinált harckocsizárain akadt el, még a 6. gárda-harckocsihadsereg garami áttörése előtt, így sikertelensége nem ez utóbbin múlt. Ehhez még hozzáfűzhetjük: inkább a fordítottja igaz, vagyis a „Konrad”-művelethez északról elvont erők hiánya segítette elő a garami szovjet áttörés sikerét s okozta a Szent László hadosztály maradékának és sebtében bevetett tartalékerőinek felmorzsolását-feláldozását.

A Szent László hadosztály teljesítményének német részről történt elismeréséről és a hadosztályparancsnok kitüntetéséről munkánk első részében már szóltunk.¹¹⁷ Lajtos leírja,¹¹⁸ hogy Hermann Balck páncélos tábornok, a 6. hadsereg parancsnoka személyesen jött el és adta át vitéz Szügyi Zoltán vezérkari ezredes hadosztályparancsnok számára a Vaskereszt lovagkeresztjét,¹¹⁹ Lajtos Árpád vk. százados, vezérkari főnöknek az I. o. Vaskeresztet, hangsúlyozva, hogy ezzel a hadosztály teljesítményét kívánja elismerni. (Szügyi 1945. január 13-án – kimagasló érdemeire tekintettel – soron kívül vezérőrnaggyá lépett elő.¹²⁰) További epizódként említi Lajtos, hogy berendelték az LVII. páncélos hadtest parancsnokságra, ahova egyedül ment el, szorongva. Majd így folytatja: „Érsekújváron, amikor beléptem, három tábornok és ugyanennyi vezérkari tiszt élén Kirchner tábornok fogadott, a tiszteknek vigyázzt vezényelt és közölte velük, hogy most annak a Szent László hadosztálynak a vezérkari főnöke áll előttük, amely hadosztály feláldozta magát a közös ügyért, és ha ezt nem tette volna meg, »akkor az urak nem lehetnének itt«. Hajoljanak meg tisztelettel a magyar hősök előtt. Kirchner tömören fogalmazott: a hadosztályunk valóban feláldozta magát”.¹²¹

A hadosztály újjászervezése

1945. I. 8. – III. 18.

A Gutára települt hadosztályparancsnokság már I. 7-én este intézkedést adott ki a be nem vetett részek gyülekeztetésére¹²² a Csallóközben. Ebben elrendelte a 16. és 20. rohamtüzérsztály megmaradt részeinek összevonását egy osztállyá, Bernolák

115 A Szent László hadosztály 125 főnyi(!) harcos létszáma a Kütrnél lévő reteszállásból nem vonható ki. *Hgr. Süd. KTB.* (További adatunk nincsen erről az alakulatról.)

116 Guderien szerint a hadművelet csődjé arra vezethető vissza, hogy a január 1-én este megindított támadást a következő éjjel nem használták ki kíméletlen áttörésre. „Hiányoztak az 1940-es csapatok és parancsnokok” írja. *Heinz Guderian: Erinnerungen eines Soldaten. IV. Aufl. H. n., 1960. 350. o.*

117 *Martin-Ugron, 142–145. o.*

118 *Lajtos, 61. o.*

119 Szügyi, mint Hadiakadémia nélkül vezérkari törzstiszti vizsgát „B” minősítéssel tett tiszt – az érvényes rendelkezéseknek megfelelően –, ezredesi előléptetésével egyidejűleg kilépett a vezérkarból. Ezt azonban a németek nem tudták.

120 1944. XI. 1-i ranggal, 1945. I. 1-i hatállyal. (HL Akvi. lapok. Szügyi 2727/1896.)

121 *Lajtos, 61. o.*

122 L. a 112. sz. jegyzet *Dárday*-napló adatait.

őrnagy parancsnoksága alatt.¹²³ Az intézkedés a csapatok elhelyezésére 16 csallóközi községet jelölt meg.

A hadosztály tüzérségében a VIII. gépkocsizó tüzérosztálynak 12-ből 5 lövege, a 76/3. ütegnek 1 lövege, az 1/2. aknavető ütegnek 6 vetője maradt. Utóbbi két alakulatot Gereben százados parancsnoksága alatt összevonták.¹²⁴ Dárday ezredes a hadosztály súlyos harcaiban tüzérségi téren nyert tanulságok alapján „Tapasztalati jelentést” készített a tüzér felügyelőség, a tüzér löviskola, valamint a tüzér és aknavető kiképző és felállító központ (Kikfek) részére.¹²⁵

Alig, hogy a két rohamtüzér alakulat megmaradt részeit összevonták, a 20. rohamtüzér osztályt máris elvezényelték a hadosztálytól a 25. gyaloghadosztály kötelékébe. Az átadás az előljáró magyar 3. hadseregnek I. 27-én történt. Amint az előző fejezetben említettük,¹²⁶ a magyar rohamtüzérek szerepéről a garami szovjet áttörés során nem maradtak résztvevőktől származó értékelhető adatok. Az elvezényelt osztály 3. ütegét azonban már 1945. II. 12-én bevetették Lepsénynél. Az ütegpáncsnok – Kárpáty Tasziló Tamás főhadnagy – harcjelentése ezúttal képet ad a csapatnem kiváló harckészségéről.¹²⁷ (2. sz. szövegmelléklet, 87. o.)

Január közepén valamennyi alakulat áttelepült a Dunántúlra – a hadosztályparancsnokság Pápára, a többiek Pápán kívül mintegy 50 környező községbe¹²⁸ – és megkezdődött feltöltésük, illetve a hadosztály újjászervezése.

Az ejtőernyősöket ismét két zászlóaljja bővítették, ejtőernyős vadászrezred elnevezéssel. Az újjászervezésről Huszár nyújt szemléletes képet, saját és mások emlékei alapján.¹²⁹ Az egységparancsnokok:¹³⁰

Ezredparancsnok: Tassonyi Edömér őrnagy.

I. zászlóaljparancsnok: Ugron István százados (sebesüléséből felépült).

Századparancsnokok: Godó Ferenc főhadnagy,

123 Ez az intézkedés a *Hgr. Súdnek* a m. kir. vezérkarhoz 45. I. 7-én 22 óraker küldött távmondatában is szerepel. E szerint a Koltay-osztály 11 és a Bernolák-osztály 14 megmaradt „Pz. Jäg. 38.(t)” rohamlövégéből egy 25 rohamlövéses osztály létrehozását javasolják a Szent László hadosztályba tagolva. (*Hgr. Súd. KTB. Anlagen*, 1–15. HL Filmtár 898/a tekercs.)

A *Dárday*-napló I. 9-i bejegyzése szerint azonban Koltay fhdgy-nak mindössze 2 üzemképes Hetzer rohamlövege maradt, mert az Ógyalláról Gutára vezető útján Pál-pusztánál német alakulatok visszavonulását kellett fedeznie. A 16. és 24. rohamtüzér osztálynak pedig 3 üzemképes rohamlövege van, a többit javítják. (*Dárday*-napló, I. 25.) Mindebből egyéb adat híján is következtethetünk a magyar rohamtüzérek veszteséges garami utóvédharcára.

124 334/Szt. László ho. tpk. 45. I. 8.; *Dárday*-napló, 1945. I. 9.

125 374/Szt. László Tpk. 45. I. 20.; *Dárday*-napló, I. 21. A négy oldalas összeállítás néhány fontosabb megállapítása. 1. Szervezés. c) vontatók: a VIII. gk. tü. o. vontatói korszerűtlenek (részben mezőgazdasági vontatók). Ez 4 löveg elvesztésébe került. d) híradás: az R/6 rádiók hiányoztak. 2. Lövészak. A tüzvezetési alap lövés által való megteremtése bevált. A jelentés más egyenértékű eljárásokra is példát ad. 3. Harcászati kérdések. a) A ho. intézkedés tü. poniját a tü. pk-nak kell megszerkesztenie az érthetőség érdekében. b) A tüzér figyelők és felderítők helyzetjelentéseire nagy súlyt kell helyezni. (Többet, jobban, idejében.) c) a védelmi tüzterv szabályzata megfelel. Fontos a kellő sűrűségű vonatkozási pontrendszer és az együtműködés a gyalogos parancsnokkal. d) Páncélvédelem. Közelharc-eszközöknek minden tüzéralakulatnál kell lennie. Még a tüzérparancsnok törzsét is támadták harcokocsik.

126 L. a 48. és 123. sz. jegyzet.

127 *Dárday*-napló, 115. sz. melléklet. A faksimilében mellékelt harcjelentést Henkey Hönig őrnagy, a 20. rott. oszt. pk. terjesztette fel, kísérőlevéllel, a 3. lds. pság-nak és a Szent László ho-nak, 45. II. 14-én. Ebben leírja, hogy az út. a tád-i cél elérése után a visszaözönlő orosz gyalogságot követve soraikban súlyos veszteséget okozott, de egyik lövege műszaki hibából elakadt, a kivontatást megkísérülő pedig beásta magát a főellenállási vonal előtt 3 km-re. Kimentését célzó támadást a 25. ho. vkf. nem engedélyezett. A támadás során a 3. üteg 8 páncéltörő ágyút, 1 aknavetőt és 1 páncélvadász harcokocsit semmisített meg. Henkey őrnagy felsorolja a „kiválóan bátor magatartást tanúsítottak” neveit, élen az ütegpáncsnokkal.

128 A hadosztály egyes alakulatainak elhelyezési körleteiről: *Dárday*-napló, 112. sz. melléklet. 1945. I. 20.

129 *Huszár*, 1988. 706–712. o.; *Huszár*, 1993. 162–170. o.

130 *Tassonyi*-kézirat, 42. o.; v. *Kövesdy* levél, 1995. VII. 18.

Lassu András hadnagy,
Nagy Árpád főhadnagy,
Porvay István hadnagy,
Remete Imre főhadnagy.

II. zászlóaljparancsnok: v. Makray Ferenc százados (visszahelyezve a Műegyetemről az ejtőernyős csapathoz).

Századparancsnokok: Kovács Ferenc főhadnagy,
Kövesdy Dezső főhadnagy,
Lazáry György főhadnagy,
Platthy Győző főhadnagy.

Bárczy János százados a hadosztályparancsnoksághoz került.

Tiszt, tiszthelyettes volt elég, mert ezeket eleve három zászlóaljas ezred szintjén tartották – írja Kövesdy – de a súlyos elhárító harcok után „öreg” – igazi régi ugró, kiválóan képzett – ejtőernyős alig maradt. A kiképzés ismét „sűrített” volt, arra azonban senki nem gondolt, hogy csak két hónap fog rendelkezésre állni. „Az alaki kiképzést kihagytam” – emlékezik Kövesdy –, „súlyt helyeztem a lökiképzésre és a védelemre. Biztos voltam benne, hogy többé nem támadhatok. Ámbár a katonai hatóságok elrendelték a Szent László hadosztály azonnali felszerelését, az nagyon hiányos maradt.”

Ugron az I. zászlóalj hadrendjét az alábbiakban adja meg.¹³¹

Zászlóalj törzs,

3 lövész század, egyenként 3 szakasz, 3 raj, 10 fő, 1 golyószóró.

1 géppuskás század 6 rajjal,

1 nehézfegyver század: 4/8 cm-es aknavető, 2/7,5 cm-es páncéltörő ágyú.

1 páncélromboló szakasz: 4 páncélrém, páncélöklök; a szakasz árkász kiképzésű.

1 híradó szakasz: 6 R-3 és 6 gyalogos távbeszélő állomáscsoport.

1 fogatolt vonatoszlop: 20 országos jármű.

Huszár szerint az elvonuló zászlóalj ennél valamivel erősebb volt.

„A szervezés és kiképzés minden időnket igénybe vette. A hangulat nyomott volt” – írja Tassonyi. – „Pápa védelmével egy német ezredet bíztak meg és annak járt híre, hogy minket a város védelmére fognak rendelni. Az ezredes velem összekötetésbe lépett és a védőállást szemrevételeztük. A zászlóaljparancsnokokkal akkor megbeszéltem, hogy ha »végsőkig való ellenállásra« kapunk parancsot, Pápát a bekerítés után feladjuk és az oroszot meglepjük azzal, hogy bekerítés után keleti irányba ki fogunk törni (ugyanis ott csak leplező erők lesznek) és elhúzzunk a Bakonyba. Ekkor telepítettem a fegyver és lőszerdepot-kat a Bakonyban.”¹³²

A fiatalok – sorköteles újoncok és besorozott leventék – hamar beleszoktak a kemény kiképzésbe s noha felszerelésük javarészt nem volt új, a kialakuló bajtársi közösségek és a feljavított koszt jó hangulatot teremtettek – írja Huszár. Ezt rontották a frontról érkező hírek, Budapest eleste, nyilas razzia a városban, különösen pedig két szökevény ejtőernyős kivégzése.

¹³¹ Ugron István: A pápai 1/1. ejtőernyős zászlóalj története, 1945. I. 25–III. 28. Kézirat, 1. o. (A továbbiakban: Ugron-kézirat.)

¹³² Tassonyi-kézirat, 43. o.

Harcjelentés

a f.hó 12.én Lepsénytől délre vívott harcokról.

F.hó 12.-én 11^h30 I kor a 25.gye.pk.révén a 25.hop által elrendelt bevetési parancsot kaptam, hogy Lepsény D.K.-től 6 km.-re levő 155 hárp-ot/Kökuthegy/ vegyem birtokba. Rendelkezésemre becsátott 70 fő gyalogost a 7. századból Széchenyi fhdgy parancsnoksága alatt, akiket gk-ia szállítottam a rolg-ek után. Sullival /5 löveg/ Riki majoron át, 3 löveggel az iparvasut mentén támadtam. A 3. szakasz Wittner hdp. őrm. p. sága alatt 13^o5 I-kor a vasutat átélve támadását megkezdte. Magam a sullyal 13^h50 I-kor léptem át a vasutvonalat, Ezek után az összeköttetést a 3. szakasszal elvesztettem.

A gyalogsággal együtt Riki majorig mentem előre. /11^h30 I./ As ellen-ség szórványosan tüzérsséggel és aknavetővel lőtt. Riki majorban tájéke-szóltam, majd a támadást oldozólag Kökuthegy 155 hárp. ellen megindit-tottam. A támadást az ellenség igen erős aknavető és tüzérsségi tüzsel ak-karta feltartóztatnai. Kökuthegy felől gyalogság tüzelt, Kisköknut pusztá-irányából, valamint Toth tanya irányából pedig 2-2 pct. ágyu tüzelt. Ezek-et kilőttük. Ugyancsak két pct. ágyut lőttük ki a 156 hárp-tól délre le-vő utnál. 15^h20 I kor Kökuthegy 155 hárp-ot elértem és azt elfoglaltam. A me nekülő ellenséges gyalogságot ágyuval és gp-val lőttük. Esután Kis-köknut pusztá ellen támadtunk. Ugyancsak gp. és ágyu tüzsel üldöztül a me-nekülő ellenséges gyalogságot. Ezután Attila pusztán keresztül Ágoston psz-ra támadtunk. Ott az ellenség hátába kerültünk és az ellenséges vi-szabzónló gyalogságot-mivel már a repeszgránátunk elfogyott-közvetlen közelről gp-val és gpi-val lőttük, sőt valamennyi közigránátunkat is ki-dobtuk. Csak ezen a részen az ellenség vesztesége megítélésén szerint kb. 150 fő. Egy Ágoston pusztá irányába haladó ellenséges pc. vadász ki-lőttük. Támadásunkat a 156 hárp-tól K-re levő fasorban elhelyezett két pct. ágyu lőtte. A lövegeket kilőttük. Tóth tanyától 2-re az egyik löveg egy aknavető állást taposott szát.

Még a Kökuthegy 155 hárp elfoglalásának mozzanata alatt egyik lövegem Kökuthegyől Ny-ra kb. 1 kare kuplungtörést kapott. Egy másik löveg kiz-akarta vontatni, ellenben a mély talajban elsüllyedt.

18^h40 I-kor Ágoston pusztáról rohanzakaszommal együtt bevonultam Lep-sénybe.

A 3. szakaszról a szakaszparancsnok hdp. tett jelentést beérkezése u-tán. A szakasz Horváth tanyáig ment előre, amikor lövegét pct. ágyuval ki-lőtték. Személyére áteszállt egy másik rolg-be, a két pct. ágyut kilőtte. Ekkor megsebesült és sebesülten hátraszállították. A pk. nélkül maradt szakasz még egy ideig lőtte az ellenséges gyalogságot s az igen erős aknavető és tüzérsségi tüz miatt visszavonultak. 19^h30 I-kor Lepsénybe be-érkezett. A két lövegvezető magatartása kifogásolható, ellenben arra va-ló tekintettel, hogy első bevetésük volt, valamint, hogy az ellenséges tüz valóban igen erős volt, tapasztalatlanságuknak tudható be.

Saját veszteség: Wittner hdp. őrm. szak. pk. sebesült, 2 halott, 9 sebesült 1 rolg. kllöve, 2 rolg. saját vonalunk előtt kivontatása folyamatban, 2 gk bombaszilánkok által megrongálva.

Ellenség kb. vesztesége: 10 pct. ágyu, 1 p. áncélvadász, több könnyű aknavető, több gp. és gsz., valamint 200 fő sebesült illetve halott.

1 drb. vázlat melléklet.

Wittner hdp. őrm. p. sága
up.

Február 21-én az I. zászlóalj Bakonyszücsre¹³³ és környékére vonult, kihelyezésre. Itt már harcszerű kiképzésre, éleslövészetre is sor került. III. 15-én riadót rendeltek el. A zászlóalj 20-án indult teljes felszereléssel Farkasgyepüre. „Itt teljes fegyverzetcsere történt” – írja Ugron –, „új német puskákra, villám-golyószórókra és villámgéppuskákra”.¹³⁴ A géppisztolyok továbbra is hiányoznak, kivétel egy-két veterán régi fegyvere. „A zászlóalj összlétszáma kb. 1000 fő, harcos állomány – »Grabenstärke» – 800 fő. III. 20. Továbbmenet: Városlőd–Szentgál. Itt éjszakázunk”.

A repülő-lövészezred parancsnokságával és újjászervezésével a hadosztályparancsnok Pályi György századost, az 1/I. repülő-lövész zászlóalj Ipoly-garami gyűrűből kijutott parancsnokát bízta meg.¹³⁵ Noha ismét felállították mindkét zászlóaljat, a március 17-i felriasztáskor csak egyhez volt elegendő fegyverzet. A kivonuló alakulat szervezete:

Parancsnok: Pályi György százados

1. segédtiszt: Balogh János repülő főhadnagy

Közvetlenek: pécéltörő ágyús szakasz (4 motorizált löveg.) Pk: Kövess főhadnagy;

páncéltörő szakasz: (2 db 20 mm-es repülő gépágyú, földi használatra alakítva). Pk: Szabó műszaki hadnagy.

1 lovas csapatcsendőr-egység (1+12 fő); árkász szakasz, távbeszélő szakasz.

1. század parancsnok: Kiss Gyula hadnagy,

2. század parancsnok: Apró Mátyás főhadnagy,

3. század parancsnok: Mánfay Károly hadnagy.

Nehézfegyverszázad-parancsnok: Lécfalvy százados.

A század állt: egy géppuskás századból, (12 villámgéppuska)

két aknavető szakaszból (4-4 db 80 mm, ill. 120 mm-es vető)

Századonként 9 villám-golyószóró, mint sorozatlövő fegyver.

A legénység német Mauser puskákkal volt felszerelve.

A géppisztolyok itt is hiányoztak.

A bevetésre került egység összlétszáma 1300 fő volt.

A Vásárosmiskén visszamaradt II. repülő-lövész zászlóalj és pótezred Erényi ezredes, illetve Juhász százados parancsnoksága alatt később bevetésre került, de a rosszul felszerelt egység az első ütközet után felmorzsolódott. Megmaradt részei lejutottak a Murához.

A testőr-gránátos ezred és a felderítő osztály újjászervezéséről – személyi és anyagi feltöltéséről, illetve január–márciusi tevékenységéről – nem találtunk adatokat. Ugyancsak hiányzik minden részlet a Baráth András alezredes parancsnokolta, mindvégig a hadosztályt szolgáló – helyenként megemlített híradó zászlóaljról.

Az újjászervezés időszakáról – főleg a tüzérséget illetően, de a hadosztály vonatkozásában is – a Dárday-napló dátumszerűen beszámol: a feltöltésről a tüzér Kikfek. gondoskodik. A VIII. gépkocsizó közepes tarackos úteget újból 3 úteges

¹³³ Nagy Árpád-napló; *Huszár*, 1993. 162–170. o.

¹³⁴ Adataikat l. *Martin-Ugron*, 10. o.

¹³⁵ V. Pályi György hagyatéka. Gépelt kéziratok. Cím nélkül. 1945. év 1., 9., 9a., 14–17., 17a., 18., 18a., 19–23., 23a., 24–28., 28a., 29–30. o. Évszám élkül. HL Tgy. 3064. (A továbbiakban: *Pályi*.)

osztályá szervezik, a Gereben százados parancsnoksága alatti közepes aknavető tüzérosztályt ugyancsak kiegészítik 2 üteggel. A Fővezérség utasítja a Kikfeket a 13. és 38. tábori tüzérosztály felállítására a hadosztály részére.¹³⁶ Január második fele az egységek elhelyezésével telt el. A hó végén a tüzérparancsnokság kiadta „Irányelvek a kiképzés végrehajtásához 1945. II. 1.–IV. 30.” c. iratát, 12 hetes időszakra.¹³⁷

III. 9-én a hadosztály I. a. (hadműveleti) osztályán tartott értekezlet szerint a hadosztály kiképzési foka olyan, hogy a nagy újonclétszámra tekintettel még 6 hét kell a szükséges szint eléréséhez.¹³⁸ A német „Kampfkommandant” azonban már III. 15-én reggel 6 órakor riadót (Ri 1-es fokozatot) rendelt el¹³⁹ Borsosgyőr körzetére. Miközben a IX. hadtest-tüzérparancsnoktól új irányelvek érkeztek a 11 pontból álló naplóvezetésre,¹⁴⁰ III. 17-én Ri 2-t rendeltek el a Mór–Oroszlány irányába történt orosz előretörés miatt. A hadosztály vezérkari főnök szerint számolni kell a bevetéssel. Ezért az I. a. osztályon értekezletet tartott az erre alkalmas egységek számbavételére; ugyanis félő volt, hogy kellő számú harckész alakulat hiányában a meglévők egyenként kerülnek bevetésre. Futólagos megállapítást nyert, hogy 3 zászlóalj, bizonyos hadosztályközvetlen egységek, a tüzérség részéről az 1. közepes aknavető tüzérosztály 6 vetővel, a VIII. gépkocsizó tüzérosztály pedig egy 3 löveges üteggel jöhet tekintetbe. Lajos távbeszélőn kérte a IX. hadtestparancsnokságot a jelzett egységek – adott esetben – együttes alkalmazására, egyben kérte feloldásukat a Kampfkommandantok hatásköre alól. Ezt a Heeresgruppe Süd parancsnoksága III. 19-ével el is rendelte.¹⁴¹ Említést érdemel, hogy Gereben Ferenc százados III. 1-jével tüzérparancsnok-segédtszti beosztásba került, Rábay Pál pedig III. 14-ével az 1. közepes aknavető tüzérosztály parancsnoki tisztét vette át.

A zászlóaljból megmaradt utász-század az utász-napló tanúsága szerint¹⁴² I. 11-én települt át Tanyról Kisbajcsra, a zászlóaljparancsnokság pedig Csornára. A hadosztály vezérkari főnök az utászzászlóalj-parancsnok javaslatára hozzájárult a zászlóalj eredeti szervezetének helyreállításához és a harckésztség elérésének dátumát IV. 1-ben jelölte meg.

Az újonnan szervezett utászzászlóalj parancsnoka Koppány Ernő alezredes, segédtszjtje Endrődy Imre zászlós, az 1. század parancsnoka Kozma László főhadnagy, a 2. század parancsnoka: Mersich András százados, a 3. század parancsnoka: Kocsis Ferenc főhadnagy lett.

A 2. század parancsnokságát egyelőre Székely György hadnagy vette át, Mersich százados pedig a zászlóaljparancsnok-helyettesi teeendőket látta el, vezette a kiképzést és az új zászlóalj feltöltését és megszervezését. Az új századok I. 22-én Szil-sárkányra, Rábacsanakra és Pásztoriba települtek és megkezdték a kiképzést.

136 Előzetes értesítés a hadosztály tüzérségének újjászervezéséről. 371/Szt. László ho. Tpk. 1945. I. 18.; *Dárday-napló*, 109. sz. melléklet. 1945. I. 19. A feltöltést elrendelő főparancsnoksági levél azonban csak II. 19-én kelt, uo. 118. sz. mell.

137 Uo. 113. sz. mell., 1945. I. 27.

138 Uo. 1945. III. 9.

139 „Kampfkommandant”: a területileg illetékes helységparancsnok. A „Riadóintézkedés” 3 fokozatot ismert. Ri 1: Sisak puská, 40 éles, 2 kgr., gázálarc, kenyérszák felszereléssel gyülekező az elhelyezési körletben. Szállítóeszközök készletben. Ri 2: Gyülekezés a riadóhelyen. Ri 3: Riadókörtlet elfoglalása. *Dárday-napló*, 122. sz. mell. 1945. III. 16.

140 Uo. 123. sz. mell. 82/IX. hdt. tpk. 45. III. 13.

141 Uo. 126. sz. mell., 1945. III. 19.

142 Utász-napló, 1945. I. 11–III. 19.

Egy, Szügyi által tartott II. 2-i értekezlet szerint a hadosztályt „1. hungarista Szent László hadosztály” néven Németországban kívánják felszerelni, de a hadosztályparancsnokság mindent elkövet, hogy a hadosztály Magyarországon álljon fel, noha így a megfelelő felszerelés kétséges. A csapatparancsnokok egyhangúan arra szavaznak, hogy a hadosztály itthon állíttassék fel. Noha a tisztikar és legénység nem volt németbarát – erre a németek adtak okot –, a már megszállt területről érkező ellenőrzött hírek szerint a „helyzet túl olyan kétségbeejtő, hogy hazánk számára a német győzelem az utolsó szalmaszál... – A szökés büntetése halál, önként jelentkezés esetén – kegyelemből – 10 évi börtön. Szökésnek minősül az is, ha valaki a nyilaskeresztesekhez áll be. A nyilas párt tagjai a hadosztályt nem szemlélhetik, működéséhez hozzá nem szólhatnak – a »számonkérők« sem – kivéve Beregfy vezérezredek írásbeli parancsát.”

1945. III. 1-jével, a hadosztályparancsnok II. 28-i szóbeli rendelkezése alapján, az utászászlóalj parancsnokságát Koppány alezredestől Mersich százados vette át. III. 4-én tudott a zászlóalj először számottevő anyagot – ruházatot, felszerelési cikket, fegyverzetet, lőszer, gépjármű, gázvédelmi és lángszóróanyagot – vételezni, Mosonmagyaróváron.

A hadosztályparancsnok III. 18-i parancsával elrendelte két utászszázad és a parancsnokság készenlétét.

Menetcél: Pápa.

A dunántúli harcok.

*Hadműveletek 1945. III. 6–III. 23 között*¹⁴³

Hitler már a magyar főváros „felmentésére” irányuló harmadik sikertelen német kísérlet előtt – január közepén – elhatározta a 6. SS páncélos hadsereg Magyarországra szállíttatását. Guderian ellenvetésére, hogy az ardenneki támadásból megmaradt tekintélyes erőre Németország közvetlen védelmére, a lengyel fronton lenne szükség, a Führer kioktatta vezérkari főnökét a déldunántúli olajforrások stratégiai jelentőségéről.¹⁴⁴

A szovjet legfelsőbb parancsnokság pedig február 17-én adott ki egy bécsi támadó hadműveletre vonatkozó direktívát. Ismét támadásra készült tehát mindkét fél. A kezdeményezők a németek voltak.

A szovjet kezdeti hitetlenkedés¹⁴⁵ cáfolataként a Dunántúlon felvonult 6. SS páncélos hadsereg – más német és magyar alakulatok támogatásával – március 6-án lendült erőre, a Balaton és a Velencei-tó között, a Duna irányába. A támadás azonban részint az akkorra már kiépített szovjet mélységi harcokoszár, részint a váratlanul bekövetkező olvadás folytán március 15-éig mindenütt végleg elakadt. A fő ellenállási vonal ekkor Siófoktól a Sió mentén Simontornyáig, a Velencei-tótól pedig

¹⁴³ Veress D. Csaba: A Dunántúl hadi krónikája, 1944–1945. Budapest, 1984.; Szabó Nándor: Hadszintér: Magyarország. Kézirat, V. rész, 67 oldal. A két Szerző idevágó adatainak felhasználásával.

¹⁴⁴ Guderian: i. m. 357. o. A szintetikus benzint előállító német „Hydrierwerke” szétbombázása után a magyar olajforrások nélkülözhetetlenné váltak. Hitler Guderiannak: „Wenn Sie keinen Brennstoff mehr erhalten, können Ihre Panzer nicht mehr fahren und die Flieger nicht mehr starten. Das müssen Sie doch einsehen. Aber meine Generale verstehen eben nichts von Kriegswirtschaft.”

¹⁴⁵ Dombrády Lóránd-Tóth Sándor: A m. kir. honvédség, 1919–1945. Budapest, 1987. 420. o.

Soponyáig, majd a Sárvíz mentén, a két egymáshoz közeledő csatorna által megszállt ék alakban Cece térségéig terjedt; a Velencei-tótól ÉNy-ra Zámoly–Pusztavám–Oroszlány, majd K-re Szár–Mány irányában helyezkedett el. Itt É-ra fordulva a viszfoglalatt Esztergom K-i szegélyéig és a Duna partjáig nyúlt.

A szovjet ellentámadás – egyben a német előretörésnek megfelelően módosított bécsi támadó hadművelet nyitánya – március 16-án indult. Ehhez északon – a Duna és Pusztavám között – a 2. Ukrán Front 18 lövész hadosztálya és a 2. gárda-gépesített hadtest 100 harckocsival, tartalékként pedig a garami arcvonalról kivont és feltöltött 6. gárda-harckocsihadsereg (5. gárda-harckocsihadtest és a 6. gárda-gépesített hadtest összesen 415 harckocsival és rohamlöveggel) állt készenlétben. – Délen a 3. Ukrán Front csapatai készültek a támadásra, nevezetesen: Mór és a Velencei-tó között 15 lövész hadosztály – köztük a kézfegyverekkel a világon legjobban felszerelt 9. gárda-összefgyvernemi hadsereg – és egy gárda-harckocsidandár 186 harckocsival; a Velencei-tótól a Sárvízig a 27. összefgyvernemi hadsereg 9 lövészhadosztálya, a 23. és a 18. páncélos hadtest (feltöltés nélkül), a Sárvíz mentén az 1. gárda-gépesített hadtest 2 gárda-gépesített dandára. Cece és Siófok között a 26. összefgyvernemi hadsereg 9 lövészhadosztálya és az 5. gárda-lovashadtest készült a támadásra, hozzávetőlegesen 660 harckocsival és rohamlöveggel. Ez tehát csak a déli arcvonalszakaszon kb. 846 harckocsit és rohamlöveget, a később csatlakozó 6. gárda-harckocsihadsereg állományával együtt pedig mintegy 1261 páncélost jelentett.¹⁴⁶

A német–magyar hadrend III. 15-én az alábbi volt: Pusztavám és a Duna között a támpontszerűen védekező magyar 1. huszárhadosztály Várgesztesig, majd a német 96. gyaloghadosztály, a magyar 23. volt megszálló hadosztály és a német 711. gyaloghadosztály a 3. magyar hadsereg, vitéz Heszlényi József vezérezredes parancsnoksága alatt állt. A Velencei-tó és Pusztavám között a IV. SS. páncélos hadtest (az 5. Wiking és a 3. Totenkopf SS. páncélos hadosztály) és a magyar 2. páncélos hadosztály, Gille SS tábornok vezetésével, összesen 86 bevethető harckocsival; a Velencei-tó és a Sárvíz közt, illetve mentén rendre a német III. páncélos hadtest (az 1. és 3. páncélos hadosztály, a 356. gyaloghadosztály, az 509. „Tigris”-osztály 45 harckocsival, majd a 3. napon a 6. páncélos hadosztály) Hermann Breith páncélos tábornokkal az élen, a II. SS páncélos hadtest (a 2. Das Reich és a 9. Hohenstaufen SS. páncélos hadosztály), a német 23. páncélos hadosztály, a 44. Deutsch- und Hochmeister gyaloghadosztály; a Balaton és Mezőkomárom között a Sió mentén az I. német lovashadtest (a 3. és 4. német lovashadosztály) helyezkedett el Gustav von Harteneck lovassági tábornok vezetésével, továbbá a magyar 25. gyaloghadosztály.¹⁴⁷

Ez csupán a Balaton és a Velencei-tó között összesen 13 (8 német páncélos-, 2 lovas-, 2 gyalog- és 1 magyar gyalog-) hadosztályt jelentett. Jóllehet az alakulatok nagy része leharcolt, fel nem töltött egységekből állt, mégis említést érdemel, hogy ilyen kis területen, ilyen koncentrációban a második világháborúban sehol nem voltak német alakulatok bevetve.

146 A szovjet páncélosok számadatait Szabó Nándor gyűjtéséből; szovjet irodalmi adatok és Nagy Gábor: Fejér megye felszabadítása (Fejér megyei történelmi évkönyv, 1970/4., 66–107. o.) c. közleménye alapján.

147 Ide volt beosztva a Szent László hadosztálytól vezényelt 20. rohamtüzér osztály Henkey Hönig parancsnoksága alatt. L. a 2. sz. szövegmellékletet.

A hadtörténetírásban közhelynek számít, hogy a március 6-i német támadás a váratlan olvadás folytán elsüllyedő nehéz harckocsik miatt fúlt kudarcba. („Csak a Sárral kezdődő helységneveket kellett volna lefordítani a támadás tervezőinek” – olvashatjuk több helyütt.) A magunk részéről Szabó Nándor rendhagyó nézetét tartjuk figyelemre méltónak. E szerint végül is a támadás elakadásának köszönhetően tudtak a Sió–Sárvíz „ékben” lévő alakulatok a hatalmas szovjet erőfölény folytán előbb utóbb várható ellentámadás során a bekerítés elől legnagyobbbrészt időben kitérni, illetve a Székesfehérvár térségéből támadó szovjet erőkkel utolsó pillanatban szembefordulni.

A második tényező, ami miatt a szovjet támadóknak nem sikerült Nádasdladány és a Balaton között „befűzni a zsákot” – benne 12 német és 1 magyar hadosztállal – a sztálini hadvezetésben keresendő. Amint a II. világháború során annyiszor, Sztálin ezúttal is elmulasztotta a kellő súlyképzést. A támadást csapatai III. 16-án északon és délen egyaránt megindították. Csak amikor DNY-irányba támadó erői szívós ellenállásba ütköztek, akkor rendelte el Sztálin a 2. Ukrán Front tartalékában lévő 6. gárda-harckocsihadsereg bevetését, a 3. Ukrán Front támadásához csatlakozva, DNY-i irányba. Ezt a kétnapos késést a szovjet páncélosok nem tudták behozni.

A harmadik tényező vitathatatlanul a védekező német és magyar csapatok – köztük a Szent László hadosztály Németh alezredes parancsnokolta harccsoportjának – hősiessége volt.

Mindennek következtében a szovjet támadás Ausztria ellen a tervezett időpont-hoz képest egy hetet késett. Ebből ugyan főleg az osztrákok profitáltak – meg talán, a Nyugat. Hazánk viszont – akarva-akaratlan – ismét hű maradt hálátlan történelmi szerepéhez...

Nos lássuk az események rövid összefoglalását.

III. 16-án a köd miatt csak moszkvai idő szerint délben, tehát 10 órakor indult a 4. és 9. gárda-összefgyvernemi hadsereg támadása 18 lövészadosztállal és 186 harckocsival Herbert Gille tábornok IV. SS páncélos hadteste és a 2. magyar páncélos hadosztály 70, illetve 16 harckocsival rendelkező leharcolt alakulatai ellen. A 6. gárda-harckocsihadsereg 55 km-es menettel Csákvár–Zámoly térségébe ér (Innen fordul később délnek.)

III. 17-én Hitler jóváhagyta a csapatok visszavonását a Sió–Séd ékből és a kivonásra kerülő alakulatokat Mór, Várpalota és Ősi-Berhida térségében osztotta el. Itt kerülünk szembe a hitleri megalománia újabb esetével: a Führer ÉK-i előnyomulásból DK-i irányú bekerítést latolgatott... Végül is a régi állások visszafoglalására adott utasítást. Így klasszikus találkozóharc jön létre. A 6. gárda-harckocsihadsereg 5. harckocsihadteste és a 37. gárda-lövészhadtest Ősi-Berhida–Várpalota térségében beleütközik az 1. és 9. SS páncélos hadosztályba. Tomboló küzdelem alakul ki III. 19–23. között Csór, Ősi, Nádasdladány, Berhida, Várpalota, Hajmáskér, Királyszentistván térségében.

III. 18-án a szovjetek a Móri árokban értek el sikereket a Söréd–Magyaralmás–Mór–Pusztavám térségében keményen ellenálló Totenkopf-hadosztállal szemben. Guttamási–Bakonykúti vonalán a Wiking vívott találkozó harcot 12(!) szovjet lövész hadosztállal és két gárda-harckocsihadtesttel.

III. 19-én a Vértes hegységet támpontszerűen védő leharcolt 1. magyar huszárhadosztályon áttört szovjet 68. és 75. lövészhadtest elfoglalta Tata-Tóvárost és este elérte a Dunát. A Bicskénél védekező Heszlényi-féle német–magyar erők kénytelenek voltak visszavonulni és Esztergom körül hídfőt képezni. Ezt a várostól nyugatra III. 27-ig védték, lekötve a Bécs ellen támadó szovjet erők egy részét.

A 6. gárda-lövészhadtest és a 9. gárda-összefgyvernemi hadsereg Mór és Bodajk elfoglalása után Zirc felé nyomult előre, kihasználva az erdős terepen a nagyszámú gyalogság nyújtotta előnyöket. Az 5. gárda-páncélos hadtest és a 37. gárda-lövészhadtest a Balaton irányába támadva Várpalota és Székesfehérvár közt több ponton átlépte a 8-as műutat. Az 1. és 9. SS páncélos hadosztályok maroknyi ereje azonban megakadályozta a továbbjutást. A 5. SS (Wiking) páncélos hadosztály védte Székesfehérvárra több helyen betörték a támadók. Az út már csak DNY felé volt szabad.

III. 20. Kisbérnél a 6. páncélos hadosztály és a 2. SS páncélos hadosztály megállította a szovjet előretörést. Várpalotát, Inotát az 5. gárda-páncélos hadtest csapatai elfoglalták, de Ósinél, Berhidánál és Nádasdladánynál a 9. SS páncélos hadosztály és a 4. lovashadosztály 41. ezrede szilárdan ellenállt, minden támadást kivédtek. A Börgönd-Sárvíz arcvonalon a 27. összefgyvernemi hadsereg, a 18. páncélos dandár és az 1. gárda-gépesített hadsereg együttes támadása sem tudta megakadályozni a német 1., 3. SS páncélos és a 44. gyaloghadosztály lassú hátramoztatását. A Sárvíz és a Balaton között a 26. összefgyvernemi hadsereg, a 104., 135. lövészhadtest és az 5. gárda-lovas hadtest támadott. Utóbbi egész nap a Siófoktól K-re harcoló magyar 25. gyaloghadosztály állásait rohamozta. (Itt harcolt a Szent László hadosztálytól vezényelt 20. rohamtüzér osztály is.) A nap folyamán elveszett Enying és több más a Balatontól K-re eső helység. A 4. gárda-összefgyvernemi hadsereg elfoglalta Csórt.

III. 21. A Zirc felé előnyomuló erőkből a 9. gárda-gépesített hadtest Tésnél balra fordult, Hajmáskér felé. A nap folyamán katasztrófa fenyegetett.¹⁴⁸ A német III. páncélos hadtest védelmét Polgárditól D-re áttörte a 27. összefgyvernemi hadsereg. A 6. gárda-harckocsihadereg a 4. gárda-összefgyvernemi hadsereggel együtt elfoglalta Berhidát. Már csak egy 12 km-es sáv maradt szabad a Székesfehérváron harcoló Wiking SS páncélos hadosztály számára, de Pétfürdőnél a 9. SS hadosztály páncéltörő ágyús osztálya, néhány harckocsi és 8 Jagdpanther rohamlöveg 15 J. Sztálin néhez harckocsit kilőtt. A védekező csapatok e nap még mintegy 70 páncélost lőttek ki.

Karl Ulrich tábornok, a Székesfehérvárt védő 5. SS páncélos hadosztály parancsnoka a város feladása mellett döntött. A rádióösszeköttetést megszakítva 21-én éjjel önkényesen kivonultak DK felé. Noha a 26. szovjet hadsereg támadása Enyingtől É-ra a 3. és 4. német lovashadosztály tüzoltásszerű bevetése folytán csak lassan haladt előre, Lepsényt mégis elfoglalták. Az „ékből” visszavonuló német csapatok felszerelésük, fegyverzetük nagy részét az üzemanyaghiány és a szovjet légi uralom folytán elvesztették. A német vadászgépeknek még az IL-2-esek zavarására is alig telt.

III. 22. A Székesfehérvárt feladó, a Séd mentén elvonult Wiking SS páncélos hadosztály nyomán felszabaduló 2. gárda-gépesített dandár és a 4. gárda-össz-

¹⁴⁸ Wilhelm Tiede: Im Feuersturm letzter Kriegsjahre. (II. SS Panzerkorps, mit 9. u. 10. SS Division „Hohenstaufen” und „Frundsberg.”) H. n., 1975. 506. o.

fegyvernemi hadsereg Nádasdladánynál előnyomulva Jenő községnél találkozott az 1. gárda-gépesített hadtesttel. Az így bekerített 1. német páncélos és 44. gyaloghadosztály még 23-ára virradóra kitört, de a már amúgy is megfogyatkozott bécsi 44-eseknek csak roncsai jutottak át; elesett Rost altábornagy, hadosztályparancsnok is. Ugyane nap hajnalán a Tésnél délnek fordult szovjet erők rajtaütésszerűen betörték Hajmáskérre, bekerítéssel fenyegetve az I. német SS páncélos hadtest jobbszárnyát. Noha a német alakulatok makacsul védekeztek, a 46. gárda harckocsidandár – kijutva a 8-as főútra – kilőtt 76 német páncélost és lövészpáncélost. A német hadvezetés – H. Balck, a német 6. hadsereg parancsnoka és G. v. Harteneck, az I. lovashadtest parancsnoka – gyors ellenintézkedéseket tett. Berhida körzetét hirtelen összeszedett tekintélyes erőkkel szállták meg a visszavonuló alakulatok folyosójának biztosítására. A 9. SS páncélos hadosztály mellett itt került a Szent László hadosztály egy harccsoportja máig híres alkalmazásra. A gránátos zászlóalj részeiből, a felderítő zászlóalj páncéltörő ágyús századából, valamint a 20. rohamtüzér osztály egy Hetzer ütegéből szervezett csoport Németh alezredes vezetésével¹⁴⁹ Vilonyánál biztosította a német visszavonulást. A községtől É-ra és Dny-ra a 9. SS hadtest 8,8-as ütege és más légvédelmi gépágyús illetve ágyús egységek foglaltak tüzelőállást.

A reggel meginduló szovjet támadást a légvédelmi ütegek 2 harckocsi, majd a Németh csoport 4 harckocsi kilövésével megállították. Az este 8 óra után újraindított támadást a 41. német harckocsiezred és a 24/I. harckocsi osztály, valamint a Németh harccsoport újabb öt harckocsi kilövésével tartóztatta fel, megakadályozva a szovjet erők áttörését a Balatonhoz. A Németh csoport azonban, légitámadások során, súlyos veszteségeket szenvedett.¹⁵⁰

A március 6-a óta pihenő nélkül harcban álló 1. Leibstandarte Adolf Hitler SS páncélos hadosztály összeroppant, felbomlott. Hitler dühében elrendelte a katonák zubbonyujján lévő megkülönböztető szalag – Ármelstreifen – letépését.¹⁵¹

III. 23-ára virradóra elveszett Kenese, Papkeszi és Litér, de az egyik legkiválóbb német páncélos hadosztály, Radowitz altábornagy 23-asai Küngösnél még egy utolsó támadást indítottak K-i irányba. Ott, összetalálkozva a bekerítésből kitörő 1. páncélos hadosztály töredékekkel, együtt még ki tudtak térni. Ez azonban a 44-eseken már nem segített. III. 23-a folyamán a Litér és Kenese Ny között még mindig védekező 3. és 4. lovas, a 9. SS páncélos és a 23. páncélos hadosztály fokozatosan hátrált a 130 harckocsival támadó 11 szovjet hadosztály (1 harckocsi-, 1 gépesített, 1 lövész- és 8 gyaloghadosztály) elől. A Balatontól ÉK-re az 5. gárda-lovashadtest támadott 70 harckocsival, Hajmáskértől DNY-felé a szovjet 18. páncélos dandár nyomult előre 60 harckocsival, Hajmáskértől ÉNy és Ny-i irányban – Veszprém felé – a 6. gárda-páncélos hadsereg 5. gárda-harckocsihadtestének 50 harckocsija mozgott a Heeresgruppe Süd jelentése szerint. Összesen tehát csak ezen a napon és szakaszon 310 szovjet harckocsi és rohamlőveg támogatásával nyomultak elő a szovjet erők nyugat felé.

Noha a német és kisszámú magyar erők a hadműveletek első – támadó – szakaszában 206 harckocsit, a második – védekező – szakaszban, 8 nap alatt 1261-ből

149 Veress D. Csaba: i. m. 290–292. o.

150 V. Adonyi Ferenc: A magyar katona a második világháborúban. 1954. Független. A m. kir. Szent László hadosztály hősi harcai. II. A dunántúli halogató visszavonulás. III. 22.

151 Guderian: i. m. 381. o.

425 harckocsit lőttek ki (ebből az I. lovashadtest és a Németh-csoport két nap alatt a negyedét) a szovjet erőket feltartóztatni nem lehetett.

Ezzel zárult a III. 6-i német támadással kezdődő, majd a III. 16-i szovjet ellentámadással folytatódó gigászi ütközetsorozat. III. 24-étől a dunántúli harcok új, utolsó szakaszában a 3. és 2. Ukrán Front gyors előnyomulására került sor Ausztria felé.

A III. 15-én felriasztott és III. 19-ére részlegesen felvonult, hiányosan felszerelt, alig kiképzett újoncokkal feltöltött Szent László hadosztály ennek az előnyomulásnak – voltaképp inkább üldözésnek – a lassítását, meg-megállítást kapta feladatául. Erről szólunk a következőkben.

*A hadosztály balatonfelvidéki és zalai halogató harcai
1945. III. 19–IV. 5.*

A Szent László hadosztály parancsnokságának III. 18-án kiadott intézkedése szerint¹⁵²

„1. 45. III. 20-án 00 h-ra menetkészültségét érje el:

- a) 1. eje. vad. e. pság., eje. törzsszd. és I. vad. zlj. (Pápa, Szücs),
- b) gr. e. törzsszd-ból pctá. szak. és az I. zlj. (Nagytevel, Ugod, Homokbödöge),
- c) a feld. oszt. pság., közvetlen szak-ok és egy kp. szd.
- d) a pcv. oszt. egy npct. á. szd-a (Borgáta),
- e) 1. köz. av. tü. oszt. pság. és 18/4. köz. av. ü. (6 vetővel Felpécen),
- f) VIII. gv. köz. tar. tü. oszt. (Ménfőcsanak), g) a pcv., feld., köz. av., gv. tü. oszt. 1–2 napi, az eje., gr. ala-ok előreláthatólag három napi menettel számoljanak.
- h) u. zlj. pság és két u. szd. (Szilsárkány), mely 4–5 napi menettel számoljon.

2. 45. III. 21-én 00 h-ra menetkészültségét érje el:

- a) A rep. löv. e. tszd-, és az I. zlj-a., (Vásárosmiske),
- b) a hir. zlj. (Nagyacsád), amely a pcs. vétele után a beépített ag. lebontását azonnal kezdje meg.
- c) mindkettő előreláthatólag 4–5 nap menetre készüljön fel.”

Egy III. 20-i intézkedés¹⁵³ közli, hogy a hadosztály III. 19-ével a magyar II. hadtesten keresztül a német Balck csoport alárendeltségébe lépett és harcképes egységeivel III. 23-ig a Nagyvázsony és Hidegkút közti területre vonul fel, s a III. 21–22-ére szóló menetcélokot is megadja. Az ugyane napon kelt három oldalas felvonulási intézkedés¹⁵⁴ szerint „A Dunántúl-on megélénkült kölcsönös harctevékenység folytán fokozott figyelem terelődik a Balaton szakaszára” (sic!). Itt a védelmet megerősítik. Ennek érdekében kerül a Szent László hadosztály alkalmazásra.

Egy további – III. 22-én kelt – két napra szóló intézkedés¹⁵⁵ már a realitások talaján készült. Az irat első oldalát fakszimilében közöljük (3. sz. szövegmelléklet, 96. o.).

¹⁵² Előzetes intézkedés a hadosztály felvonulására. 413/Szt. László ho. I. a. 45. III. 18.; *Dárday*-napló, III. 19. 125. sz. mell.

¹⁵³ Napi menetcélok III. 21. és III. 22-ére. 433/Szt. László ho. I. a. 45. III. 20.; *Dárday*-napló, III. 19. 129. mell.

¹⁵⁴ Intézkedés a hadosztály felvonulására a Balaton védelmében. 435/Szent László ho. I. a. 45. III. 20. Uo. 132. sz. melléklet.

¹⁵⁵ Uo. 45. III. 22. 134. sz. mell. Az intézkedés 2. oldala szerint a hop. a Balatonfüred-i Jókai villában települt. A hop. hangsúlyozza, hogy az alakulatok a megadott csoportosítástól, feladattól eltérő parancsot – bárki részéről érkezék az – utasítsanak vissza (45. III. 22. 18 h 20' Szügyi sk.)

134.

Tpk.

Intőzkedés III.22. és 23 -ra.

1./ A Balaton K-i parja mentén tód-ó tulajd. elg.III. 22. délig Balatonaakarattya D-t érte el, ott súlyos harcok á-
rán az I.ké.löv.hdt. a tód-t elfogta.
Székesfehérvár felől DNY-i irányba tód-ó elg.ma 14 h-ig
elfoglalta Hajmáskér-t Kádártá-t és elérte Veszprém Ké.
Ugyanakkor D-Dny-ra előretörve Litér-t is elfoglalt.
A Szent László Foszt. 1.ky.szd. a tód-ó védett Vilonya,
ma délután szintén elg.kégre került. Eközben a szd.9 szejt
pc-est semmisített meg.

Bejövés, hogy a Veszprém, Vilonya végülében lévő elg. -
sulllyal Ny-on - tód-ását D-i irányban tovább folytatja a
Balaton és Velencei tó között keletkezett szűk csatornát végig la-
sárja.

2./ A Kémeth alez. csoportját /Igr. szj., F. oszt. a. pot. 4. szd.
a Pk. Or. Breith 22-én 16 h-val a IV. német SS. po. hdt.-nek ren-
delte alá.

E csoport súlyos védelmi harcot folytat.

A ho. eddig bennem vetett részei új feladatként régi Balat-
on védelmi feladatát kapta vissza Balatonalmádi és Blaton-
udvarim között. A helyzet szerint feladata lehet É-i és NY-
irányból várható és a Ny-i Balaton védelmi vonal felgöngyö-
lítését célzó elg. tód-t megállításni.

Híredek a ho-nak rendeltetési alá, a ho. sávjában lévő
a 20. ho. kötelékébe tartozó ala-ok.

3./ Kétekből kifolyólag: 03 a 81. SS. III. 24

a./ Eje. csoport Nemesvámoson,

b./ rep. 18v. szj. Kövesgyár-án, beérkezésük után

c./ U. szj. / III. 23-án beérkezése után Veszprémfajsz-
on mindaddig, míg előrevonásuk nem kerülnek körkörös véd-re
kiosztásnak fel, sulllyal É. és a szárnyak felé. Különös figye-
lem a pc. veszélyre / / utak: /

d./ Tü.

aa./ VIII. gk. tü. oszt. f. hó 23. hajnalig menjen ál-
lásba a Tihany-i félszigeten, alárendelve a 14./II. szj. pk-nak.
Az ott már állásban lévő 21/3. u-et az oszt. pk-nak rendel-
alá. Háp-júra ho. tpk. éket létesít.

bb./ 1. köz. av. tü. oszt. a korábban elrendeltek sze-
rint III. 23-án reggelre Nemesvámos-ra érkezik. Ott az eje.
csoport bizottsága mellett további pcs-ig elszállásol. Eje. csoport
harcba lépése esetén az av. u. azt támogatja, annak alárendelve.

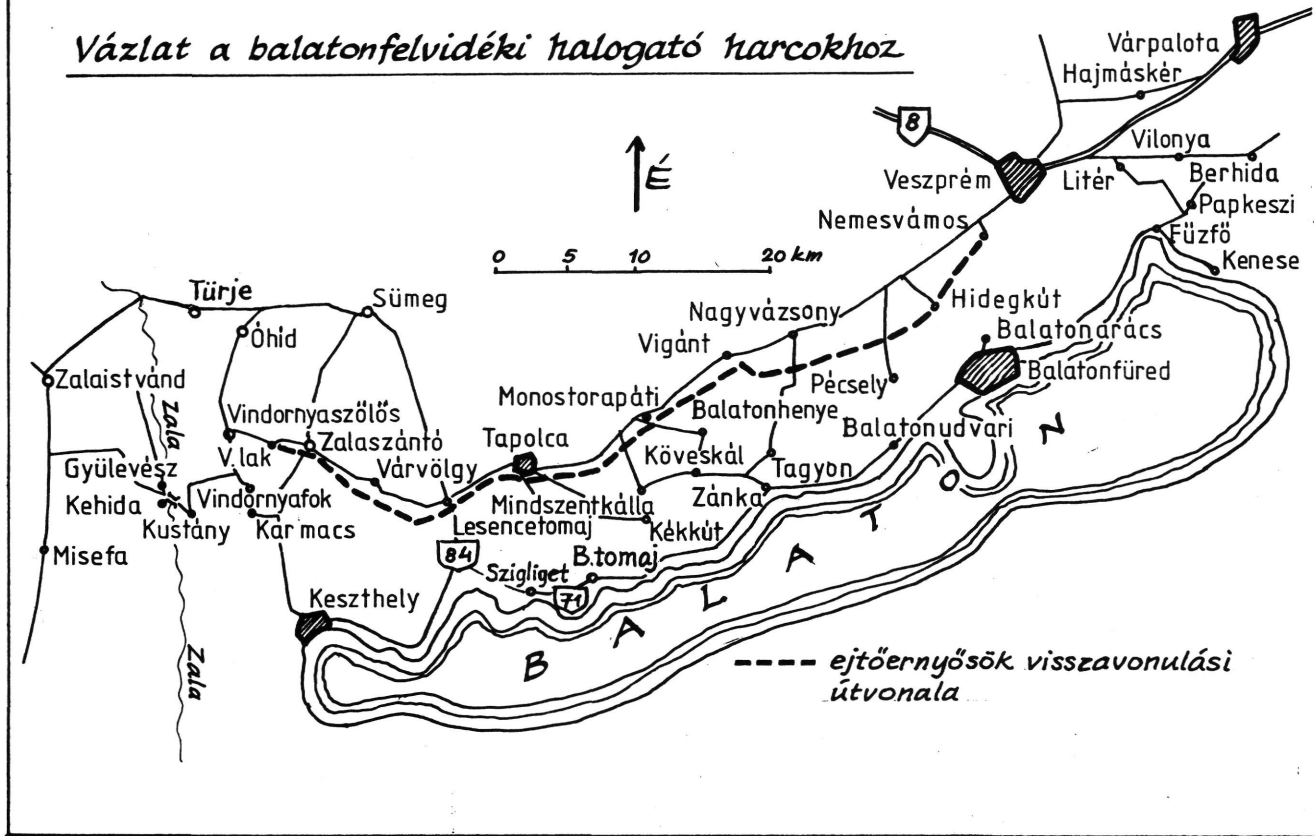
cc./ A ho-nak még alárendelendő 37. k. tü. oszt.-lyal,
1 sorozatvető /: av.: / és 28. ho. tü.-ével beérkezésük után
intőzkedem.

e./ III. szj. Balatonfüred-fürdőtelepen. Létesítsen ve-
zetékes és rád. ék-t az eje., rep. 18v. és u. szj.-akhoz.

/.

3. sz. szövegmelléklet

Vázlat a balatonfelvidéki halogató harcokhoz

Kiemelést érdemelnek a harcban álló felderítő osztály kerékpáros századról és a Németh csoportról szóló bekezdések.

Az egyes alakulatok további sorsáról, harcáról a töredékes okmányanyag és a fennmaradt írásos emlékezők – valamint a terjedelem – szabta korlátok között tudunk csak beszámolni. (*A balatonfelvidéki események színhelye a 3. ábrán követhető nyomon, 97. o.*)

Legtöbbet az ejtőernyősökről tudunk Huszár munkái,¹⁵⁶ Nagy Árpád naplótöredéke, Tassonyi egy levele és Ugron kézírata, illetve személyes emlékei alapján.

III. 21-én a felvonulóban lévő ejtőernyősök Nemesvámosra menetelésre, reteszlásra kaptak parancsot. Szentgálról indulva a 8-as úton szembekerültek a visszaozónló német és magyar alakulatok tömegeivel. Így D-nek letérve¹⁵⁷ erdei utakon jutottak el a községhez; ott, közelbiztosítással, pihenő. „III. 22-én az alakulat védőállásba megy, a veszprémi műúttól a Balaton felé két század erővel, a falu széléltől 100–200 m-re. Szárnyak szabadok. Előretolt állásban egy szakasz, 1,5 km-re egy kis magaslaton. Összeköttetés: rádió. A falu mögötti magaslaton, az erdőszegélyen a 3. század is beássa magát. Zászlóalj-parancsnokság a faluban. Segélyhely az erdőben” – írja Ugron.

III. 23-án az oroszok elfoglalták Veszprémet. „Délben a visszavonuló Wiking páncélos hadosztály néhány páncélozott lövészocsija balról állásba megy. Az előretolt állásom tüzet nyit, majd bevonul. Az ellenség is megjelenik a terepen, mélységben tagozott csatárláncban. A műút mentén 2 J. Stalin és 4–5 T 34-es harckocsi.” Megállítjuk őket – írja Ugron – de amikor a németek járműveikre szállva elrobognak, hátrarendelem az elsővonalbeli századokat a bekerítés elkerülésére. A peremvonalon megkapaszkodunk, majd a segélyhelyen gyülekezünk. Eddigi veszteség 10–12 fő.¹⁵⁸ Innen rendezetten vonulunk vissza Kishidegkút D-re. Ott kapok további eligazítást Tassonyiról.”

¹⁵⁶ Huszár, 1988. 712–727. o.; Huszár, 1993. 168–188. o.

¹⁵⁷ „Járművek egymás hegyén-látán, tumultus, ordítás, szekereket letaposó harckocsik, mint azt már a németektől megszoktuk volt” – írja Nagy Árpád, majd így folytatja: „... le kellett térni a műútról. Szerencsénkre. Alig indultunk tovább az úttól kb. 1 km-re lévő ebédelő helyünkről, amikor az oroszok egy szörnyű repülőátmadást intéztek az összetorlódot járművekre.”

¹⁵⁸ A katonás tömörséggel leírt első alkalmazás Nagy Árpád korabeli – líraiabb nagvételű – feljegyzésében így hangzik: „Védőállás. Immár a harmadik eset (Harasztói, Nána, Nemesvámos) hogy az ellenség távollétében tudunk szemrevételezni állást. Harasztit kivéve nem jó omen. – Jobbszárnyon Lassu Bandi, balszárnyon Godó Franci ásta be magát, a faluban Remete volt tartalékban. Bandi előtt egy géppuskás szakaszom volt harcelőrsben, másik szakaszom (Habóczky mester) a Godó balszárnyát biztosította. Védőállás a faluban. Két vető előretolva Lassu mögé közvetlenül. ... Másnap Tóbiással előre mentünk a műúton... de kénytelenek voltunk visszajönni, mert pimaszul aknáztak a ruszlik. Délben megjöttek az első lövések, mielőtt még jól megoldozták a repülőket a falut. Éppen kint tartózkodtam a Habóczkynál amikor az első harckocsik megjelentek – a déli órákban – a műúttól balra a domboldalon. 18-at számoltam meg. A német Speevagenek pánikszerűen rohantak vissza a hatalmas sárga Stalin páncélosok elől én meg rohantam – telefon híján – jelenteni a harckocsi veszélyt. Tassonyi Tatával útközben találkoztam, az öreg egy Fausttal a hóna alatt rohángászott a templom körül. Éppen akkor csapódott a toronyba az első harckocsiágyú-lövedék. Mind a ketten tele lettünk porral, kötőmelékek csapódtak a fejünkhöz, nem tudtuk, hogy mi is van tulajdonképpen. Nemsokára ... szinte elárasztották a harckocsilövedékek az egész falut.” A Godó század és az út mellett beásott géppuskás szakasz is visszafutott. A vetősök után nézve a falu közepén találja a taligákat Nagy Árpád „... körülötte a vetősök. Mindegyik kezében egy sültcsirke-darab.” A tüzzel elárasztott domboldalon szerencsésen felérve „Mokányék befeküdtek egy bokorba és villámgéppuskával több kis pánikot idéztek elő a ruszki csoportokban.”

Az eseményekről Tassonyi is beszámol 37 évvel később, idézett levelében. „... A falu előtt védelemben mentünk, fogalmam sem volt hol van a hadosztály, nem volt összeköttetés. ... 18 Sztalin J. áttörte a balszárnyunkat” (Tassonyi is 18-at ír, mint Nagy Árpád, Ugron becslése szerény volt.) „az úton volt egy kerékpáros osztágom, az Pápáig meg sem állt, párat ott elfogtak. A Sztalinok a Pz. IV eket – néhány páncélos volt ott a Totenkopftól – letaposták, több égett.” Az SS-ek elmentek, otthagyták parancsnokukat, egy részeg alezredest. Tassonyi felkelti és utánuk küldi. „... A reteszállásban Ugron várt tükön ülve, egy géppuskával. É-ra a műúton 23 harckocsi pihenőt tartott. Ez a második lépcső volt. A gyalog-

III. 24. Az éjszaka csendben telt, némi ellenséges járőrtevékenységgel. Nagy Árpád írja: „Hidegkúton nyomát sem találtuk a vonatnak. Hosszabb huzavona után átmentünk a község tulsó oldalára és megkezdtük a beásást.” Az aknavetősök szépen összegyűltek, de egyikük kezében felrobbant egy puszkagránát és öten megsebesültek. Végül „elhatározták a nagyfőnökök”, hogy Vigánt előtt védenek. Ugront idézzük: „vázlat szerinti útvonalon (3. *ábra*, 97. o.) ellenséges járőrökkel harcértekezésben megtörtént az állásfelvétel. Zászlóaljparancsnokság Vigánton egy majorban, harcálláspont az erdőszélen. Itt megjelent két német százados – összekötő tisztként – és figyelték tevékenységünket. Állítólag tőlünk É-ra a Wiking SS páncélos hadosztály volt, de nem láttam őket –, mindkét szárnyam szabad volt. Az ellenség részéről csak járőrtevékenység volt, szervezett támadást nem kaptunk. Így telt el ez az éjszaka is.

III. 25-én reggel jön Tassonyi, hagyjam fel az állásokat és gyülekeztessem a zászlóaljat Monostarapáti D. erdőszélen, de úgy, hogy a németek ne vegyék észre. (Ugyanis az általános helyzet szerint a németek martalékul akarnak minket felhasználni a saját megmenekülésükhöz.)”

Tassonyi minderről részletesebben ír Pályi Györgynek 1982. I. 12-i – utolsó – levelében.¹⁵⁹

A hadosztályparancsnokság szerepéről III. 18–26. közt a Lajos-kézirat nyújt tájékoztatást:¹⁶⁰ a vezérkari főnök III. 19-én indul Pápáról, személygépkocsival egyedül Balatonfüredre a felváltás előkészítésére. Városlőd után szembe találkozik „vad kavargásban visszafelé özönlő német gépkocsikkal”. Mellékutakra térve ér Balatonfüredre. Az „átadó” magyar II. hadtestparancsnok nem ismeri az általános helyzetet. Közben Szügyi is megérkezik. Hármasban indulnak Fűzfőre, ahol több különböző német hadtest és hadosztályparancsnoknál tájékozódva megtudják, hogy a harcvezetés a német III. páncélos hadtest feladata. A Breith páncélos tábornok vezette hadtest parancsnokságán Lajos ismét találkozik régi ismerősével, Karch

ság a nyílt hegyoldalról özönlött a falu felé. 3 hevederrel beléjük lőtünk, kb. 900 m-re voltak, ész nélkül ásták be magukat, aztán elpaszliztak. A következő faluban teljes havoc” (káosz). „A Totenkopfokosok a pincékben ittak, a páncélosokon nyargalásztak és kiabáltak Heil Krieg, Heil Hitler... ez már az összeomlás volt. Kiadtam a parancsot, a legfontosabb nem a feladat, hanem az emberélet megmentése, intelligens halogató harc. A hadosztállal még mindig nem volt összeköttetésem, fogalmam sem volt az általános helyzetről.”

Tassonyi „Totenkopf” SS ho-ról ír. Valójában – mint az Ugronnál is szerepel – nem a 3., hanem az 5. „Wiking” SS páncélos hadosztály maradéka vonult vissza szorgalmasan a Szent László hadosztály előtt Tapolca irányába az 1. német páncélos és a 44. német gyaloghadosztály töredékeivel. P. Schmitz-K.-J. Thies-G. Wegmann-Chr. Zuweg: Die deutschen Divisionen 1939–1945. Osnabrück, 1993. Band I. 705. o. Band 2. 311. o., Rolf, O. G. Stoves: 1. Panzer-Division 1939–1945. Bad Nauheim, 1961. 769–772. o.

159 Idézzük Tassonyit: „...reggel láttuk a Nagyvárszanyból kiözönlő tömött menetoszlopokat. Ekkor kaptam a következő parancsot: Tassonyi parancsnoksága alatt az ejtőernyős, repülő-lövész, gránátos [lzl.] foglaljon védőállást a balszárnyal a műútra támaszkodva ... 1 km körüli sáv volt megadva! pár km-re nyugatra attól, ahol éjjel voltunk... Szárnyunkon német egységek lettek volna. Áttelepültünk, Ugronnal eldöntöttem, hogy ez egy piszkos kelepce, ki látott ilyen erőkkal egy ilyen keskeny sávban védelmet? A műúton egy német szakasz volt 2 gépkocsival, járó motorral, menekülési irányban, – aknatűz alatt voltunk. A parancsot a hadosztálytól kaptam. Nyilvánvaló volt a szándék, a németek az első páncélos megjelenésére elfutnak, minket otthagynak egy zsákban és az orosz, túllhaladva páncélosokkal, rágódhat rajtunk. Elhatároztuk, hogy ilyet nem játszunk, rendezetlen alakban visszavonulást rendeltünk el, majd Ugron szakaszonként, oszlopban vezette vissza Tapolca felé az ejtőernyősöket. Valószínűleg ez a német „megfigyelő” szakasz jelentette a visszavonulást, mert a németek küldtek egy összekötő-tisztet, aki kapacitálta Ugront, hogy álljon meg. Válasza az volt, adjanak neki gépkocsikat, akkor a németekkel együtt védelembe megy. Tapolcáig nyílt terep volt, visszavonulás páncélos támadás alatt lehetetlen lett volna. Lajos állítólag adott erre a visszavonulásra parancsot, ... de én ezt a parancsot nem kaptam meg. ... Én egy pár emberrel visszamaradtam, mint utóvéd, éjjel értem el Tapolcát, a németeknek nyoma se volt, de a reptéren pár robbantó járőr dolgozott. – Másnap bombatámadások alatt értük el Zalazántót, én útközben az oszlopot utolértém.” Tassonyi, uo. 5. o.

160 Lajos, 78–84. o.

örnaggyal,¹⁶¹ aki nyíltan tájékoztatja a „zsákról” ahova máris bevetették a Szent László hadosztály élcapatát, a Németh alezredes vezette felderítő osztály csoportot. (Ez III. 22-én lehetett.) „A helyzet áttekinthetetlen” – így Karch, majd hozzáteszi: A Szent László hadosztály fogja megoldani. „Elmentem tőle azzal, hogy ezúttal alighanem csalódnai fog.”¹⁶²

A hadosztályparancsnokságon belül teljes volt az egyetértés, hogy a Szent László hadosztálynak ismét utóvéd szerepet szántak. Szerencsére a zűrzavarban senki nem intézkedett a hadosztállal. Így – Szügyi elgondolása szerint – laza alakzatban kísérelték meg az egységeket hátra mozgatni. Minthogy a szovjet támadás súlya a Szentgotthárd-grazi műútra irányult, a német visszavonulás főleg a Balaton-partot választotta. Az ezzel párhuzamos, Veszprémből Tapolcára vezető út eléggé üres volt. Így ez látszott a halogatásra a legalkalmasabbnak.

III. 24-én a hadosztály a magyar II. hadtest alárendeltségéből a német I. lovas-hadtest alárendeltségébe lépett,¹⁶³ azonban csapatok híján kénytelen volt mindjárt első parancsa – Csopek megvédése – elől kitérni.¹⁶⁴ A hadosztályparancsnokság Tihany-Aszfőre vonult vissza, a balatonfüredi papságnak – futár útján – parlamenterek küldését javasolva a szovjethez. Oda valóban puskaelőkészítés nélkül vonultak be az oroszok. Közben a leharcolt Németh-csoportot kivonták, a 20. rohamtüzér osztály, a 6. tüzér pótosztály, a 25. nehéz páncéltörő ágyús század és a 25. légvédelmi gépágyús üteg a Szent László hadosztály, a VIII. gépvontatású tüzérosztály pedig a 20. hadosztály alárendeltségébe lépett.¹⁶⁵

III. 25-én Lajtos Tassonyinak, Pályinak és Pálfinak felvetette az „átállítás” kérdését. A németek ellen fordulásra mindhárman német mondtak,¹⁶⁶ Szügyi pedig – Lajtossal folytatott négyszemközi beszélgetésben – közölte, hogy „ő nem adja meg magát. Jelenttem, hogy én sem, de Németországba sem megyek. Figyelmeztetett, hogy ne reméljem, hogy megmentem magam. Nem reméltem, nem is akartam. A beszélgetésnek újabb német parancs vetett véget» – írja Lajtos.¹⁶⁷

A német I. lovas-hadtest parancsnoksága elrendelte a visszavonult saját erők be rendezkedését szívós védelemre Akali K–Monostorapáti É vonalában, balszárnyon a Szent László hadosztállal, mely 26-án reggelig felváltja az ott lévő Totenkopf, Wiking és német 3. páncélos hadosztályokat.¹⁶⁸ Szügyi és Lajtos 25-én este értek gépkocsival Monostorapátiba. Lajtos sorba járta mindhárom hadosztály vezérkari főnökét Welhöfer főhadnagy német összekötő tiszttel. „Teljes letargiában voltak” írja. „Kérdésekre, hogy milyen saját erejük van, egymástól függetlenül 3–400 fő Grabenstärke-t (harcos létszámot) mondtak... Közölték azt is, hogy páncélelhárító fegyverük egy darab sincs”.

Lajtos visszavonulást javasolt Szügyiinek, mert – a németek szerint – 2–3 páncélos hadtest támadása volt várható és ez csak a hadosztály feláldozásához vezethetett.

161 *Martin-Ugron*, 94., 98. o.

162 Ez után születhetett a 3. sz. szövegmellékletként közölt intézkedés III. 22. és 23-ára.

163 459/Szt. László ho. I. a. 45. III. 24.; *Dárday*-napló, 137. sz. mell. 2. pont.

164 *Lajtos*, 80. o.

165 L. a 163. jegyzetet.

166 Tassonyi esti tájékoztatóján – mint írja – „Ugron és még két tisztt megkönnyebbülésemre gondolkodás nélkül nemmel felelt.” *Tassonyi*, *uo.*

167 *Lajtos*, 81. o.

168 A német hadosztályok pontos adata a 158. jegyzet végén.

Szügyi – noha egyetértett – a parancsmegtagadás következményeit említette. Ennek ellenére hajlandónak mutatkozott aláírni a visszavonulási parancsot. Végül mégis Lajtós volt az aláíró, minthogy semmiképp nem akart Németországba menni. Az intézkedést motoros futárok útján azonnal kiadták, de Szügyi és Lajtós az éjszakát Monostorapátiában töltötték. III. 26-án késő délelőtt indultak visszafelé, amikor az összekötő tisztt már kereste a csapatokat. Délben Tapolcára érkezte Szügyi a városból Ny-ra gyülekező csapatokat szemlélte, Lajtós pedig a hadosztály további menetvonalát dolgozta ki a határig. Ezután a hadosztály I. b. tiszjt – gr. Pálffy-Daun repülő őrnagyot – tájékoztatta, hogy ha kitör a botrány, akkor hárítsanak minden ódiomot rá. Itt még egyszer átadjuk Lajtósnak a szót:

„Kb. 14^h-kor, tehát amikor Szügyi még nem jött vissza, megérkezett a rádióparancs az I. lovashadtest-parancsnoktól. Ez állt benne (szórol-szóra emlékszem): »Warum Rückzug? Division hält die Linie. Kommandant od. Chef des Stabes sofort zu mir. Harteneck« (Miért vonul vissza? A hadosztály tartsa a vonalat. Parancsnok, vagy vezérkari főnök azonnal hozzám. H.) – Közöltem az összekötő tiszttel, hogy indulok, ő maradjon, mert kell valaki a rádiónál, miután Szügyi sincs jelen. Gépkocsiba ültem egyedül és előrementem a Mindszentkállya és a Kékkút-tapolcai út találkozásához. Ott végignézttem a német visszavonulást, majd a sötétség beálltával behúzódtam polgári öltönyben a Kővágóórs és Szepezd közti erdőbe. Az éjjel folyamán áthaladt felettem az arcvonal. Másnap bujkálva megindultam Balatonfüred felé, azzal a szándékkal, hogy hazamegyek Budapestre. Balatonfüredre III. 28-án délelőtt jutottam el. Balatonarács határán egy villába behívtattam a tulajdonos pihenni, ott átadott a szovjet NKVD. közegeinek. Így estem fogságba.”

Ez idő tájt hagyta el a hadosztályt Bárczy János százados, hadműveleti segédtsz (ho. I. a) és Lajtós György tüzér százados, Lajtós Árpád öccse is.

A tüzéralakulatok mozgását és a hadosztályparancsnokság intézkedéseit a Dárday naplóban és részint már idézett mellékleteiben követhetjük nyomon. Azonban az írásos intézkedések javarészt III. 23. után a helyzet rohamos változása miatt rendre túlhaladta az idő, így azután azok nem is kerültek végrehajtásra.¹⁶⁹ Már említettük, hogy III. 23-án a 20. rohamtüzér osztály egy ütege, 6 bevethető rohamlőveggel¹⁷⁰ és a 6. tüzér-pótosztály, Tóth Béla százados parancsnoksága alatt, 3 üteggel, 10 csővel a hadosztály alárendeltségébe lépett.¹⁷¹ A 6. üteg harctevékenységéről nincsenek részleteink, a Dárday-napló csak menetvonalakat és alárendeltségeket tartalmaz.

A rohamtüzér üteg egy Almádiban kapott légitámadás után Keszthelyig visszavonulva folytatott utóvédharcokat felderítést végző szovjet páncélos egységekkel.

Ott kapott parancsra Kárpáty főhadnagy dr. Radványi Ferenc hadapród-örmmester szakaszával a szigligati (71-es) és a sümeg-tapolcai (84-es) út találkozó pontjánál foglalt tüzelőállást, három vasúton szállított légvédelmi gépágyút parancsnoksága alá vonva. A szigligeti jegenyefasoros úton 17 szovjet harcokcsi jelent meg, rajtuk – a szokott módon – gyalogsággal. Kárpátyéknak sikerült az első két és utolsó két

169 Így például nem kerültek végrehajtásra – Ugron tanúsága szerint – a III. 24-ére szóló 459. sz. (Dárday-napló, 137. sz. mell.), a 475/III. 28-i (144. sz. mell.) és a 476/III. 28-i (146. sz. mell.) intézkedés feladatai.

170 A javításra szoruló rohamlőveg-anyaggal az osztályparancsnok – Henkey őrgy. – a rotű kikfek-hez került. 636/Szt. László hol Tpk. 45. III. 24.

171 Tóth Béla százados – egykori kiváló lovaglótanár a Ludovika Akadémián, majd a háború után az olimpiai és világbajnok ötusacsapat lovaglás-edzője – oleátáival a Dárday-napló III. 23-i 136., III. 24-i 139. és a 141. mellékleteként találkozhatunk.

harckocsit kilőni, a terep pedig vizenyős, járhatatlan volt, így az oszlop – csupán néhány lövéssel válaszolva – az úton rekedt. Lángban állt minden. A tüzelésbe a géppágyúk is bekapcsolódtak, majd egy szovjet mélyrepülőátmadást is elhárítottak. – Ez volt a rohamtüzérüteg legsikeresebb, egyben utolsó alkalmazása.¹⁷² (III. 27-én lehetett – M.–U.)

Az 1/2. közepes aknavető üteg harcát, sorsát parancsnoka, Bakay Zoltán hadnagy emlékirata jóvoltából követhetjük végig.¹⁷³

A szerző előljáróban megjegyzi, hogy 1945. III. 17-től III. 30-ig tartó részvételük a balatonfelvidéki utóvédharcokban nem hasonlítható az üteg soroksári, isaszegi, ipolyi, garami hősie, majd küzdelmes helytállásához.¹⁷⁴ Ez a két hét, néhány nap kivételével, az ütegpáncsnok szemszögéből inkább fejtelten visszavonulásnak tűnt.

Felpécrről indulva III. 19-én foglaltak tüzelőállást, Veszprémtől Ny-ra mintegy 4 km-re, Márkó községtől D-re. Noha Bakay vezetékes- és rádió-összeköttetésben állt az osztályparancsnoksággal, onnan semmiféle tájékoztatást nem kapott. 21-én közeledő harci zaj hallatszott, 22-én a 8-as úton meginduló német visszavonulás és az ezt támadó repülőök jelezték a front hátrálását, majd páncéltörő ágyúk állásba vitelét és német gyalogságot lehetett megfigyelni a jól kiépített ütegpáncsnoki figyelőből. Magyar alakulatok nem voltak láthatók. III. 23-án délben indult meg az orosz gyalogság támadása egy az üteg előtt kiépített gyenge német védővonal gyalogsága ellen. Bakayék engedélyt kaptak belátás szerinti tüzelésre, azonban a lőszerrel takarékoskodni kellett. Más tüzérség nem támogató, de 15^h-ra a támadás mégis megtorpant, egyidejűleg szovjet páncélosok törték át a 8-as műúton – néhányuk kilövése árán – a német reteszt. Erre a német gyalogság is visszavonult, s az üteg rádiópáncsra – ellenséges aknavetőben – csatlakozott. Másnap Vigánt előtt találkoztak ejtőernyősökkel. Ezzel a géppuskás rajjal vonultak lépésről-lépésre vissza, helyenként állást foglalva és tüzelve a nyomukban lévő, időnként támadó ellenségre. 26-án reggel nagyobb orosz támadás indult, az ejtőernyősök – sebesülések folytán – megfogyatkozva védekeztek. Bakay – miután napokig nem kapott tájékoztatást, lőszer-, élelem-ellátáshoz sem jutott (tápot útközben szereztek), váratlan rádiópáncsral Köveskál felé kitérve a Balatonparton majd a sümegi úton III. 27-én Lesencetomajba érkezett. Innen Farkas István hadnagy, osztály-segédtszt írásos parancsára sötétben meneteltek tovább Zalaszántó D-re, biztosítási feladattal. Még éjjel tüzelőállást foglalva hajnalban szögtávcsövön látták a 10–15 fős német és magyar visszavonuló csoportokat és az azokat követő oroszokat. Addigra távbeszélő összeköttetést kiépítve tűzparancsot kaptak az osztálytól, de már csak mintegy 14 lövésre telt. Ekkor még Gyülevészmajorhoz történő visszavonulást jelez az osztályparancsnokság.

III. 28-án kora délután Bakay megrendítő hívást kapott távbeszélőn. Farkas segédtszt a harc befejezéséről tudósította.¹⁷⁵ Bakay Vindornya-fok–Gyülevész-ma-

172 *Kárpáty*, 20–22. o.

173 *Bakay Zoltán*: Harctéri emlékeim. Kézirat, II. r. (Másolat a szerzők birtokában.)

174 L. *Maritin-Ugron*, 106–108. és 134–137. o., valamint a „Garami utóvédharcok” c. fejezet, 70. o.

175 Bakay „legjobb emlékezete szerint” idézi Farkas István hadnagy, osztály-segédtszt szavait: „Zolikám! Itt a harcáláspontunkon valamennyien úgy döntöttünk, hogy ezt a reménytelen harcot befejeztük, a továbbiakban azt csinálj ütegeddel, amit jónak látsz. A távbeszélő vonalunkat, ha akarod bontasd le, ha nem, hagyd a fenébe, de minket már nem tudsz hívni, nem találj itt már senkit!” Farkas a megdermedt Bakaynak a vételezésre nem tudott tanácsot adni.

forhoz vonult vissza ütegével, ahol utoljára foglalt tüzelőállást, de a hadosztályból senkit nem talált. Másnap kilőtték utolsó gránátjaikat, majd Kehidánál átkelve a Zalan Zalaistvánd D-ig meneteltek. Miután ott sem találtak senkit, hosszas tépelődés után, a tisztekkel, majd a legénységgel is megbeszélve, Bakay hadnagy feloszlatta üteget. A fegyverzetet, műszereket használhatatlanná téve, a felszerelést elosztva, kis csoportokban szétszéledtek.¹⁷⁶

Az utászzászlóalj balatonfelvidéki kényszerűen kacsringós útjáról az utásznapló tájékoztat. Szilsárkányról III. 20-án indulva III. 23-án, Ajka után már a szembejövő, visszainduló német egységek akadályozták az alakulat menetét. A hadosztályparancsnokság új parancsával a zászlóalj törzs és az 1. század Balatonarácsra, a 2. század Nemespécselyre menetelt. III. 24-én a menetcél a vonatnak Balatonudvari É, illetve Tagyon. III. 25-én Ságpusztá, illetve Mindszentkállya, majd éjjeli menet Zánka–Köveskálton át Balatonhenyére útrobbantási feladattal. Az alakulatot az állandó légitámadások során emberben lóban egyaránt veszteségek érték. A községekben az állandó légitámadások miatt nem lehetett tartózkodni. III. 26-án reggel – a munkát félbeszakítva – Köveskálton át Tapolca Ny-ra – Uzsamajorba – menetelt a zászlóalj, majd esti eligazítás alapján III. 27-én Vár völgy DNY-ra vonult tovább, út-, hídkarbantartási, illetve robbantáselőkészítő munkákra. Még neki sem kezdtek, amikor visszarendelték a századokat, majd 17^h-kor szóbeli parancs: „Sümegegre orosz páncélosok törtek be. A zászlóalj meneteljen Zalaszántón keresztül Vindornyalakra, ahol mint hadosztálytartalék szerepel.” III. 28-án – hajnali parancsra – a menetcél Vindornyaszállás D. Ott a repülő-lövész zászlóaljjal együtt hadosztálytartalék, Farkas Kálmán utász őrnagy parancsnoksága alatt. „14^h-kor a falu É-i kijáratához befutó két orosz gépkocsit a kiküldött páncélosok raj, Jávor István szakaszvezető parancsnoksága alatt tűzrajtaütéssel zsákmányul ejti. Az oroszok, halottak visszahagyásával elmenekülnek. Jávor szakaszvezető súlyosan megsebesült. Az 1. század felderítő járőre – Liszt József őrzetű foglyot ejt.”

16^h-kor – hadosztályparancsnoksági intézkedés szerint – a hadosztály kitért az ellenség túlerejű nyomása elől. Az alakulatok egy része a Zala folyón – a kehidai hídon – partot váltott. „Hídfőt az átkelés biztosítására ... az ejtőernyős-, repülő-lövész-, gránátos-, és utászzászlóalj alkotnak”. A gránátos zászlóalj harcát a hadosztály sorozatvető ütege támogatja, jó eredménnyel. 19^h30'-kor a hadosztály új vezérkari főnökétől – Rutkay vezérkari századostól – szóbeli parancs érkezik: „Az utászzászlóalj meneteljen Gyülevész D-re”. A gránátos ezred és a repülő-lövész zászlóalj halogatva húzódik hátra. Egy utász szakasz a kehidai Zala hídra indul forgalom-szabályozásra és szükség-rohambüri készítésére.

Kapcsolatfelvételre a Gyülevész-majort ajánlotta, ahol „a Pálfi-csoport alkot állítólag valami védelmi vonalat...” Bakay a továbbiakban eseteli a döntés kínját, amit – két t. zászlóalával és hdp. őrm. felderítő tisztjével megosztva – közzétett végül a legénységgel. A jóban-rosszban összeszokott üteg emberei egyáltalán nem örültek az elhatározásnak, nem könnyítve meg a fiatal – alig esküt tett, de már harcedzett – hadnagy helyzetét.

176 Bakay végül regénybe illő körülmények között, közel három hetes dunántúli bujkálás-vándorlás után ért haza másodmagával Dunaegyházára a szülői házába. Aligha sejtette, hogy ha polgári ruhában elfogják – amit útközben, majd Felpécen szereztek – ez könnyen 10 év GULAG-ot jelenthetett volna, partizángyanú miatt – amint ez többekkel megtörtént.

A repülő-lövészászlóaljról – egyben a hadosztály más alakulatairól is – a Pályi-kézirat csak III. 25-étől kezdődően tájékoztat¹⁷⁷: Pályi német SS-eket felváltva Monostorapáti Ny-on véd. Első védővonal-parancsnok Kiss Gyula hadnagy, felvételiállás-parancsnok Apró Mátyás főhadnagy. Tassonyi őrnagy harccsoport-parancsnokként érkezik be és az ejtőernyősök a repülő-lövészászlóaljtól É-ra mennek védőállásba. A jobbszárnyon mindössze két „Speewagen” van. Pályi Tassonyit idézi: „piszkos kelepce!”¹⁷⁸ majd leírja Ugron esetét a németekkel.¹⁷⁹

III. 26-án hajnalban indult meg a szovjet támadás. Az első és második vonal fészkei, amint az oroszok 800 m-re megközelítették őket, parancs szerint visszavonultak. Egy német páncélos egység parancsnoka megállásra, védelemre szólította fel Pályit, aki ugyanazzal tért ki mint Ugron: gépkocsiszállítás biztosítása nélkül nem hajlandó állásban maradni és harcolni. Összeköttetés híján Pályi személyesen jelentkezett Lajtostnál. A vezérkari főnök közölte, hogy a német parancsnokság magához rendelte, ő azonban nem megy, hanem „lelép”. Pályi ennek kapcsán keményen bírálja Lajtost és megállapítja, hogy a Szent László hadosztály kiállta a próbát. Fennmaradása azonban nem Lajtoston múlt, hanem a hadosztály szellemén. Később viszont – a Balck ügyet¹⁸⁰ említve – elismeri, hogy „Lajtost a Balaton körüli csatákban (sic) a felelősséget magára véve a hadosztályt a német vezetéssel szemben abból a zsákból kimentette, amiben, ha a német intézkedéseknek eleget tesz, bennmaradt volna”.¹⁸¹

III. 27-én a repülő-lövészászlóalj Zalaszántó Ny-ra menetelve védelemben ment.¹⁸² Az aknavető század és az 1. század géppuskatüze lefogta a kibontakozó szovjet támadást. Pályi – este rendben véve vissza a védőállást – megelégedéssel ír az újoncok helytállásáról, kifogásolja viszont – Ugronnal szemben – az élmezést.

A következő nappól Adonyinál az alábbiakat olvashatjuk:¹⁸³ „III. 28. a Szent László hadosztály nehéz, egyben legdicsőségesebb napjai közé sorol. Helyzete: Tassonyi őrnagy harccsoportja a Sümeg-zalaszántói utat védi. Pálfi százados testőrzászlóalja az Ohid-vindornyaszőlősi utat zárja le. Az ellenség a Balatontól É-ra nagy erővel támadja a 23. német páncélos hadosztályt, a Balatonra támaszkodó arcvonalat a lovashadtest-parancsnokság kénytelen visszakanyarítani, ehhez a Szent Lászlónak ki kell tartania. Az É-i szomszéd – a 3. német lovas hadosztály egy ezrede – korán vonul vissza, így az ejtőernyős zászlóalj Ugron százados parancsnoksága alatt bekerítve véd, de a túlerő visszanyomja. A kitörő ejtőernyősöket az ellenség éjjel Vindornyalakon újra átkarolja.

177 Pályi, i. m. 14. o-tól (Az ezt megelőző oldalak a 9., 9/a. kivételével hiányoznak.) Pályi György százados, egységére következetesen „zászlóaljat” ír. A gépelt kéziratot III. 28-ig Lajtost lapszéli kritikai megjegyzései kísérik. Mint ismeretes, a Pályi kézirát is utólag készült. (*Martin-Ugron*, 14. sz. jegyzet, 80–81. o.)

178 L. Ugron III. 25-i írását és a 159. sz. jegyzetet.

179 Uo.

180 Részletei a következő fejezetben.

181 Pályi, 18. o.

182 A hajnali órákban jelentik Pályinak, hogy „az aknavető század parancsnok, valamint a felriasztáskor a repülő lövészekhez csapott 120 mm-es aknavető szakasz kezelő legénységgel együtt megszökött.” (Nem Bakayékról van szó! – M.–U.) „Eltűnt az aknavető szakasz repülő tisztikara is. A vetők és a kezelő legénység azonban ott maradt, viszont hiányzott a tűzvezetésre kiképzett tiszt.” A legénységből egy fiatal RECSETI-s – Csikay – vállalta a tűzvezetést. A kibontakozó szovjet támadás miatt – tizedesé előléptetve – azonnal megkapja a megbízást. Beválik és a Muráig vezeti a vetősök tűzét – akkor már őrmesterként. (*Pályi*, 8–9. o.)

183 *Adonyi*: i. m. 181. o.

Március 27. és 28. folyamán a Szent László hadosztály, főleg az ejtőernyős harcosport kb. hadosztálynyi, páncélosokkal erősített túlerejű ellenséget fogott fel, lehetővé téve a 23. német páncélos hadosztály és a 3. német lovashadosztály visszavonulását.¹⁸⁴ Az ejtőernyősök 60%-a veszett el!” – írja Adonyi.

Lássuk most már mindezt „alulnézetből”, az illetékesektől. Pályi szerint a repülő-lövészászlóalj – a 476. sz. parancsal¹⁸⁵ szemben – III. 28-án nem volt tartalékban, hanem védőállást vett fel. „A visszavétel erős szovjet nyomás alatt történt. Az ejtőernyős csoport kivért. Tassonyi őrnagy ezredparancsnok, valamint Ugron százados, zászlóaljparancsnok visszavonulását a hátuk mögé kerülő szovjet erők elzárták. Tassonyi kénytelen volt K felé átszivárogni” – írja Pályi¹⁸⁶ –, „én az alakulatomat idejében visszavettem és sikerült kisebb veszteséggel a kijelölt hadosztálygyülekezési helyet elérni.”

Ugron minderről a következőket írja: „III. 28-án reggel látom Hidegkút majorból, hogy az ellenség birtokba vette Sümeget és Túrje irányába zárt gépkocsioszlopok menetelnek. További biztosításra egy szakaszt kiküldtem a Kovácsi-hegyre tőlem Ny-ra. Bárczy százados a hadosztály törzstől tájékoztat, hogy az arcvonal Badacsonytomaj–Tapolca–Sümeg, mi egy zsák aljában vagyunk, a hadosztály vezérkari főnök lelépett. Javasolja: menjünk neki a németeknek. Ezt én, kiképzetlen alakulattal oktalan vérfüdünek tartom és nem vállalom. Délelőtt befut Tassonyi, közli, hogy a Szent László hadosztály partot vált a Zala folyón s a következő védelmi vonal az országhatáron túl. Ekkor mindketten elhatározzuk, hogy nem megyünk tovább. Ezt a helyzetet már Pápán megbeszéltük egy kis csapattal. Ezeket értesítettem, majd leváltottam velük a Hidegkúti majorban lévő utóvédet. A zászlóaljat a zászlóalj segédtsízt (Remete Imre rangidős főhadnagy) parancsnoksága alatt a hadosztály intézkedésnek megfelelően elindítottam, magam ottmaradva az utóvédnél. A zászlóalj ellenséges zavarás nélkül elvonult. Az utóvéd csak a délután közepén vette fel a harcot, majd a leszálló szürkületben áttörtük a kialakult gyűrűt K felé az erdőbe. Veszteség nélkül megvoltunk mind a huszonnyolcan.” (3 tiszt – Godó főhadnagy volt a harmadik –, 5 tiszthelyettes és 20 tisztes. Rendfokozat nélküli légénység nem volt a csoportban.)

Az utóvéd – amint Tassonyi nevezte, a „partizánok” – fegyverrel, egyenruhában átment az arcvonalon, Uzsa-major–Nyirádi erdő–Taliándörög–Kabhegy–Urkut–Ajka térségen át az Ugod–Bakonybél közötti erdőbe. Ott tartózkodott IV. 9-ig, ekkor átlőtözött s elásva nyomait mindenki hazament.

Mivel ez a vállalkozás egyedülálló volt a magyar királyi honvédség második világháborús történetében, úgy véljük, egyes részleteiről érdemes idéznünk – legálább jegyzetben – Tassonyit.¹⁸⁷

184 Az I. né. lovashadtestnek alárendelt másik két hadosztály, (A Szent László hadosztály déli és északi szomszédai.)

185 Végre nem hajtott intézkedés. L. a 169. sz. jegyzetet.

186 Pályi, 19. o.

187 A „partizánkodás” Tassonyi régen dédelgetett ötlete volt. A Bakonyba telepített lőszer-depókról már szó esett. (L. a 132. sz. jegyzetet.) További részletek a csoport kiválásáról Tassonyi utolsó – 1982-es – Pályihoz intézett levelében találhatók. Ebből idézünk. – „Kissé mellbevágott, hogy „ellőgsnak” nevezted partizánjaimmal való kiválásomat a Szt. L. ho-ból, erre vonatkozó körülményeket ... itt megírom röviden.” Az őrnagy leírja, hogy uróvédjével Zalaszántó előtt éri utol a visszavonuló hadosztályt. (III. 27-én) „Hoffmann Rudi bácsi (tüzér tóti.) mondta, hogy Lajtós elpattant és a németek parancsot kaptak, hogy Magyarországot a leggyorsabb útemben ki kell őríteni. Szügyi nekem Zalaszántó védelmére adott parancsot, azzal, hogy ebben a védőállásban az utolsó emberig ki fogunk tartani. Igen erélyes szerepet játszott. Zalaszántón alám volt rendelve néhány 7,5-es páncéltörő ágyú akiket a hadosztály az erdőben – a szélén – tüzelőállásba

Nagy Árpád ejtőernyős főhadnagy harctéri naplójában leírt vívódása mutatja, hogy milyen nehéz volt ezeknek a kemény katonáknak az elszakadás bajtársaiktól, alárendeltjeiktől. Nagy főhadnagy végül is a pillanatnyi harctéri helyzetből adódóan maradt a hadosztállal.

III. 28-áról az „Összefoglalásban”¹⁸⁸ az alábbiak olvashatók: „Az ejtőernyős csoport Vindornyalak és Cserhát-major területén kb. ezrednyi erejű pc-okkal megerősített, sokszoros túlerőben lévő elg. tád-át felfogta és ezzel lehetővé tette, hogy a né. lov. hdt. seregtestei a Keszthely, Karmacs, Kustányi hídfőben tervszerűen visszavonulhassanak, majd a partváltást a Zalán, a Kustány-i hídon végrehajtsák. 28-ról 29-re hajló éjjel az eje. csop. az elg-ről levált, míg a tart. u., valamint a gr. zlj. és rep. löv. zlj. elg-es behatás nélkül a Kustány-i híd biztosítására előretolt állásban védőállást foglalt.”

III. 29-én a hadosztály csapatai továbbra is a német gyorseregtettek tervszerű visszavételét, partváltását biztosították. Reggel az ellenség tovább támadva a Vindornyafoknál védő ejtőernyős csoportot átkarolva megakadályozta a Kustályi-hídon való partváltásukat. A kedvezőtlenebb visszavételi irány terepnehézségei miatt „az eje. csop-nak még megmaradt részei, a feld. oszt. megmaradt részei, valamint a né. pc. tá. szd. zöme megsemmisültek.” A gránátos-, repülő-lövész- és utászszázalój sikeres visszavétele után az alakulatok Kehidán gyülekeztek.

A fáradt, leharcolt, lőszerhiányos alakulatokat a 3. német lovashadosztály parancsnok – a hadosztályparancsnokság minden tiltakozása ellenére – már délután

rendelt (micsoda marhaság).” Tassonyi összehívja a számbajövőket és elmondja: „Sikeresen harcoltunk az orosz ellen, de én nem tudom vállalni, hogy az oroszokon kívül még a németekkel – ami hagyján – de a saját hadosztállyal is harcoljak, akkor amikor a háború Magyarországon lényegében befejeződött. ... Előterjesztetem a tervemet, hogy egy kiválasztott csoporttal másnap ... megkíséreljük a Bakonyba való elszívárgást, ahol felállítjuk partizán főhadiszállásunkat, arra az esetre, ha a háború úgy alakul, hogy a szövetségesek a prédán hajbakapnak, mert szerintünk ez volt az utolsó lehetőség, ellenkező esetben Magyarország kommunista rémuralom alá kerül – orosz védnökség alatt – ami úgy is történt. A többi ejtőernyős vagy elszívárog, vagy van elég jó tiszt, akik majd a megmaradt részeket az Ausztriáiig való futásban összetartják. ... A tisztikarban sokan voltak, akik nem akartak visszatérni. – Másnap az előretolt állásban az ejtőernyősök órák óta közelharcban álltak az orosz gyalogsággal, egy páncéltörő gumikerekét átlótték géppisztollyal. Szűgyitől engedélyt kértem az ágyúk visszavonására. Válasz: -nem, az utolsó emberig ki kell tartani.... Nem volt hát okom az előző elhatározást megváltoztatni. Ekkor érkezett be egy német ezredes és az a segédtsízt a 3. lovashadosztálytól, akikkel együtt harcoltunk Kéthelyen. A segédtsízt bemutatott, az ezredes igen barátságosan kezelte: -Hallottam magáról, kért helyzet-tájékoztatót, mondtam, hogy neki vagyok alárendelve, erről nem tudott. Kérdeztem, hogy van-e kifogása, hogy a páncéltörő ágyúkat kivonom, csodálkozva mondta: -Hiszen ön felelős a védelemért? Ezzel eltávoztak. Előresiettem az utolsó telefonállomáshoz, ami a falu és az előretolt állás között volt, a páncéltörő ágyúkat visszarendeltem. Elrendeltem az előretolt állás visszavonását, ekkor kaptam meg *Tóth* századostól telefonon, hogy a hadosztály elrendelte a visszavonulást. ... Lehetetlenség volt a -partizánok- visszahívása, mert az orosz gyalogság a kis tisztáron 400–300 m-ről huri-hurizott. Az utolsó visszazaladó két kerékpáros engem látva tüzelőállásba ment mellettem, parancsot adtam, hogy pucolás; láttak, ahogy (később) mesélték: -térdelve, sebesülten, mint egy oroszán harcoltam.- Maszlag. Kiűrittem a táram az oroszokra (vagy 300 m-re voltak) az igaz, hogy térdelve lőttem. Elsvengoltam és csatlakoztam a partizánokhoz, akik egy sűrű bozotos sziklás helyen rejtőztek. ... Nehéz szívvel határoztam el ezt a -megoldást, de a kiválasztott tisztek ellenvetés nélkül elfogadták, pár kiváló altiszt is volt velünk és a legénység, aki segített elásni.” Tassonyit budapesti felderítő útján IV. 12 körül elfogta egy orosz járór. „Ez csak nekem volt baj, mert a partizánkodás úgyis csak álom maradt” – írja, majd így folytatja: „Annyit mondhatok, hogy amikor személyemet felfedtem, a budai városparancsnokságom majdnem hogy reverenciával kezeltek. A kitérítésem velem voltak, ez mentett meg a partizánvadtól.” – Tassonyi további sorsáról röviden csak annyit, hogy miután Foksaniban nem volt hajlandó „együttműködést” vállalni, egy Odessa meleti büntetőtáborba tették. Onnan szökött meg, Románián, Magyarországon át Ausztriába, a nyugati zónába, útközben néhány „fogdmeget” eltéve láb alól. Viszontagságos évtizedek után Kanadában – British Columbiában – telepedett le olajmérnökként. 1982. VII. 4-én – idézett levele után alig fél évvel – hunyt el, évtizedes szenvedés után, csonttumorban. Ha egyszer számba vesszük a II. világháború magyar hőseit, köztük lesz a helye.

188 A III. 26-tól IV. 4-ig terjedő időszokról egy fejléc és aláírás nélküli „Összefoglalás a Szent László ho. harcairól” című, a *Dárdai*-napló mellékletei közé tett, lapszámozás nélküli, 9 oldalas, sűrűn gépelt szöveg található. A szerkesztés és az adathalmaz a hadosztály hadműveleti naplóját valószínűsíti. A fenti időszak eseményeinek ismertetésében általában erre az „összefoglalásra” támaszkodunk, esetenként kiegészítve a *Dárdai*-napló mellékletek, az utász-napló, a *Pályi*-kézirát illetve a *Huszár*-mű idevágó részeivel.

több km-es védelmi sáv elfoglalására utasította. Úgy kellett a Szent László hadosztálynak halogatnia, hogy a közben Misefánál felvételi állást foglaló német 23. páncélos hadosztály vonalát a magyar hadosztály alakulatai III. 30-án 12^h előtt nem léphetik át.¹⁸⁹ Az ellenséges túlerő elfoglalta Kehidát, a gránátos zászlóalj egy századát éjszakai harcban körülzárta és megsemmisítette. A reggeli támadást túlélte, szétszórt ejtőernyősöket Almásházán sikerült, gyülekeztetni. Remete főhadnagy, zászlóaljparancsnok felszólította a legénységet, hogy csak az maradjon, aki hajlandó a végső-kig kitartani. Mintegy 20% morzsolódott le.¹⁹⁰

III. 30-án a hadosztály túlerejű ellenséges nyomásra az almásházai védőállásból Zalaszentmihály területére vonult vissza, német parancsra, minthogy kitartásával lehetővé vált a németek leválása az ellenségről és új főellenállási vonal kialakítása.

III. 31-én – még hajnalban kiadott parancsral¹⁹¹ – a német lovashadtest fedezetében Szentlisló, Pusztamagyaród, Pusztaderics területére vonult a hadosztály tovább. Az ellenség közben – a 75-ös úton – már elérte Novát.¹⁹² A hadosztály vezérkari főnökkel¹⁹³ Zalaszentbalázsnál találkozott hadosztály-hadbiztos és beosztott gépkocsi-tisztje jelentette hogy a németek részéről az erőszakoskodások napirenden vannak. III. 27-én a felderítő osztálytól raboltak el 2000 l benzint, az utászzászlóaljtól 100 l-t, III. 29-én pedig a hadosztály részére kiutalt 1200-ból 800 l-t.

A hadosztály alakulatai 31-én délig beérkeztek az új szálláskörletekbe. A hadosztályparancsnok Söjtörön tartott tájékoztatója szerint a német lovashadtest a 75-ös út Bak–Lenti közti szakasza és a vasútvonal szabaddá tételére korlátozott célú támadást hajt végre. (A IV. 1-ével Murakeresztur–Nagykanizsa–Hahót vonalába délről érkező Weichs hadsereg a lovashadtest biztosító feladatát átveszi.) A hadosztályparancsnokság egyidejűleg az előnyomulásra intézkedik: a Szent László hadosztály a támadást második lépcsőben követi, két harccsoportban.¹⁹⁴ Jobb harccsoport pk: Pályi százados. Ereje repülő-lövészzászlóalj, 20. hadosztály huszárszázad, felderítő osztály, páncélvadász osztály részek, Pusztaderics területén. Súly harccsoport pk: Farkas őrnagy. Ereje: ejtőernyős csoport, gránátos zászlóalj, utászzászlóalj, Szentpéterfőldé területén.

IV. 1. A súly harccsoport ellenséges behatás nélkül hajtotta végre menetét Gutorfőldé D-re, ahol a hadosztályparancsnokság intézkedésére védőállásba ment. A Pusztadericsről előnyomuló repülő-lövészzászlóalj Görbőpusztán aknavetőtüzbe került. Az utászzászlóalj Zágorhida K-en védett, 3,5 km-en, 150 fővel. Tartalék az ejtőernyős század.

IV. 2. Nova az ellenség kezén, gyülekezés figyelhető meg. Délután a hadosztály – a lovashadtest intézkedése nyomán – az ellenségről leválik és Pördefőldé-Lispeszentadorján–Tormafőldé–Dobri–Tornyiszentmiklós–Völgyfalu–Alsólendva községeken át, majd Muraszerdahelynél partot váltva Ráckanizsára menetel. A hadtestparancsnokságon kapott tájékoztatás szerint az egész német lovashadosztály is a Murától D-re került át.

189 483/Szt. László ho. I. a. 45. III. 29.; *Dárday*-napló, 150. sz. mell.

190 Porvay István hadnagy, in Huszár, 1993. 185. o.

191 484/Szt. László ho. I. a. 45. III. 30.; *Dárday*-napló, 151. sz. mell.

192 486/Szt. László ho. I. a. 45. III. 31.; 162. sz. mell.

193 Amint az utász-naplóban – III. 28-án – már szerepelt, a hadosztály vezérkar főnöki beosztásába Lajos kiválása után az addigi anyagi vezérkari tiszt, Rutkay Jenő vk. százados került. A hadműveleti osztály vezetője – György Lajos százados év eleji áthelyezése, majd Bárczy János kiválása után – dr. Karvaly Frigyes t. főhadnagy lett.

194 Intézkedés az előnyomulásra. 490/Szt. László ho. I. a. 45. III. 31. Uo. 153. sz. mell.

Az új feladat a hadosztálynak mintegy 60 km-es menetet jelentett. A lovashadtest azonban a bajtársias együttműködés és segítőkészség jegyében jóelőre kiadta a Szent László hadosztálynak az intézkedést, hogy gyalog hamarabb érjék el a muraszerdahelyi hídfőt, mint a Nagykanizsa felől közeledő, illetve a már Mura-szombatig eljutott ellenség.

IV. 3-án folytatódott a menet és lezajlott a partváltás Muraszerdahelynél. Ezzel a hadosztály átlépte a magyar határt. „A szovjet erők mindenütt a nyomunkban voltak” írta Pályi.¹⁹⁵ „A Szent László hadosztálynak 24 óra alatt harcolva 69 km-t kellett megtennie, hogy a sarkunkban lévő szovjet erők elől kitérhessen. A rep. zlj. számára talán ez volt a legveszteségteljesebb nap amióta a Balatont elhagytuk. Nem annyira a véres veszteség, hanem a kimerültség miatt volt veszteségünk”.

A hadosztályparancsnokság kiadta a Mura védelmére szóló intézkedését.¹⁹⁶ E szerint az ellenség, K-ről áttörve az arcvonalat, IV. 2-án este elfoglalta Letenyét, Ny-ról pedig, átkaroló hadművelet során Muraszombatot (Muravska Sobota) érte el. A hadosztály feladata a muraszerdahelyi híd és a ráckanizsai kompátkelés biztosítása.

IV. 4-én a hadosztály már Ráckanizsa és Wernsee között biztosított. Egyelőre az utászszázalaj hajtott végre folyammegfigyelést, mert a védőállást a 4. SS hadosztály két svadronja tartotta tüzfegyverekkel megszállva.

IV. 5-én a Szent László hadosztály kivált a német I. lovashadtest kötelékéből. Ez alkalomból a 4. sz. *szöveg mellékletben* (109. o.) közölt búcsúparancsot kapta a hadtest vezénylő tábornokától.¹⁹⁷

A Balck ügy

A Szent László hadosztály történetéről szóló fejezeteket megszakítva szólnunk kell egy tragikus következményekkel járó, voltaképp félreértésen alapuló német lépésről, a munkánk első részében már említett¹⁹⁸ Balck-parancsról.

Amint azt az előző fejezetben leírtuk, a Szent László hadosztály III. 24-én – a balatonfelvidéki halogató harcai kezdetén – a II. magyar hadtest alárendeltségéből az I. német lovashadtest alárendeltségébe lépett. Utóbbi viszont a Heeresgruppe Süd déli szárnyán, Maximilian De Angelis tüzérségi tábornok parancsnoksága alatt harcoló német 2. páncélos hadsereghez tartozott, amint azt a várható visszavonulás iránya is megszabta.

Miközben a hadosztály III. 28–29-i – története e szakaszának legsúlyosabb és legveszteségteljesebb – elhárító harcai után, a német I. lovashadtest leválását biztosítva, ennek parancsára III. 30-án Kehida–Kustány térségéből Zalaszentmihály

195 Pályi, 1945. 20. o.

196 502/Szt. László ho. I. a. 45. IV. 3.; *Dárday*-napló, 157. sz. mell.

197 A Lovashadtest Főparancsnoksága Parancsnoki harcálláspont,

A vezénylő tábornok

45. 4. 5.

A m. kir. 8. Szent László gyaloghadosztálynak

A mai napon a Szent László gy. ho. kiválik a lov. hadtest kötelékéből. Az utóbbi idő nehéz harcaiban a jól bevált hadosztály gyakran súlyos viszonyok között bizonyította, hogy kész hazájáért egy emberként küzdeni.

Megköszönöm a hadosztálynak a vezetésembe vetett bizalmát és a jó fegyverbarátságot és kívánok számára az elkövetkező nehéz időre hadiszerencsét, zászlai számára pedig dicsőséget.

Harteneck

198 *Martin-Ugron*, 145–146. o.

Generalkommando Kav.Korps
Der Kommandierende General

K.Gef.Std., den 5.4.45

An

königl. ung. 8. Inf.Div. Szent Laszlo

Mit dem heutigen Tage scheidet die Inf. Div. Szent Laszlo aus den Verbände des Kav.Korps aus. In den schweren Kämpfen der letzten Zeit hat die altbewährte Division oft unter schwierigen Verhältnissen bewiesen, dass sie gewillt ist, im Kampf um ihr Vaterland ihnen Mann zu stehen.

Ich danke der Division für das bewiesene Vertrauen in meine Führung und die gute Waffenkameradschaft und wünsche ihr für die kommende schwere Zeit Schlachtenglück und Waffenruhm für ihre Fahnen.

Sturmer

516	HS. IV. 5
Erkerat	12

Sturmer

HS. IV. 5.

Sturmer

M

4. sz. szövegmelléklet

felé hátrált, a német 6. hadsereg vezérkari főnöke – Balck páncélos tábornok megbízatásából – írásbeli parancsot adott ki. A másolatban közreadott irat (5. sz. *szövegmelléklet*, 111. o.) szerint a Szent László hadosztály átállt az oroszokhoz és vezetésük alatt harcot kezdett a németek ellen. E „szörnyű” tett miatt a 6. hadsereg elrendeli a sávjában lévő magyar csapatok azonnali lefegyverzését és a fegyver és lőszer, valamint a gépkocsik németeknek történő átadását. Magyar csapatoknál csak fogatolt járművek maradhatnak. A csapatok és családtagok gyalog 40 km-rel hátrább helyezendők, főútvonalak igénybevételének tilalma mellett.

A mai szemmel is hajmeresztő rendelkezések alapjául szolgáló megállapítás – szemenszedett valótlanág – helytálló voltát a hadseregparancsnok-tábornok még csak nem is ellenőriztette.

A megtett intézkedések következményeit nehéz ecsetelni. Amint az ilyenkor lenni szokott, a végrehajtók feladatukat messze túlteljesítették és a hatáskörükbe került csapatokat, menekülteket kifosztották. Tették ezt éppen azokkal, akiknek jó része még bízott a németekben. Kivételt csak néhány olyan alakulat képezett, amely – idejében neszét véve a fenyegetettségnek – fegyverrel szállt szembe az önkényeskedőkkel.

Az ügyben – alapos késéssel – Beregfy honvédelmi miniszter is megszólalt Himmler SS birodalmi vezetőhöz – a rendelkezést végrehajtó póthadsereg parancsnokához – intézett, elrettentő példákkal illusztrált levelében.

A panaszáradat nem sokat ért. Wöhler gyalogsági tábornok, a Heeresgruppe Süd főparancsnoka maga fedezte Balckot, azzal az érveléssel, hogy a magyar csapatok általában csődöt mondtak és tulajdonképpen örültek, hogy a fegyvereket leadva nem kell tovább harcolniuk. Az OKW (Német szárazföldi Haderő Főparancsnokság) végül – tábornoki küldöttség útján – elnézést kért Beregfytől – csak éppen Balck nem tett semmi hasonlót.¹⁹⁹

A Wöhler helyébe lépő Rendulic vezérezredes viszont legalább a Szent László hadosztálynak – amelyek lefegyverzésére nem is került sor – igyekezett elégtételt szolgáltatni. Elismerő szavaihoz De Angelis tüzérségi tábornok is csatlakozott. (6. sz. *szövegmelléklet*, 112. o.) Rendulic egyben a német hatóságokat is figyelmeztette a magyarokkal szembeni ellenséges magatartás megváltoztatására.

32 évvel később – és tíz évvel azután, hogy az idehaza életfogytiglani fegyházra ítélt Szügyit „kegyelemből” szabadon bocsátották, s aki azóta is, súlyos betegen, a szó szoros értelmében nyomorgott – folytatódott a történet.

A háborús felelősségrevonást – részeg tüzéparancsnoka agyonlövéséért – 18 havi börtönnel megúszó, a nyugatnémet tábornoki nyugdíjból bizonyára gondtalanul élő Balckkal a „Welt am Sonntag” című ismert hetilap 1977 februárban interjút készített.

199 Minderről és az itt következőkről részletesen ír *Andreas v. G.-Payer: Armati Hungarorum c.*, 1985-ben, Münchenben megjelent művében „Der verleumderische Panzer-General” (A rágalmozó páncélos tábornok) címmel (Capit. XIX. 551–557. o.) Azonos szövegű kézirat másolata: HL Tgy: 3087.

Sajnos az értékes írásokat tartalmazó vaskos kötet magyarul nem jelent meg és eredetiben sem került eddig Magyarországon kereskedelmi forgalomba.

Deutscher Verbindungsstab
zum Kgl. ung. AOK. 1.

DVSt. 6.

T. a. Nr. 410/45. geb.

An

Kgl. Ung. 1. Armee.

Nachr.

AOK. 6.

Stellvertr. Kdr. General XVIII. A. K.

Ber. Offs. d. Wehrkreis XVIII.

Kordück. AOK. 6.

Chef des Generalstabes AOK. 6. hat im Auftrage des
General Salok am 31. 3. 45. 11. 30. Uhr folgenden Befehl erlassen:

1./ Kgl. ung. Division Sst. Kisseló ist am 30. 3. 45.
insgesamt zum Russen übergelaufen und hat unter russischer Führung die
Feindseligkeiten gegen die Deutschen eröffnet. Auf Grund dieser ungeheuer-
lichen Tatsache sieht sich die 6. Armee zu folgenden Massnahmen gezwungen:
a./ Sämtliche ung. Truppen im Bereich der 6. Armee
sind sofort zu entwaffnen, sämtliche Waffen und Munition sind der deutschen
Wehrmacht, bzw. den Organen des Reichsverteidigungskommissars zu übergeben
b./ Sämtliche ung. Kraftfahrzeuge sind umgehend an
die deutsche Wehrmacht zu übergeben. Sammelpunkte für Waffen und Gerät
legt DVst. 6. in Verbindung mit Kordück AOK. 6. fest.
c./ Bespannte Fahrzeuge verbleiben bei den ung.
Truppen.

2./ Sämtliche im Bereich des AOK. 6. befindlichen
Truppen einschl. Familienangehörige sind umgehend in Fussmarsch in einen
Unterkunfteraum 40 km. westl. des bisherigen zu verlegen. Für die Bewe-
gungen dürfen die Hauptdurchgangsstrassen nicht benützt werden. Neuer
Unterbringungsraum und Marschwege sind durch DVst. 6. in Verbindung mit
stellv. Kdr. Gen. XVIII. A. K. festzuliegen.

gez. von Hoeder
Oberst. i. G.

A macolat hitles.

1945. VI. 28.

F o r d i t á s

Feladó központ:
HZOXE/Fue. 134. 18.IV.45. 17.00

Táv.kezelési adatok:
Érk.IV.18-án, 18 h 40-kor a XXII.
hgy.hdt.psárg-tól. Gerendás zls.

Tárgykivonat : A H.Gr.Süd Főparancsnoka által kiadott közlemény ismer-
tetése:

A Magyar Szent László ho. ujjrafeltöltésének befejezése előtt került bevetésre a Balaton-tól É-ra és DNy-ra.
A ho.- kiválló parancsnokának vitéz Szügyi vörögy-nak psárg alatt, - az elszakadó mozdulatok folyamán a német köte-
lések oldalán hűséges fegyverbarátságban derekasan harcolt.
A Mura arcvonalon való bevetése óta minden feladatát a védelmi harcban maradéktalanul teljesítette. A ho. tisztjeinek és le-
gényiségének nagy számban adományozható volt a Német Vaskereszt.
Vitéz Szügyi vörögy. urnak és a Szent László ho. minden tag-
jának báter magatartásukért teljes elismeréssel fejezzen ki.

R e d u l i c

vez.ezds. és a Hgr.Süd Főpk-a.

A Hgr.Süd Főparancsnokának elismerő szavaihoz teljes egé-
szében csatlakozom és még vagyok győződve arról, hogy a ho.a.
belehelyezett bizalomnak a jövőben is eleget fog tenni.

D e A n g e l i s

tüzérségi tbk. és a 2 po.hds.pk-a

A fordítás hiteles!
Regersdorf, 45.IV.25.

Nawaly
hds.szt.

Ebben a veterán hadseregpáncsnok még mindig megalázó módon nyilatkozott a Szent László hadosztályról és páncsnokáról. Erre azután a tiltakozások okmányokkal²⁰⁰ alátámasztott tömege²⁰¹ indult meg az emigráns magyarok köreiből.

Az interjú készítője, G. Fraschka, ezek hatására a „gyémántos” lovagkeresztesekről írt könyvében némileg helyesbítette a közölteket. Balck maga csak visszafogottan és sántító érvekkel mentegetődzött.²⁰²

Munkánk első részében már utaltunk arra is, hogy Balck nem szívelte a magyarokat. De a Wehrmacht páncélos tábarnoka nem szerette az SS-eket sem. Ugyanakkor – noha nem volt „náci” – mint minden német tábarnok, ő is igencsak tartott Hitler-től. Minderre eklatáns példa található egy a 9. (Hohenstaufen) SS páncélos hadosztályról szóló kötetben.²⁰³ A tábarnok, mint a 6. német hadsereg páncsnoka, 1945. III. 24-én a 9. SS páncélos hadosztályhoz látogatott. A Veszprém elfoglalását eredményező szovjet támadás ekkor tört át Ny felé. Balck lehordta a hadosztálypáncsnokot, mert utászászlóalja ellenállás helyett elmenekült. Stadler páncsnok visszautasította a „letelást”, mert az utászok nem hozzá, hanem az 5. (Wiking) SS hadosztályhoz tartoztak. Balck tombolt, Führerpáncsot és hadbírószágot emlegetett, majd így fejezte be: „Der Führer hat es befohlen und damit basta!”²⁰⁴ Stadler szerint nem ez volt az első Balck-rágalom és csak a tábarnok saját igazolására (Rechtfertigung) szolgált.

Hogy ne csak bíráljuk a konok generálist, a gyalázatos páncsáról szóló fejezetet egy anekdotaszámba menő megállapításával zárjuk. A Balck-memoár kéziratának egy a Hadtörténelmi Levéltárba került töredékében²⁰⁵ a tábarnok néhány sommás – mindazonáltal legalábbis sántító – kritikus megállapítást tesz a magyarokkal kapcsolatban. Egy öntelt mondatával azonban egyet kell értenünk. Íme: „Ich galt als der beste Kenner der Honvéd und habe davor gewarnt, Ungarn anders als im Donauraum einzusetzen, und das nur gegen Rumänien und Slowakei, die aber unsere Verbündeten waren.”²⁰⁶

Vajha ezt a bölcsességet a mindenkori magyar vezetés, legfőképp pedig Hitler Adolf is szem előtt tartotta volna...

200 L. a 4. és 6. sz. szövegmellékletet!

201 Tiltakozott: v. Mészöly Elemér vörög., Rutkay Jenő vk. szds., Marosszéky Jenő rep. szds., Kapitányffy Albin vk. örgy – mindnyájan szkv. (Armat Hungarorum, 561. o.) és F. Shelly egykori zászlós.

202 *Günther Fraschka*: Mit Schwertern und Brillianten. H. n., 1977. 221–222. o. „Balck hatte keine Gelegenheit mehr, die Meldung auf ihre Richtigkeit überprüfen zu lassen” (? – M.–U.), majd „Fest stand, dass die ungarische Division ... nach rechts abmarschierte, ohne das deutsche Generalkommando zu unterrichten.” Ez nem a hadosztály, hanem új előjárója, a német I. lovashadtest feladata lett volna. A továbbiakban Fraschka, dicsézőleg említve a hadosztály és páncsnoka teljesítményét, azt állítja, hogy Balck csak 30 évvel a háború után szerzett tudomást a végig kitartó, csak az angolok előtt kapituláló alakulat sorsáról. Alig hisszük, hogy ez utóbbi állításnak bárki is hitelt adna.

203 *Tiecke*: i. m. 516–517. o.

204 *Balck* – saját bevallása szerint – a kemény fellépés híve volt. Amint emlékiratában áll: „Die Geschichtsschreibung dieser Epoche ist sehr schwierig, da einmal die ungarische Armee sich in einer scheusslichen Lage befand, und die SS nicht gehorchen wollte und nur sehr egoistische Berichte herausgab. Da ich in beiden Fällen mich mit aller Energie durchsetzen musste, habe ich natürlich einigen Ärger. Aber dagegen bin ich immun.” (Emlékirat-töredék. 18. o. HL Tgy. 3086.)

205 Uo.

206 „A Honvédség legjobb ismerőjének számítottam és óvtam a magyarok bevetésétől a Duna-medencén kívül, de ezen belül is csak Románia és Szlovákia ellen, akik viszont szövetségeseink voltak”.

Mura-védelem – visszavonulás
1945. IV. 6–V. 8.

A Szent László hadosztály 1944. IV. 5-ével a német XXII. hegyi hadtest alárendeltségébe került. Felsőbb parancsnoksága változatlanul a német 2. páncélos hadsereg. Wöhler gyalogsági tábornok helyébe – a Heeresgruppe Süd élére – az osztrák származású Lothar Rendulic vezérezeredes lépett.²⁰⁷

A Luttenbergbe települt hadosztályparancsnokság intézkedett a Mura-védelem védőkörleteiről.²⁰⁸ (4. ábra, 115. o.)

A hadosztály alaposan megfogyatkozott erőiből a jobbszárnyra – Murafüred–Räckanizsa sávhatárral – az utászászlóalj (16 tisz, 270 fő legénység), a középre – Murasziget–Oberkrapping sávhatárral – a repülő-lövészászlóalj (456 fő), a bal védőkörletbe – Murahely–Wernsee sávhatárral – a gránátos zászlóalj (8 tisz, 165 fő legénység) került. Hadosztálytartalék az ejtőernyős csoport (7 tisz, 113 fő legénység) Oberkrappingban; járőrszolgálat Erődi Harrach százados parancsnoksága alatt a 20. hadosztály huszárszázada (32 fő), a felderítő osztály (10 fő), a páncélvadász osztály(?) és a felderítők gépkocsizói (20 fő).

Mint láthatjuk, a hadosztály összes gyalogos harcos létszáma a Mura-védelem első napjaiban csupán mintegy 50 tisz + 860 fő tiszthelyettes és legénység volt. Ehhez járult az 1. közepes aknavető ütegből (4 tisz, 100 fő legénység, 4 cső) és a 11. légvédelmi tüzérosztályból (15 löveg) álló tüzérség, valamint a 261. székely tüzérosztály (szervezés alatt). Megalakulófélben volt Goór-csoport néven, Goór György alezredes parancsnoksága alatt a 216-os erőd-géppuskás zászlóalj maradéka, a 212-es erődzászlóalj-parancsnokság és gh. (harcos létszám nélkül), valamint a 217-es erőd-géppuskás zászlóalj maradványa, (kb. 200 fő), összesen 320 fővel, 12 Mauser géppuskával, és 12 aknavető nehézfegyverzettel.²⁰⁹

IV. 6-án a hadosztályparancsnokság az utászászlóaljat tartalékba rendelte. A bal sávon német alakulatok védtek. ÉNy-ra az ellenség átkelt a Murán, de az ejtőernyős csoport a 20. huszárszázad részvételével ellentámadással visszavetette, melynek során az 1/2. aknavető tüzérosztály lőszeréhez mérten támogatta. Szügyi IV. 8-i tájékoztatója szerint a front „pillanatnyilag állandósult”.²¹⁰

IV. 9-én az alábbi szövegű parancs érkezett az alakulatokhoz: „A hadosztály súlyos, sikeres harc után átlépte az országhatárt. Útőképesen készen áll a bolsevizmus elleni könyörtelen harc folytatására. A hadosztályparancsnokság a hadosztály minden legénységi állományú tagjának, akik a magyarság küzdeni-, élniakarásának töretlen hitével itt állnak, hogy a hadosztályparancsnok vezetése alatt tovább küzd-

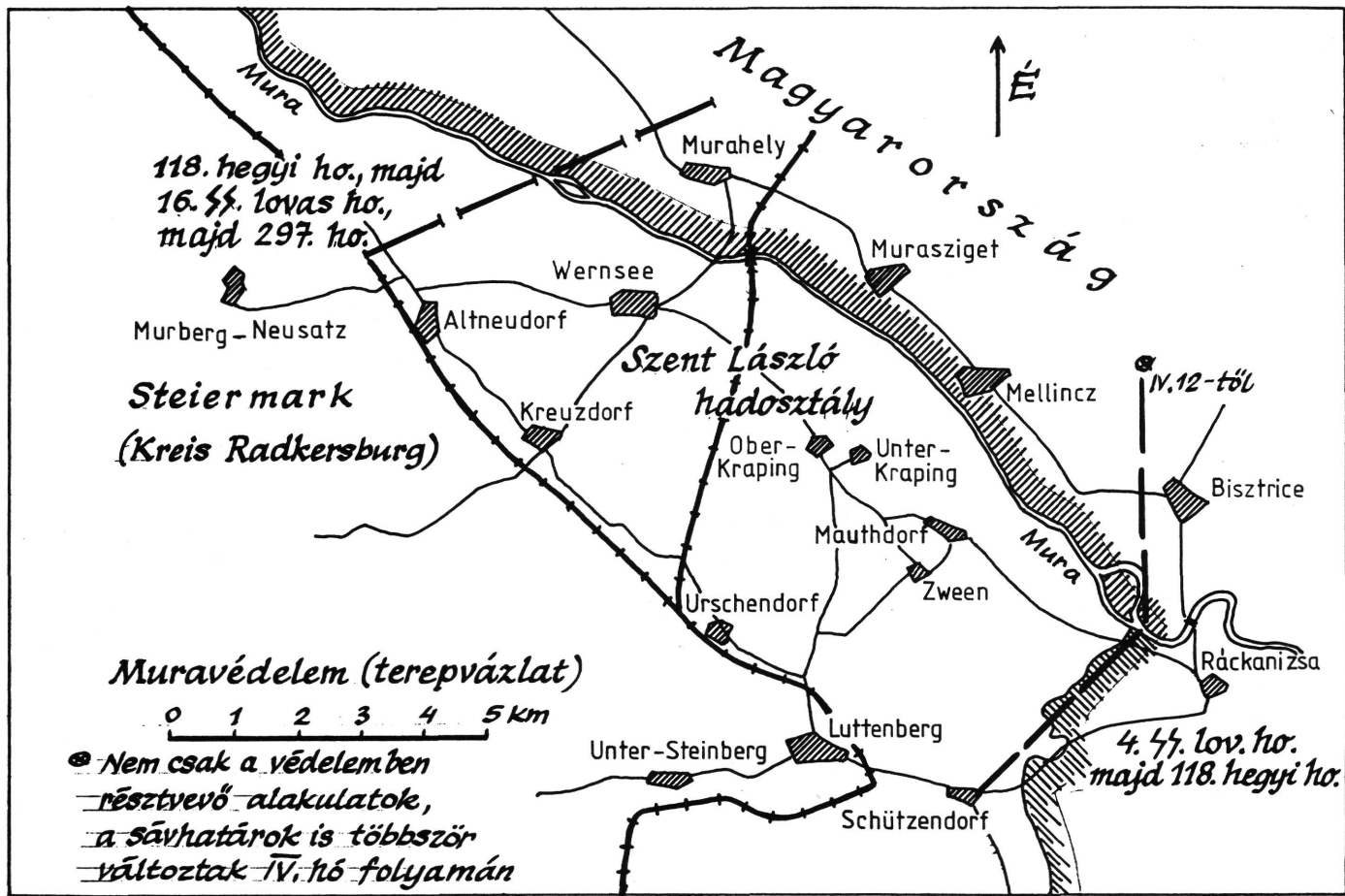
207 Reszneki Zákó András: Őszi harcok, 1944. H. n., 1991. 57. o.

208 506/Szt. László ho. I. a., 45. IV. 5.; Dárday-napló 160. sz. mell.

209 Az erődzászlóaljak legénysége általában újoncokból állott, német fegyverek voltak, kiképzésüket német oktatók végezték. Az arcvonal megszilárdítása volt a feladatuk. Darnóy Pál: A Budapestért vívott harc. 87. folytatás. *Hadak útján*. XXIII., 1971. február, 281. sz.

Goór György alezredes a 216. erőd-gp. zlj. parancsnokaként 1945 január végétől március végéig volt az első vonalban, Marcali–Bize községek térségében, német SS kötelékek között. A Lipse körüli gyűrűből sikeresen kicsúszva jutott el a Szent László hadosztályhoz Räckanizsára, ahol Szügyi örömmel fogadta be a hadosztály kötelékébe. (Goór György m. kir. honv. alezredes, a volt m. kir. Szent László hadosztály rohamezred parancsnoka emlékirata. HL Tgy. 3434. A továbbiakban: Goór-émlékirat.)

210 Dárday-napló, 1945. IV. 6.; Utász-napló, 1945. IV. 8.

jenek, a bronz vitézségi érmet adományozza. – Háp. vitéz Szügyi vörögy.” (A bronz vitézségi érmek tulajdonosai a kisezüst vitézségi érmet kapták).²¹¹

Az utászászlóalj IV. 9–10-én a német XXII. hegyi hadtesttől 17 útzárat vett át. IV. 11-én a hidak robbantásra szerelését fejezték be, majd a továbbiakban a hidakat őrizték.

IV. 10-én a hadosztályparancsnokság a repülő-lövészzászlóalj sikeres vállalkozásáról adott ki dicséret parancsot.²¹² Ugyane napon intézkedett a hadosztály a Goór-csoport bevetésére. A csoport a Pálfi zászlóaljat váltotta le.²¹³

A hadosztály helyzetéről kiadott IV. 12-i intézkedés szerint²¹⁴ a valamelyest módosított sávhatárok közötti jobb védőkörletet Pályi György százados repülő-lövész zászlóalja tartja megszállva 3 légvédelmi ágyúval. A bal védőkörlet Goór György alezredes most már két zászlóaljból álló csoportjéé. A 212., 215., 216. és 219. zászlóaljból összevont 216. zászlóalj parancsnoka Együd László alezredes, a 217. zászlóaljból alakított századé Czegle százados.²¹⁵ Ide tartozik a páncélvadász osztály két páncéltörő ágyúja és négy légvédelmi gépágyú. A tüzérség változatlan. Tartalék: a) Erődy-Harrach-csoport: 20. huszárszázad, felderítő osztály részei. b) Ejtőernyős csoport, Remete főhadnagy parancsnoksága alatt, Zwenben.

A Pályi- emlékirat részletekkel szolgál a repülő-lövészzászlóalj Mura-védelmének időszakáról.²¹⁶ A megfogyatkozott alakulatot sikerült lassanként feltölteni. Aknavető századparancsnok és gh. tiszt is került. A felvételezés megindult. „Boldog idő volt” – írja Pályi –” mert a szovjet támadás és előretörés azután, hogy Wernseenél az ejtőernyős zászlóalj ellentámadásában megsemmisült, megszűnt. Idő volt pihenésre és arra, hogy a kötelékeket rendezzük.”

A védőállást balszárnyon az 1. század, Kiss hadnagy, jobbszárnyon – a német hegyivadászokkal érintkező sávhatáron – a 2. század, Apró főhadnagy szállta meg. A 3. század tartalék. A páncéltörő ágyús szakasz 2-2 löveggel Mauthdorf É-on és K-en helyezkedett el. A tartalék Mauthdorf községet biztosította, körkörösén. A partizán-tevékenység miatt állandó járőrözésre volt szükség.

A falut Hitlerjugend alakulattól vették át. A szlovén lakosság előttük is állandó megszállás alatt állt a partizán-tevékenység miatt. Pályi embereit korrekt magatartásra utasította, ezt a lakosságnak is nyilvánosan megígérte. Sikerült elérnie, hogy a kezdetben átvagdosott távbeszélő vezetékekhez nem nyúltak. A tavaszi szántáshoz lovakat biztosított a lakosságnak. a munkák során az oroszok az aknázást beszüntették. Harci tevékenység kevés volt. Pályit magát – mint nélkülözhetetlent – a hadosztályparancsnokság a vállalkozásoktól eltiltotta. A zászlóalj három sikeres – veszteség nélküli – vállalkozásából egyről az előzőkben beszámoltunk.

211 *Dárday*-napló, 1945. IV. 9., 175. sz. melléklet.

212 „Körtávirat. IV. 10. Hadosztályparancs. – A repülő-lövészzászlóalj egy csoportja az éjszaka folyamán lendületes vállalkozást hajtott végre a Mura É-i partjára. A vállalkozás eredményeként zsákmányt és foglyokat ejtett, akik vallomása értékes adatokat szolgáltatott a felső vezetés számára az ellenség szándékáról és csoportosításáról. A vállalkozó csoport valamennyi tagját öntevékeny tetteikéért szelleméért megdicsérem. Különösen kiemelem a következőket: Lécfalvi Alfonz szds-t, Horváth Sándor zls-t, Gombos József zls-t, Orbán Lajos őrm-t, Asbóth Gyula őrm-t, Szabó József őrm-t, Koltai Róbert őrm-t. Untersteinberg, 1945. IV. 10. v. Szügyi vörögy. *Dárday*-napló, 1945. IV. 10., 177. sz. melléklet.

213 547/Szt. László ho. I. a. 45. IV. 10. Uo. 179. sz. mell.

214 A hadosztály helyzete. 45. IV. 12. Uo. 182. sz. mell.

215 *Goór*-emlékirat, 3. o.

216 *Pályi*, 1945., 21–23. o.

IV. 12-én a Pápán hagyott póthadosztály alakulatai, az 1/II. ejtőernyős zászlóalj, a gránátos ezred II. zászlóalja, a repülő-lövészezred II. zászlóalja, egy kerékpáros zászlóalj és az ejtőernyős zászlóalj vonat is előkerültek. Ezek közül csak az ejtőernyősök előéletéről vannak részleteink. Idézzük Tassonyit: „A II. zászlóalj Pápán visszamaradt, a város védelmére. Makraynak azt az utasítást adtam, hogy mielőtt teljesen bekerítik, törjön ki. Az oroszok Pápát bekerítették, a polgármester küldöttséget vezetett Makrayhoz, kérték, hogy ürítse ki a várost, ne csináljon Budapestet belőle. Megnyugtatta őket. Az utolsó pillanatban kitörtek. Rövid tűzharc volt csak, mert a gyűri nem volt teljes. Makray a zászlóaljat a nyugati határig vezette.”²¹⁷

Huszár, Kövesdy és mások nyomán, további részletekkel szolgál.²¹⁸ 1945. III. 18-án rendelték el a páncélos riadót. A zászlóalj megszállta a védőállást. III. 25-én, a németek átvonulása után az ejtőernyősök a rábaparti Vágra vonultak vissza. Innen gyorsított menetben, Szombathely felé tartva, mintegy 600-an Bucsunál lépték át a határt. Többen visszafordultak, volt, aki öngyilkos lett. Makray százados, zászlóaljparancsnok egy felderítő úton esett fogságba,²¹⁹ a parancsnokságot Platthy György főhadnagy vette át. Április elején – valahol Burgenlandban – egy német SS-alakulat az ejtőernyős körleteket rajtaütésszerűen megszállva lefegyverezte, csak pisztolyt és kézigránátot hagyva meg. Az ejtőernyős zöm és utóvéd azonban – Kállay hadnagy szerint – már ellenállt, így fegyveresen továbbengedték őket. A Grazból IV. 10-én útnak induló ejtőernyősök néhány nap múlva már Wernseetől K-re védőállásban voltak a Mura partján.

Folytatva a IV. 12-i hadosztályparancsnoksági intézkedés ismertetését, egyre újabb alakulatok hadrendbe kerüléséről olvashatunk. A hadosztály kötelékébe lépett többek között a „Dráva”-zászlóalj és a kaposvári csendőrzászlóalj. A XXII. hegyihadtest-parancsnokság számára IV. 13-án távmondatban adott harcértékjelentés az alábbi létszámadatokat tartalmazza tiszt/legénység bontásban:²²⁰ Légvédelmi zászlóalj: 18/395, Goór-csoport: 39/472, Gránátos zászlóalj: 11/178, Ejtőernyős zászlóalj: 3/67, Csendőrzászlóalj: 7/239, Utászászlóalj: 14/140, 16. utászszázad: 3/128, Erődy-csoport: 7/58, Híradó osztály: 16/198, 2. székely tüzérosztály: 30/362. A felsorolásból hiányzik a repülő-lövészzászlóalj adata, az ejtőernyősöké alacsonyabb az előzőnél, a póthadosztály adatai sem szerepelnek, az összlétszám mégis mintegy háromszorosa a IV. 5-inek.

IV. 15-én a hadosztályparancsnokság a 20. rohamtüzérosztály emberanyagából, egy rohamszázadból, motorkerékpáros rohamszakaszból, páncéltörő ágyús ütegből, parancsnokságból és javítóműhelyből álló rohamzászlóalj szervezését rendelte el.²²¹

²¹⁷ Tassonyi, 1982., 7. o.

²¹⁸ Huszár, 1993. 189–192. o.

²¹⁹ Makray százados a vállalkozó Kövesdy főhadnaggal két hírvívő motorkerékpáros gépének csomagtartóján ülve indult már Burgenlandból vissza felderítésre, Lispe irányába, abban a reményben, hogy a németek az olajmezőket a végsőkig védik és így az ejtőernyősöket is vissza lehetne vinni a hazába. Sátorlapba burkolva szűrőületben értek Vasszentmihályra, ahol, a falu szélén – hibás eligazítás folytán – beleütköztek egy lövészekkel megrakott, azonnal tüzet nyitó harckocsiba. A 20 m-el előbbre járó Makrayt elfogták, Kövesdynek kerítéseket átugorva sikerült elmenekülnie. Térképtáskája, összes okmányával együtt, elveszett. (Kövesdy-kézirat, 18–19. o.)

²²⁰ Fernschreiben an Gen. Kdo. XXII. Geb. A. K. Kampfstärke am 13. 4. 45. – *Dárdai*-napló, 182. sz. mell. A német szövegű távmondatban az alakulatok létszáma után a nehézfegyverzet adatai is szerepelnek.

²²¹ 589/Szt. László ho. I. a. 45. IV. 15.; Uo. 190. sz. mell.: „A 20. rohamtüzér osztály 1995. április 12-én lépte át a határt Lenti térségében. Benzín hiányában a rohamlővegeket, páncéltörő ágyúkat, vontatókat ... német gyűjtőhelyen kényszerültünk leadni. Ezt az érzést az ellenségemnek sem kívánom. ... Bizony néhányunknak könnyes volt a szeme, amikor lopva megsimogatva búcsúztunk hűségesebb fegyverünkötől. Csak annyi gépkocsit tudtunk megtartani, ami elengedő

A hadosztály alárendeltségébe került a VIII/5. légvédelmi gépágyús üteg, 3 gépágyúval.

IV. 15-én érkezett be a – már jelzett – „Dráva”-zászlóalj teljes létszámmal és fegyverzettel, Szinay Ernő százados parancsnoksága alatt. A Czegle százados vezette „erődzászlóaljja” alakult eddigi „Goór-csoporttal” együtt a továbbiakban „erődrezredként” szerepel, Goór György ezredes parancsnokkal, kb. 1400 fő harcos létszámmal, 80 villámgéppuskával és 32 aknavetővel. A IV. 16-át követő 20 nap az erődezred szakaszán főleg tűzpárbajjal – erős orosz aknavetővel és szükség szerinti viszonzással – telt el.²²²

IV. 16–17-én a hadosztály – a jobbszárnyán történt ellenséges betörés miatt – mintegy 15 km-nyi visszavonulást tervezett, észrevétlen leválással, Kirchberg térségéig. A németek azonban ellentámadással visszafoglalták az eredeti védőállást, így maradt a Mura-védelem, de az utászzászlóalj Wolfau–Altneudort–Lindenbach vonalában új védőállást épített ki.²²³

Nagy Árpád főhadnagy ejtőernyőseivel még III. 29-én Kehidakustány táján elszakadt a hadosztálytól, s hosszas bolyongás után Zweenben találta meg a zászlóalj egy részét, akik egy, a Murán átkelt oroszokkal vívott súlyos ütközetről számoltak be.²²⁴ A főhadnagy részt vett az új védőállás szemrevételezésében, majd így folytatja: „...április 17-én ismét előredőcögtünk és reggelre a Wernsee-i nőnevelő intézet tetves szobáiban kötöttünk ki. Csak egy hétig engedtek gondolkozni, hogy tulajdonképpen miért is vagyunk itt, s aztán a csendőröket hirtelen kivonták az állásból és beraktak bennünket a Mura-parti vizes, össze-vissza omlott árkokba.²²⁵ Még ilyen kényelmes és zavartalan »frontunk« ennek ellenére sem volt. Az orosz és köztünk a Mura, naponként 5–6 akna, harmadik naptól állandó rémhírek a tervezett orosz átkelésről, barátságos eszmecserek a szigetről az oroszokkal, akik mindenáron be akarják bizonyítani nekünk, hogy egyetlen okos tennivaló, ha szépen átkelünk békésen hozzájuk – és ezzel be is fejeződött az események felsorolása. Május 2-án egy örvendetes dolog: a jobbszárnyunkon állandóan idegeskedő rohamtüzéreket leváltották, mégpedig Kovács Franci és »csoportja«.²²⁶ Ezután még annyi izgalom sincs mint eddig volt.”

(A rohamtüzérosztályból szervezett zászlóalj – a *Dárday*-napló bejegyzése szerint – IV. 20-án került állásba, a Pálfi zászlóaljat váltotta le.)

volt a katonáink szállításához.” (*Kárpáty*, 22. o.) A német átvétel után azonnal volt üzemanyag! (*Danióy Pál*: Honvédeink idegen földön. 21. folytatás. *Hladak Úján*, 1934. III. hó., 373. szám., 11. o.) Kárpáty fhdgy. a muravédelemben egy 250 fős alakulat – feltehetően a roham század – parancsnoki beosztásába kerül. Mindössze egy átkelési kísérletre emlékszik. „Két pontonra felépített motorral hajtott tutajjal próbálkoztak a ruszkiak, de a közvetlen közelről rájuk lőtt páncéllököl ... elvette a kedvünket...”. (*Kárpáty*, 22–23. o.) A „rohamzászlóalj” nem tévesztendő össze a Goór-csoport, később „erődrezred”, majd május 11. után – az elveszett erődzászlóalj helyett az ejtőernyős zászlóalj kiegészítve – „rohamezred” néven, Goór György ezredes parancsnoksága alatt a hadosztály lefegyverzéséig létezett egységgel. Újabb félreértésre vezethet, hogy április végén a hadosztályparancsnoksági intézkedésekben a „rohamzászlóalj” az 1. ejtőernyős (vadász) zászlóaljjal összevonva, Kovács Ferenc ejtőernyős százados parancsnoksága alatt, már „rohamezredként” szerepel. A fenti további – májusi – átszervezésre az adott okot, hogy a visszavonulás során – amikor már fegyverhasználati tilalom volt – az üldöző oroszok mind a rohamzászlóaljat, mind a Dráva zászlóaljat „lekapcsolták”.

222 *Goór*-emlékirat, 3. o.

223 *Utász*-napló, 45. IV. 16.

224 L. a *IV. 6-án* történetek, és *Huszár*, 1993. 187–188. o.

225 „A roham e. pk. az eje. zlj-al váltassa le a cső. zlj-at, IV. 25-én 8 órakor.” A zlj. tartalék Wernseeben. 701/Szt. László ho. i. a., 45. IV. 24. Intézkedés a cső. zlj. leváltására. *Dárday*-napló, 222. sz. melléklet.

226 A *Grazba* IV. 10-én érkező pápai – II. zlj-beli – ejtőernyősök később Wildon–Leibnitz–Strass–Setiljén át IV. 23-án jöttek meg Widembe. Ők csatlakoztak a wernseei védőállásban lévő I. zászlóaljbeli bajtársaikhoz. (*Kövesdy*-kézirat.)

A hadosztály tüzérség IV. 26-án új felvonulási és együttműködési tervet készített. Új zárótűzkörletek is kijelölésre kerültek.²²⁷

IV. 28-án a Szent László hadosztályhoz „gyalogsági parancsnokot” állított a hadosztályparancsnok – bizonyára az egyre növekvő létszám miatt – v. Ferenczy Márton ezredes személyében. Ugyane napon, rádiólehallgatás alapján²²⁸ átkelési kísérletre készült fel a hadosztály, de az elmaradt.

V. 2-án a tüzérség „tűzősszpontosítási” előkészületeket tett, a zárótűzkörleteken felüli 10 tűzősszpontosítási körlet kijelölésével. Lényege: a zárótűzre kijelölt útegen kívül az összes többi a mögöttes területre tüzel – ha eléri.²²⁹

V. 3-án – a német XXII. hadtest rendeletére – a hadosztály sávhatára szélesedett. A kaposvári csendőrzászlóalj – tartalékban – parancsot kapott a német 297. hadosztály jobbszárnyán lévő Schulze-erődzászlóalj leváltására.²³⁰

V. 4-én esti parancs szerint: „A cső. zlj. kiutalt védőkörletének jobb sávhatárán kívül eső nagy szigetet az eje. zlj. szállja meg. A cső. zlj. tartaléka a 20. hu. szd.”²³¹ Ez az intézkedés, mint látni fogjuk, már nem került végrehajtásra, mert az események hamarosan felgyorsultak.

V. 5-én 3,30 órakor egy csónak – rajnyi orosz – átkelési kísérlete hiúsult meg a rohamezred sávjában, gyalogsági tűzben. A csónak felborult, egy altiszt foglyot ejtettek. Ugyanekkor készült a hadosztályparancsnokság „szigorúan bizalmas” tájékoztatása a hadosztály visszavételéről a „Z” állásba.²³²

A hadosztály leválása a Muráról fokozatosan történt. V. 6-án 22 órai indulással, jobbról-balról besorolva. Utoljára a „Dráva”-zászlóalj hagyta el az arcvonalat. Leplező erő a Czegle zászlóalj volt.²³³

Az utász-napló V. 6-i bejegyzése szerint: „Délután 16 órakor kapta az »Árpád« jelzőt a zászlóalj s az éjszaka folyamán visszavonult a »Zeppelin« állásba. Német-angol fegyverszünet.”

Nagy Árpád írja: „5-én már nagyon unjuk a dolgot a vizes állásban, nagyon jól esik a leváltási hír, de nem lesz belőle semmi, hanem 6-án éjjel szép csendben elhagyjuk a védőállást. Mármint, hogy mi vagyunk csendben, az orosz szokatlanul erősen aknáz. Hál'Istennek nincs veszteség és a reggel már Murberg-Neusatzban ér bennünket, új védőállásban csücsülve. Szinte a legelső védőállás egész praxisomban ami jól ki van építve. Még egy napig sem élvezzük a jó állást és máris továbbálunk.”

227 695/Sz. László ho. I. a. 45. 26.; *Dárday*-napló, 227–28. sz. mell.

228 711/Szt. László ho. I. a. 45. IV. 28. Lehallgatott hírek közlése. (Rep. löv. zlj. rádiólehallgatása.) *Dárday*-napló, IV. 28. „07.50 órakor I. Dub: Magának szigorú parancsot adtam, hogy keljen át a folyón. Pcs-omat miért nem hajtotta végre?” – „07.55 órakor I. Jupiter: Átkeléseim már kezdetben meghíúsultak, mert olyan tüzet kaptunk, hogy nem tudtunk tovább menni és kénytelenek voltunk visszafordulni. A víz és a hely elég gondot okoz, a figyelőim és kémeim megfigyelései szerint elég nagy erők vannak ott összvonva, pláne a folyó tulsó partján. Hogyha eléggé fel tudok készülni akkor nagy erővel próbálom meg az átkelést.”

229 820/Szt. László ho. tpk. 45. V. 1.; *Dárday*-napló, 242. sz. mell.

230 745/Szt. László ho. I. a., 45. V. 2.; Uo. 243. sz. mell.

231 761/Szt. László ho. I. a., 45. V. 4.; Uo. 244. sz. mell.

232 789/Szt. László ho. I. a., 45. V. 4. „Szigorúan bizalmas! Pk. sajátkezü felbontásra! Boríték alatt őrzendő. Előzetes tájékoztatás a ho. visszavételére. – Visszavétel a közbenső állásba (-Z- állás) a 118. ho-al állandó és szoros érintkezésben, a 297. ho. parbiztosítása mellett. ... Pk. a gy. pk. Jobb. o. védő közlet: Erőd e.+pctá. szak-ok. Középső: Roham e. Bal. cső. zlj. Ho. tart.: vadász e.”

233 *Goór*-emlékirat, 3. o.

Az utászszázlőalj V. 7-én 21 órakor kapta a parancsot a további visszavonulásra az „Anna”-állásba és 1. százada V. 8-án 4,30 órakor megkezdte a hidak robbantását.

*A német kapitulációtól a hadosztály feloszlataiság.
1945. V. 8. után.*

A hadosztályparancsnokság még V. 6-án kiadott, az „Anna” állásba történő visszavételre vonatkozó előzetes tájékoztatójából megtudjuk a résztvevő alakulatok nevét, a menetvonalak szerinti csoportosításban. E megnevezések rendre: „Vadász ezred, Erőd ezred, Utász zászlőalj, Csendőr zászlőalj, Roham ezred, tüzérosztályok.”²³⁴ A parancsnokok nevei és a létszámok azonban hiányoznak.

Alig érték el az alakulatok a Murától mintegy 30 km-re lévő, jól kiépített „Anna” állást Leonhard és Kirchberg között, a parancsnokság máris újabb intézkedést adott ki a hadosztály gyülekeztetésére²³⁵: az alakulatok V. 8-án 8^h15'-kor az Anna állásból elszakadva, a Marburg (Maribor)–Strasse-i vasútvonal mentén biztosítva küzdjék át magukat tovább Ny-ra a Kor–Alpe irányába. Ez további 50 km-t jelentett. *(A tényleges menetvonal az 5. ábrán látható, 121. o.)* A terv alapja: elérni az angol haderőt, fegyverletétel esetére. A 3^h15'-kor kiadott hadosztály-intézkedéshez hasonló érkezik rádiótávirat formájában 7^h15'-kor a II. magyar hadtesttől *(7. sz. szövegmelléklet, 122. o.)*

„A hadosztály egy része nehezen halad – írja a *Dárday*-napló. – A német visszavonuló hadosztályokkal késhegyig menő harc folyik a »mi« menetvonalunkért. Esti értesülés: általános fegyverletétel. Fegyvert használni nem szabad! Hírek Tito parti-

234 790/Szt. László ho. I. a. 45. V. 6. (Szig. biz. stb.) A hadosztály visszavétele – jelszóval – az „Anna” állásba.

A hadosztály áprilisi feltöltéséről csak valamennyi eddig idézett forrás adatainak összevetésével kaphatunk – korántsem teljes – képet, minthogy a hadosztályparancsnokság iratanyaga elveszett. *Darmódy* (i. m.) szerint a ho. irattárát a hadművelleti naplóval együtt Rutkay a Klopeiner-tó környékén (Karintia, Völkermarkt DNY.) elásta és a háború után nem találták meg. – Az áprilisi feltöltés a 2. páncélos hadsereg parancsnokság szívügye volt, amint ezt *Payer* (i. m. 560. o.) *Rauchensteiner* idéző sorai mutatják: „In dem ... Befehl vom 11. IV. ... werden als Aufgaben für den Sonderstab Pz. AOK 2. unter Generalleutnant Böttcher u. a. genannt: 'Personelle und materielle Instandsetzung der Kgl. Ung. Div. Szt.László aus freiwilligen Soldaten, aus Waffen, Geräten, Pferden und Fahrzeugen der übrigen im Armeebereich befindlichen ung. Verbände' ...” A „Sonderstab”nak IV. 21-től a feltöltés adataira vonatkozó napi jelentési kötelezettsége volt. A Szent László hadosztály április végi – egyben a május eleji visszavonuláskor érvényes – szervezetét *Darmódynál* (i. m.) találjuk a legrészletesebben. Ezt adjuk közre, néhány igazítással és kiegészítéssel. Hadosztályparancsnok: vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy. Vezérkari főnök: Rutkay Jenő vezérkari százados. Hadművelési segédtiszt: dr. Karvaly Frigyes t. főhadnagy. Szállásmester, majd a visszavonulás alatt hdm. ov. (I. a.): Kaposváry József vk. százados.

Gyalogsági parancsnok: Ferenczy Márton ezredes (IV. 28-tól.) Vadász ezred, parancsnok: Erényi Lajos ezredes; gránátos (volt testőr lövész) zlj. pk: Pálfi Sándor szds., repülő-lövész zászlőalj, parancsnok: Pályi György szds. Erődezred, parancsnok: Goór György alezredes; erődzászlőalj, parancsnok: Czegle János szds., „Dráva”-zászlőalj, parancsnok: Szinay Ernő szds. Roham ezred, parancsnok: Kovács Ferenc százados; ejtőernyős (vadász) zászlőalj, parancsnok: Remete Imre fhdgy., rohamzászlőalj, századparancsnok: Kárpáty Tasziló Tamás fhdgy.

Lovasság: 20. huszár század, pk: Erődy-Harrach Tamás fhdgy., csendőr lovas század, pk: Sövényi István szds. Csendőrség: Kaposvári cső. zlj., pk: Besenyey Károly cső. őrgy.

Tüzérségi parancsnok: Dárday Vilmos ezredes, helyettes: Falk Viktor alezredes; 2. székely tüzérosztály, 2. tábori tüzérosztály, 84. tábori tüzérosztály, VIII. közepes tarackos tüzérosztály, 153/3. sorozatvető üteg, 1. aknavető tüzérosztály, 26. tábori tüzérosztály (IV. 25-től.), VIII/5. légvédelmi tüzérosztály.

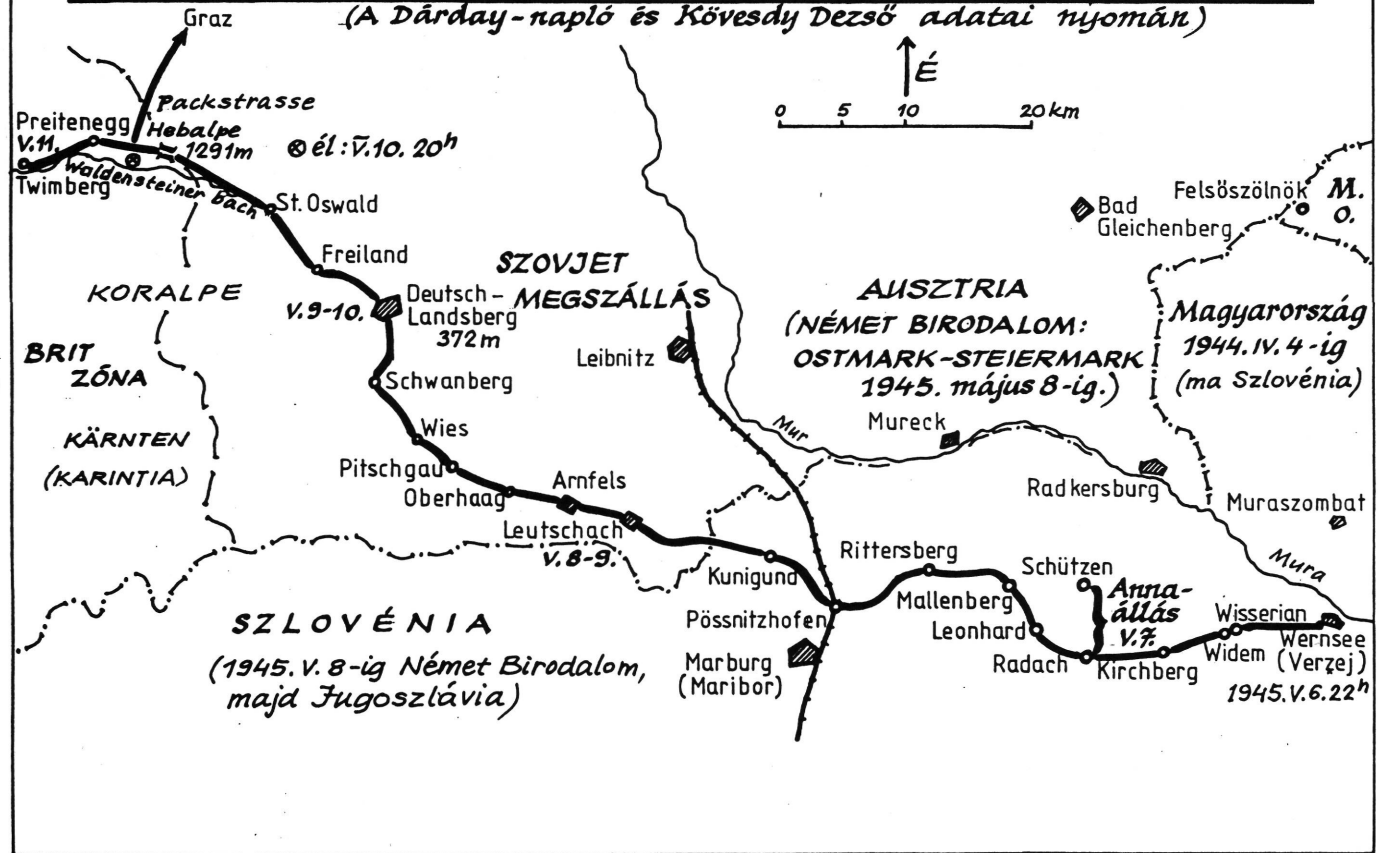
Felderítő osztály; Páncélvadász osztály, parancsnok: Máthé Jenő alezredes. Műszaki parancsnok: Farkas Kálmán őrnagy; 53. utászszázlőalj, parancsnok: Mersich András szds.; 16. utászszázad, híradózászlőalj, parancsnok: Baráth András alezredes.

Seregvonat: a 8. tábori póthadosztály vonata, 30 to., 20. tehetgépkocsi oszlop, a 20. ho. vonatparancsnokság hadosztály élelem ellátó oszlop, a 20. ho. ello. 20 + 25. egészségügyi oszlop.

A hadosztály élelmezési létszáma április végén mintegy 10–11 ezer fő volt.

235 796/Szt. László ho. I. a. 45. V. 8. (Szig. biz. stb.); *Dárday*-napló, 256. sz. mell.

A Szent László hadosztály menetvonala a Murától Karintiáig, 1945.V.6-11.
 (A Dárday-napló és Kövesdy Dezső adatai nyomán)

7. ldd. - töl -

Radió távirat Fl. csapatnak

0320 = 2TL = 1 TL 227

7. ldd. a 20. és 25. hr. alá. nyugat-
kelet egyetlertve hátramosogatást Fudenburg
irányában május 8.-án megkésdix a
Szt. Kaszár hr. és csapatösszeállítás alá.
mondott alakulatok előző niteskedé-
sei szerint vonulának vissza

2 TL 235 =

Akik vissza akarnak maradni,
Magyarországra való moszatérés céljából
arok vissza hagyandók a Cst. alárendel-
tekkel hűdesse ki. 7. ldd. csapat előrelát-
latolag május 9.-én reggeltől Kerkew-
fels

3 TL = 82

1 Fudenburg Dk. 20. km / továbbra is
rad. ált.

Kudriczy altbgy.

V = 0715¹ V. 8.

Narmai ldd. osm.

7. sz. szövegmelléklet

zánokról és osztrák Freiheitskämpferekről. A visszavonulás erőltetett menetté ala-
kul.²³⁶

236 Az ejtőernyősök visszavonulási menetvonalát az alábbi helységeken keresztül vezetett: Kungota-Langegg-
Leutschach-Arnfels-Ober Haag-Pitschgau-Wies-Gaselsdorf-Schwanberg-Deutsch-Landsberg-Freiland-Sankt Oswald

„9-én halljuk meg először, hogy vége a háborúnak” – írja Nagy Árpád. – „Ezelőtt egy fél évvel valami egészen nagy napnak képzeltem a befejezés napját, de szinte semmi ilyet nem érzek. Az első nagyon furcsa dolog, mikor este kinézek az ablakon, nagy tüzeket látok, körülötte embereket és rengeteg kivilágított ablakot. A béke első látható jele: megszűnt az elsötétítési kényszer. – Azért a menet csak nem tud békemenetté csendesülni, mert a ruszlik a nyakunkban vannak és át kell jutni az angolokhoz. Hát át is jutunk 12-ére – de hogyan!”

A hadosztály V. 9-én késő délutánig vonult át Leutschachon – tudósít a *Dárday*-napló. „Az alakulatok fegyvelmezett képe – az emberfeletti menetteljesítmény és pihenő nélküli éjszakák ellenére – feltűnően szembeszökő a közben úton-útfélen nagyrészen fegyver nélkül, szétzüllötten vonuló német, olasz egységekkel szemben. A hadosztály úgy néz ki, mintha még nem fejezte volna be a háborút, mintha még készülne valamire”.

A hadosztályparancsnok 16^h-kor megindult Deutsch-Landsbergbe. Wies előtt jelentés érkezett, hogy osztrák és magyar partizánok kisebb egységeket lefegyvereztek. Szügyi leállította a hadosztályt és előrement tárgyalni, hogy engedjék tovább, vagy harcba bocsátkozik. Kiderült, hogy az előzőleg bátran harcoló 25. hadosztály részei állnak a Szent László útjába, Zentai vezérkari őrnagy és Konkoly-Thege Barna vezérkari százados vezetésével. Azonban sem a hadosztályparancsnokukat – Kalkó Gyula vk. ezredest – és gyalogsági parancsnokukat Keleti Lipót ezredest fogságba ejtő magyar „partizánoknak”, sem az osztrákoknak nincs kedvük harcolni. „Elég volt a Szent László hadosztály tüzéségét felvonultatni, hogy eltakarodjanak az útból” – írja Pályi.²³⁷ Majd tovább: „A fegyelem kifogástalan volt. A hangulat bizakodó, annak ellenére, hogy nem tudtuk, mi vár ránk a fogságban és egyáltalán el tudjuk-e érni az angol hadsereg vonalát.” A szétzüllött 25. hadosztály osztrák lakosságot fosztogató tagjait néhány lövéssel szétzavarták. De kiábrándító volt a német alakulatok magatartása is. Az út mentén gúlába rakott puskák, eldobált felszerelési tárgyak, sisakok halmaza.

A hadosztálytörzs későn este érkezett Deutsch-Landsbergbe, a csapatok részben még mozgásban voltak. Piros-fehér-piros zászlók mindenütt, erős „Freiheitskämpfer”-mozgalom. A helyi vezetők igyekeztek a hadosztályt ott tartani – sikertelenül. A légkör feszült volt, bár az osztrákok a magyaroknak bántatlanságot ígértek és osztrák–magyar együttműködést – olvashatjuk a *Dárday*-naplóban.

Szügyi a menet azonnali folytatását rendelte el a Kor-Alpokon át Twimberg területére, ahol az angol csapatokat jelezték. A német hadtesttől vett parancs értelmében elrendelte: az egyéni fegyverzet és egy javadalmazás lőszer kivételével minden anyag a helyszínen maradjon, rongálás nélkül.

A további menet emberfeletti feladatot jelentett: emelkedőkkel, lejtőkkel tarkított 900 m-es szintkülönbség, rossz út, befurakodó németek.²³⁸

(Eibischwald)–Preitenegg–Waldenstein–Twimberg–Knappen–Sankt Gertraud–Frantschach–Wolfsberg ÉK a Lavant folyó völgyében (*Kövessy*-levél).

²³⁷ Pályi, 1945., 28/a. o.

²³⁸ A hadosztály az I. világháborúból ismert Mackensen-úton mászta meg a Kor-Alpokat. „Föl és föl, az ember azt hitte, sohasem lesz vége a kapaszkodóknak. Ez volt életem legnehezebb menete” (idézet Pálfi szds. naplójából, *Danóy*, uo.). A Preitenegg előtti hágó 1291 m-en van.

A hadosztályparancsnokság elrendelte, hogy a tiszteletadásokat V. 10-én 03 órától a régi formák szerint kell teljesíteni.²³⁹

A repülő-lövészzászlóalj V. 10-én hajnalban már menetben volt Deutsch-Landsbergből kifelé, amikor befutottak a szovjet élek. Kiss Gyula százada közé, egy szűk utcába páncélosok robogtak be, de a páncéloklök felmutatására visszahúzódtak.²⁴⁰ Az utászzászlóalj oszlopát kora délután érték utól a harckocsik és a gépkocsizó gyalogság. A zászlóaljparancsnok és kísérői gépkocsijukat hátrahagyva gyalog vágtak neki az útnak. A hadosztály végén menetelő utászzászlóaljat az oroszok kettévágták.²⁴¹

Az erődezzred hasonlóan járt. A „Dráva”-zászlóalj zöme már fent volt a hegyen, amikor 2–3 századnyi orosz erő elérte a hadosztály végét. Noha Goór ezredestől zászlóaljai és az ejtőernyős zászlóalj is harcra kértek engedélyt, a rangidős parancsnok a fegyverszünet megsértése – s ezzel az egész hadosztály veszélybe sodrása – kockázatát nem vállalhatta. Így az oroszok egy még lent várakozó tüzérosztályt és a Czegle-zászlóaljat elfogták és Graz felé irányították. „Ez volt a Szent László hadosztály fekete napja, mert a németek összetorlódtak előttünk s mi nem tudtunk – terv szerint – idejében elindulni” – írja Goór György.²⁴²

V. 11-én a hadosztályparancsnokság Preitenegben kapcsolatot teremtett az angol erőkkel – a 8. brit hadsereg 6. páncélos hadosztályával. A fogadtatás barátságos volt. A beérkező egységek számára gyülekezőt és pihenőt rendeltek el. A 84. tüzérosztály és a 11/2. légvédelmi ágyús üteg nem érkezett meg. Hírek szerint a rohamezred nagy részével és a vonatrészekkel együtt az oroszok mindkét alakulatot lefegyverezték. A hadosztály a hazafelé tartó, parancsnokaik által elbocsátott magyarokat²⁴³ gyűjtötte.

V. 12-én délelőtt Szügyi beszédet intéz a hadosztályhoz. „Tájékoztat arról, hogy tárgyalásai az angolokkal várakozáson felül sikerültek. A hadosztály fegyverzetét az angolok teljes egészében meghagyják, majd valószínűleg rövid időn belül Klagenfurt térségébe kell menetelnie, ahol új felszerelést és személyi kiegészítést fog kapni.”²⁴⁴ A hadosztály élelmet is kap az angoloktól. A 11/2. légvédelmi üteg parancsnoka (Balogh Gy.) is jelentkezik: egy tisztjével sikerült az oroszoktól megszöknie, az anyaggyűjtésre kiküldött tüzér járőrt viszont elfogták. V. 13-án Henkey-Hönig József őrnagy, a rohamezred parancsnoka is jelentkezik: ezredének nagyobb részét, a menetoszlop végén az oroszok lekapták. A hadosztályparancsnok elrendeli, hogy ismét állítsa fel rohamtüzér-osztályát Waldstein területén.

A hadosztályparancsnokság az angol fél átiratára – az orosz járőrök rablásai, fosztogatásai miatt fegyveres konfliktusok elkerülésére – elrendelte a fegyverzet hadosztályon belüli összegyűjtését. Fegyvert csak tisztek, valamint járőrök, őrségek, őrszemek tarthattak meg. A fegyvereket alosztályonként kellett tárolni, őrizni.²⁴⁵

V. 14-én a hadosztály gyalogsági parancsnoka – Ferenczy alezredes – kiosztotta a német kitüntetéséket. Az utászzászlóaljból Mersich százados, zászlóaljparancsnok és

239 A Szálasi-féle „tisztelgést” valamikor 1945 elején tette a Főparancsnokság kötelezővé, de az alakulatok parancsnokai, amikor csak lehetett, megkerülték. (Ugron István emléke).

240 *Pályi*, 1945., 28/b. o.

241 *Utász-napló*, V. 11.

242 *Goór-émlékirat*, 6. o.

243 *Dárdai-napló*, V. 10–11.

244 *Utász-napló*, V. 12.

245 1005/Szt. László ho. I. a. 45. V. 13.; *Dárdai-napló*, 260. sz. mell.

öt tiszttal kapott II. o. vaskeresztet.²⁴⁶ V. 15–16-án a zászlóalj útjavítást, hídkarbahelyezést végzett.

V. 15-én intézkedés történt a hadosztály hátravonására Hüttenberg–Mösel–Knappenberg–Lölling térségébe. A hadosztály két menetlépcsőt alakít.²⁴⁷ A hadosztályparancsnok Twinbergben V. 16-án 8.30 órától 11 óráig végigszemléli a gyalogos és fogatolt lépcső menetét. Az angolok is tanúai a vitéz Szügyi vezérőrnagy előtti díszmenetnek, „amely imponáló és felemelő, a hadosztályhoz időközben csatlakozott honvédenekar kíséretével”. 17^h-kor a hadosztályparancsnokság Hüttenbergbe érkezik, de már 20^h-kor áttelepül Löllingbe „mivel a II. hadtestparancsnokság előkészített szállásáról kimozdította. A hadtest a parancsnokságot a hadosztály felett ismét átvette. A 20. hadosztály részeit ugyanitt találjuk, de hogy milyen alakulatokkal rendelkeznek, nem tudjuk.

V. 17. A szálláshelyzet nehéz. Mindehhez a bujkáló német katonák a magyarok ellen áskálódnak.

V. 18. Létszámadatok bejelentése, 1. tiszttal (hdp. őrm. is.) név, rendfokozat, állományviszony, fegyvernem, szakképzettség; 2. tiszthelyettes, 3. egyéb legénység: a) tisztes, b) honvéd bontásban. Ezzel a bejegyzéssel ér véget a *Dárday*-napló.

Az új körzetben „már angol élelmezésbe kerültünk” – írja Pályi. „A hadosztályparancsnokság tájékoztatása szerint az angol 8. hadsereg kötelékébe tartoztunk. A tájékoztatás szerint a Szt. László hadosztály ezzel a hadsereggel fog Magyarországra bevonulni és az angol megszálló alakulatokkal együtt rendfenntartó alakulat lesz.”²⁴⁸

A gondosan vezetett utász-naplóból a mellékletek híján is megtudjuk, hogy a hadosztályparancsnokság V. 22-én 1048/Szt. L. ho. Ia. sz. alatt „Intézkedés a ho. alakulatainak hadrendi újjászervezésére és szervezési változásokra” című parancsot adott ki, valamint érdeklődött a szakképzettek iránt, akikből a felesleget az angol hadtestnek kellett leadni.

246 Utász-napló, 45. V. 14.

247 1009/Szt. László ho. I. a. 45. V. 15.; *Dárday*-napló, 261. sz. mell. I. menetlépcső: Vadász epk. – Vadász e., Erdő. e., hop. fog. von. része és hfb. (harcfegyvernem biztosító) szd. forg. szab-ra be nem vetett részei, cső. zlj., 26. ö. zlj., *Szörényi* alez. csoportja. II. menetlépcső: *Falk* alez. – Hu. szd., Tpk. törzs. fog. von. része, Hir. zlj. fog. része, *Ranga* alez. csop. Menetfegyvernem. Gy-ok az élen, tömör alakzatban, egyöntetű puskahordással és öltözetben meneteljenek, utánuk ezredenként egyesítve törzsek, vonatok és járművek nélküli lovak. Csatlakozik még a hadosztály és alárendelt hdt. vonat *Pallaghy* Gyula őrgy. parancsnokságával, a *Jancsó*-csoport, a 27. gy. é. törzspótszázad. Csatlakozik a Nagyváradi Tüzér Hadapródiškola is.

Új elhelyezési körletek és pk-i harcálláspontok. Hop. tpk., hfb. szd: Mösel, Gypk.: Hüttenberg, Vadász epk.: Deinsberg, Erdő epk.: Waitschach, Cső zlj. pk. és zlja: Knappenberg, U. zlj. pk.: Gossens, Szt. László és 25. u. zlj.: Gossen környéke, Hir. zlj. pk.: Raffelsdorf, Hu. szd.: Hirtenberg, Ho. tü., Hdp. Isk.: Lölling. Szörényi és Ranga alez-ek gyűjtőcsoportjai: Dörfel. Vonat és 27. gy. törzspótsz.: St. Johann, Jancsó-csoport: Mossinz. A csapatok magatartása nyerve el a lakosság bizalmát. (Erőszakot, fosztogatást letörni!)

Az intézkedés a továbbiakban szabályozza az összeköttetést, az anyagiakat és a gépkocsik menetét.

248 Goór György minderről és az elkövetkezendőkről részletesebben ír: „V. 17-től VI. 6-ig maradtunk Wolfsberg környékén, s ez idő alatt nemcsak bőséges fegyverkiegészítést kaptunk az angoloktól, de félhivatalosan megtudtuk, hogy az angolok megszállási területe (az akkori terv szerint) a Dunántúl lesz, s a Szent László ho. az angol megszálló erőkkel mint magyar rendfenntartó egység fog a Dunántúlra visszatérni. (Még az is el volt tervezve – mint hallottuk –, hogy az angol megszálló erők psága. Keszthelyen a Festetich kastélyban lesz, s a két angol ho. pság. Székesfehérváron és Pécsen.)

Így nemcsak nekünk, de még az angoloknak is meglepetés volt, amidőn az oroszok Grazból csak olyan feltételek alatt voltak hajlandók visszavonulni, ha az angol–amerikai erők Berlinnél szintén visszahúzódnak, s a Jaltai-egyezmény szerint Magyarország is teljes orosz megszállás alatt marad. – A feltételek között szerepelt még a Szt. László ho. lefegyverzése is...” (*Goór*-emlékirat, 7. o.)

V. 24-én a Szent László hadosztály és a 20. hadosztály utászszázlójait összevon-
ták és V. 26–27-én Weissenstein közelébe (Villachtól ÉNy-ra) meneteltek, ahol kór-
házbarakkokat kellett osztrák minta után – építeniük az angolok számára. VI. 3-án a
tüzérek egy részleg és a repülő-lövész árkász szakasz is bekapcsolódott a munkába.

VI. 5-én a zászlóalj tisztjei részére odaitélték a „Szent László fogadalmi emléké-
rmet”.²⁴⁹ Délelőtt 11 órakor Alexander tábornok, az angol 8. hadsereg parancsnoka
tartott szemlét az „A” és „B” tábor területén. Ugyanekkor Szügyi vezérőrnagy a
munkahelyen „legteljesebb megelégedését” fejezte ki. VI. 6-án egy angol bizottság
ugyanilyen elismerően nyilatkozott.

VI. 10-i bejegyzés szerint „az erkölcsi nevelés ellenére megkezdődnek a szöké-
sek”. Az angolok az elfogottakat visszairányítják a táborba.

Pályi írja: „*Június 12-én a hadosztályt lefegyverezték* és mint munkásalakulatot
angol parancsnokság alatt vetették be. A hadosztályparancsnokság *Eberndorfba*
települt.”²⁵⁰

249 Amint azt az előző fejezetben a Dárday-napló nyomán (211. jegyzet) már említettük, Szügyi a magyar határ át-
lépése után a hadosztály valamennyi akkori tagjának – a bolsevizmus elleni harc folytatása jegyében – a bronz, illetve
kisezüst vitézségi érmet adományozta. Az utász-napló egyetlen mellékleteként fennmaradt az adományozott tisztek
névsorát tartalmazó hop-i pcs. Ebből idézünk:

„5. sz. Hadosztályparancsnoki parancs. – Törzsszállás 1945. V. 21. – 1. Szent László Fogadalmi Emlékérem adomá-
nyozása. – 1945. IV. 27-én közölt 54/2. sz. ho. pcs. kapcsán: Hazánk szent földjéről kiszorítva a Mura átlépésekor (1945.
IV. 4.) a bolsevista ellenség legyőzésére tett fogadalom alkalmából a »Szent László Fogadalmi Emlékérem« adományozom:”

(A továbbiakban a kítüntetett tisztek névsora – név/szül. év, hely, anyja neve/rendfokozat – következik, alakulatok
szerinti bontásban. Mi itt csak az alakulatok nevét és a kítüntetettek számát közöljük.)

Szt. László hop-nál:	41	Erőd ezred:	9		
Szt. László ho. gypk-nál:	5	Erőd zlj.:	35		
Szt. László ho. tpk-nál:	7	Dráva zlj.:	25		
Vadász ezred, e. törzs:	6	1. ejtőernyős zlj.:	20		
Vadász ezred törzsszd.:	6	Kaposvári csendőr zlj.:	9		
Vadász ezred rep. löv. zlj.:	17	Szt. László utász zlj.:	21		
Vadász ezred gránátos zlj.:	20	Rep. löv. e. II. zlj.:	5	Összesen	225 fő.

A parancs 3. pontja szerint „a »Szent László fogadalmi emlékérem« úgy a tisztek, mint pedig a legénység részére csak
akkor adományozható, ha a javaslatba hozott legkésebb 1945. évi május 6-án került a hadosztályhoz.”

Szűgyinek – amint ez ugyane parancs második pontjában adományozott vitézségi érmeke bevezető szövegében ol-
vasható – „a Szovjet elleni hadműveletek alkalmából átruházott hatásköre” volt kítüntetettek adományozására. Noha ez
aligha terjedt ki új elnevezésekre, de – amint Kövesdy írja – a hatalma megvolt hozzá.

250 Pályi, 1945. 28/d. o. – A lefegyverzésre *Huszár* – Gosztonyi nyomán – ugyancsak június 12-ét ír (i. m. 1993.,
195. o.), Kövesdy szintén. (I. m. 21. o.) *Payer* megemlíti, hogy a hadosztály május végén még egy – angol zsákmányból
származó – német gyalogsági nehézfegyver szállítmányhoz jutott, a „végleges” lefegyverzésre pedig 45. VII. 21. körüli
időpontot ad meg, kivételként említi a hadosztály tábori csendőrségét. Utóbbi pl. Klagenfurtban, még 1946 őszén is a
„Royal Army” szolgálatában állt. (*Payer*, 561. o.)

A *Kövesdy*-kézirat (21. o.) további részletekkel szolgál. A hadosztály fegyverzetét az osztrák csendőrség vette át. A ho.
még meglévő kötelékeiből angol parancsra szervezett munkásalakulatok feladata elsősorban a mezőgazdaság, ill. a
polgári hatóságok segítése volt. A csoportok ellátásáról az angolok gondoskodtak a német haderőtől zsákmányolt
készletekből. A Szent László hadosztályból két munkáscsoport alakult, mintegy 4000 fős összlétszámmal. A hadosztály
fennmaradó tagjai a Villach környéki táborokba – Weissenstein, Kellerberg, Feistrütz, Spittal an der Drau – kerültek. Az I.
munkáscsoport Ferenczy Márton ezredes vezetésével június 12. után a Drávától D-re került mezei és erdei munkára,
jobbára a Jauntal területén. A II. munkáscsoport Dárday Vilmos ezredes vezetésével a Lavant folyó völgyében végzett
főleg mezőgazdasági munkát. – Minthogy az angolok a magyarokat nem hadifoglyoknak, hanem „magukat önként
megadott ellenséges személyeknek” (Surrendered Enemy Persons) tekintették, ellátásukat az osztrák közigazgatás
nyakába igyekeztek varrni. A június elejétől létesített családi táborokban – pl. Weissenstein A és B tábor, vagy Eisenstratten
– az ellátás kritikán aluli volt. Elhelyezést – csak július végétől – Afrikából áhozott kétszemélyes „bebujós” sátrak jelen-
tettek. – Látható, hogy a hadifogoly-konverciót az angolok sem vették komolyan, jóllehet az ettől szenvedőknek nem
volt – nem lehetett – fogalmuk a szovjet fogolytáborok viszonyairól.

Az utász-naplóban nincs nyoma a lefegyverzésnek, igaz, hogy az alakulat már jó ideje munkásként dolgozott. VI. 16-i bejegyzés szerint „v. Szügyi Zoltán vörgy. meglátogatja az építő ezredet.” Legtöbb gondot a hadosztályhoz újonnan csapódotak fegyelmezetlensége okozta.

A Pályi emlékirat szerint a repülő-lövészzászlóalj VI. 12. után Völkermarkt-Bleiburg területén végzett mezőgazdasági munkát. Pályi személygépkocsit kapott az ellenőrzéshez az angoloktól. Ugyanakkor közölték vele, hogy ő felelős a fegyelmért, de fenyítő hatalma nincs, azt a brit hadsereg gyakorolja. A munkahely nem hagyható el, 21^h után kijárási tilalom. Egy, az előbbiben vétő őrmestert az angolok tíz botütésre ítélték. Pályi nem kívánt magyar katonát idegen kézre adni, de erre nem is volt szükség. Az emberek fegyelmezetek voltak. Később a kötött munkahely megszűnt, a legénység „nagyobb része az angol megszálló csapatoknál talált munkát, mint sofőr, autószerelő, rep. gép szerelő stb.” mások az osztrák újjáépítésben.

A négyhatalmi megszállás reménye közben végleg elszállt. Pályi csak az idő előtti hazameneteltől óvta a legénységet. Az 1945. november 4-i kisgazdapárti győzelem hatására azután tisztikarának egésze és a legénység nagy része hazament.

A „munkás” időszakban szórakoztatásról is gondoskodtak az alakulatok. Pályi 10–12 főből álló, humoros számokat előadó csoportot szervezett. Az ejtőernyősök kiváló tornászcsapatot adtak. Mindkét csoport szolgálatmentességet élvezett és más táborokban is nagy volt a sikerük.²⁵¹

Az utász zászlóalj is szervezett műsoros estet VIII. 1-én, 3000 főnyi közönség előtt. A hadosztályparancsnok előzőleg beszédet tartott a legénységnek. (Itt szerepel az utász-naplóban utoljára Szügyi személye.) A műsoron jelen volt v. Vasváry József altábornagy, az V. hadtest parancsnoka, az Észak-Ausztriai alakulatok képviselőjében és több más vezető személyiség. Az angolok és a vöröskereszt is képviselték magukat. VIII. 18-án a Szent László híradó zászlóalj tartott, általános vélemény szerint minden eddiginél jobb, nagyszerű előadást.

1945. VIII. 31. után a napló vezetését maga az utászzászlóalj parancsnok, Mersich százados vette át. A Napló a továbbiakban kizárólag az építkezéssel, a hazatérőkkel és a tábori élettel foglalkozik és 1946. XI. 30-ával zárul.

A hadosztályparancsnok

Fél évszázad távlatából bizvást mondhatjuk, hogy a *Szent László hadosztály és vitéz Szügyi Zoltán* összeforvva vált fogalomká mindazok számára, akiket hazánk második világháborús szerepe érint, vagy érdekel.

Nos, miből, honnan ered a vezérőrnagy hírneve? Miben volt Szügyi más, miben több, mint sok kiváló magyar háborús parancsnok? Úgy véljük, személyes bátorságán kívül legfőképpen állhatatossága, rendíthetlensége alapozta, majd őrizte meg hírnevét.

Hasonló személyiséget keresve bizonyára sokan gondolnak Erwin Rommelre. Ha Szügyi sikerei nem is mérhetők Rommeléihez, ennek oka – az alacsonyabb beosztá-

251 Pályi, 1945. 25., 29–30. o.

son kívül – a feltételekben, a két haderő közti nagyságrendi különbségben, no meg az ellenfélben keresendő.

Szügyi is első világháborús haditetteiért, helyállásáért kapott hadapród-örmesterként arany vitézségi érmet, majd tisztként III. osztályú katonai érdemkeresztet és Vaskoronarendet s került vitézzé avatásra – Rommel pedig a Pour le Mérite-t nyerte el. Mindketten hadiiskola nélkül tettek vezérkari vizsgát és egyikük sem örvendett népszerűségnek a vezérkarban.

Vitéz Szügyi Zoltán következő bátor lépése volt, hogy vitéz Bertalan Árpád – az ejtőernyős csapatnem szülőatyja – 1941. április 12-i tragikus hősi halála után nem sokkal vállalta a pápai ejtőernyős zászlóalj parancsnoki tisztét. Amint egy veterán ejtőernyős a felejthetetlen első parancsnok sírjánál évenként tartott megemlékezések egyikén mondta: „az ejtőernyősöknek Bertalan őrnagy halála után maga a Jóisten se lett volna megfelelő”. Az új parancsnok, Labancz vezérkari százados ideje hamar „kített”. 1942. május 25-én a „Vitéz Bertalan Árpád” 1. honv. ejtőernyős zászlóalj csapatzászló-avatási ünnepségén már vitéz Szügyi Zoltán vezérkari alezredes vezényelt.²⁵² Anekdotaszámba megy, hogy amikor Szügyi a parancsnokság átvételekor a zászlóaljat köszöntötte, a szókimondó ejtőernyősök kifogásolták, hogy még csak nem is „ugrott”. Erre azonnal gépet rendelt ki és teljesítette a csapatjelvény viseléséhez előírt ugrásokat.

1942-ben frontszolgálatra vezényelve XI. 15-étől a VII. hadtest 19. könnyű hadosztálya 43. gyalogezredének a parancsnoka. Immár ezredesként a doni áttörés után I. 15–16-án a Márki völgy előtt a felsodorintással fenyegető támadás elől lépésről-lépésre harcolva-hátrálva fogja fel a visszavonulókat. (A Molnár-csoport, majd a 16/III. zászlóalj is alárendeltségébe kerül.) Szívós ellenállásával biztosítja, hogy a Cramer-hadtest, ha késve is, de még mozgásba tud lendülni.²⁵³ Később az Oszkól-völgyben, majd I. 28. után Bjelgorodszkojénál folytat csoportjával eredményes harcolató harcot.²⁵⁴ Hazatérve a Magyar Érdemrend kardos tisztikeresztjével és az I. o. német vaskeresztel tüntetik ki.

A megromlott hadihelyzet miatt 1944. VIII. 20-án, Szügyi vezetése alatt került az „ejtőernyős csoport” – megerősített zászlóalj – a Kárpátokban bevetésre. Erről és a parancsnok szeptemberi Budapestre rendeléséről, valamint a Szent László hadosztály megalakításáról munkánk első részében már szóltunk.²⁵⁵ Aligha kétséges, hogy a német megszállás alatt vergődő magyar politikai és katonai vezetés – akkor már a Lakatos kormány – egy újonnan szerveződő magyar hadosztály élére kormányzóhű parancsnokot választott ki személyében. A báró Atzél Edéhez október 15. után fűződő kapcsolat már jelzi, hogy Szügyi hadosztályával nyugaton kapitulálva kívánt az Olaszországban közeledő angol hadsereg – a remélt megszállók – rendelkezésére állni.²⁵⁶ Az odáig vezető rögös-véres utat azonban nem szabhatta meg.

Lajtos Árpád, a hadosztály vezérkari főnöke – többek között – így ír parancsnokáról: ...A második világháború válságos pillanataiban nemcsak bátoran, de ember-ségesnek is bizonyult. 1942/43-ban ... ezredparancsnokként a donparti védőkörle-

252 *Huszár*, 1993. 85. o.

253 HL II. világháborús fond., 2. hds. VII. hdt. pság., 12. fasc. Hdt. pk: *Legeza* János vörge. Harcjelentés I. 15–16.

254 *Szabó Péter*: Don-kanyar. Budapest. 1994., 227. o.

255 *Martin-Ugron*, 1995. 85–86. o., irodalmi hivatkozásokkal.

256 *Gosztonyi Péter*: A magyar honvédség a második világháborúban. Budapest. 1992. 224., 338. o.

tébe eső orosz falvak lakosságának munkát és kenyeret biztosított, amiért a háború után a szovjet illetékesek elismerésüknek adtak kifejezést.” Ugyanakkor „kifejezetten antibolsevista álláspontot képviselt”, ... viszont „amikor október 17-én bevonultam a hadosztályhoz Szügyi felhívta a figyelmemet, hogy mi nem azonosíthatjuk magunkat a nyilas propaganda állításával, hogy a szovjethez átment Miklós Béla hadseregparancsnok és Vörös János, a vezérkar főnöke hazaáruló lenne. Ők bizonyára ugyanolyan jó magyarok, mint amilyenek mi tartjuk magunkat, csupán arról van szó, hogy ők a másik oldalon próbálják menteni a magyarságot. Hozzátettem azonban, hogy »mi pedig a végsőkig küzdünk ezen az oldalon«” – írja Lajtos.²⁵⁷

Szügyi és a Szent László hadosztály igazi hírnévre a december végi Ipoly-védelemmel tett szert. Nem hallgathatjuk viszont el, hogy az első heves bírálatok is ez után érték, mindenekelőtt éppen ejtőernyősei részéről, a be nem váltott leváltási ígéret és a II. zászlóalj bekerítése-felmorzsolódása miatt.²⁵⁸ A történet ismeretében tudjuk, hogy a hadosztályparancsnok mást aligha tehetett volna.

Pályi György a repülő-lövész zászlóalj parancsnoka szavá teszi,²⁵⁹ hogy a hadosztály áprilisi újjászervezésénél Szügyi a repülő-lövéseket a gránátos ezredbe olvasztotta, ugyanakkor „kedvenceit” az ejtőernyősöket „vadász ezredként” megtartotta.

Ha a „kedvenc” jelző igaz, akkor a hadosztályparancsnok „biblikus” magatartást tanúsított. (...„Azt bünteti, kit szeret”...) Hiszen mindig ejtőernyőseit küldte a legkritikusabb helyzetekbe, a Garam-védelemben, majd a Balatonfelvidéken, Zalaszentánál, s ez is vezetett legkiválóbb katonájára, Tassonyi meghasonlásához. De még a Mura-védelem első és egyetlen nagyobb ütközetébe is megmaradt kedvenceit vetette be.

Szügyi hírnévét a továbbiakban a Zala megyei utóvédharc, majd a Mura-védelem egyaránt növelte, mikoris – a kehidai krízis után – végre nem összemérhetetlenül erősebb ellenféllel szemben állva – sikerült hadosztálya maradványait együtt tartania, sőt a szétesett, lefegyverzett magyar alakulatokból fokról-fokra feltöltenie. Ebben bizonyára segített Szügyi „személyi vonzereje”²⁶⁰. A Szent László jelvény, a későbbi Szent László induló²⁶¹, majd az 1945. IV. 4-i fogadalom és Fogadalmi Emlékérem, de különösen a LXXII. hadtestnek 44. XII. 29-én írt memorandum a hadosztály állapotról mind Szügyi szervezői, vezetői képességeit jelzik. A legszebben erről Goór György ír²⁶²: „Szinte nehéz azt így írásban visszaadni, mit jelentett tisztjeim és legénységem számára, amidőn újra magyar kötelékbe kerültünk s vitéz *Szügyi Zoltán* vezérőrnagy kedvesen mosolygó, de mégis csupa katonás személye megállott a zászlóalj előtt. Pár nap sem telt bele, s az én agyonfáradt, agyonharcolt zászlóaljam minden embere ragyogó szemmel várta, hogy *a mi hadosztályparancsnokunk* megjelenjen köztünk.”

257 Lajtos, 6/a–7/a. o.

258 Tassonyi Edömér levele Duska Lászlónak, 1980. VIII. 3. HL Tgy. 3064.

259 Pályi, 1945., 27. o. Ebben a késői bírálatban bizonyára szerepet játszott, hogy sem Pályi, sem Pálfi (a gránátos zlj. pk-a) nem szívelte a vadászezred parancsnokául kinevezett Erényi ezredet. (*Darnóy, Hadak Úján.* 1984. III., 373. sz., 10. o.)

260 Uo. 28. o.

261 Szövegét Gömbös Ernő írta, megzenésítette Egyed Miklós fudgy. (Hursán Pál hdp. őrm. – Szt. László ho. híradó zlj. – közlése Ugron Istvánnak.)

262 „Vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy emlékére”. Nekrológ. Kézirat. 3. o. „Goór György szkv. alezredes, a volt m. kir. Szent László hadosztály Roham ezred pk-a.” (Ugron István birtokában.)

A szovjet üldözés elől V. 10-én a Kor-Alpokon át zerge-utakon zömével kitérő hadosztály s' alig öt napra rá a Twinbergi díszmenet – amit az angol hadosztályparancsnok törzsével együtt végigtapsolt²⁶³ – jelentik Szügyi parancsnoki működésének apoteózisát.

A Szent László hadosztály parancsnoka – noha a hírek egyre kevésbé biztatóak – nem adja fel a küzdelmet. 1945. VII. 1-én – amikor a hadosztályt már legnagyobb-részt lefegyverezték – 16 gépelt oldalas memorandumot juttat el a „Dél-Ausztria területét megszálló angol erők Parancsnokának” „A magyar állam politikája és a magyar politika eseményei 1938-tól 1945-ig” címmel, amint írja „magánemberként, tájékoztató jelleggel”. Az írás, kitűnő tájékozottságról téve tanuságot, legnagyobb-részt máig helytállóan ecseteli hazánk belesodródását a második világháborúba, Trianon következményeként és azt, hogy véráldozatán és a harcok, bombázások pusztításain felül mit kellett a hitleri német megszállástól és hadseregtől az ország népének elszenvednie. Végül javaslatot tesz a remélt angol megszállás esetén szükséges intézkedésekre, de arra is, hogy mi történjék a nyugatra került csapatokkal és menekültekkel, ha Magyarország bolsevista érdekltségben maradna.²⁶⁴

Mindez végül pusztába kiáltott szó maradt.

Vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagyot a budapesti kormány – Kudriczky altábornaggyal és néhány törzstiszttel együtt – háborús bűnökkel vádolva kikérte, és az angolok kiadták²⁶⁵. Noha a brit megszállók parancsnoka felkínálta Szügyinek a menekülés lehetőségét, a hadosztályparancsnok nem élt vele.²⁶⁶ Ennél ékeesebb bizonyíték aligha kell arra, hogy nem önző érdekből igyekezett hadosztályával az angol zónába.

Itthon – miután a szovjet katonai hatóság bűncselekmény hiányában visszaadta a magyar szerveknek – 1946. XI. 4-től esztendőnyi megaláztatás, vallatás várt rá, majd a budapesti „Népbíróság” 1948. II. 23-án „háborús bűntett” címén 10 évi fegyházra ítélte.²⁶⁷ Ezt az ítéletet a „Népbíróságok Országos Tanácsa” 1949. XI. 28-án – amikor a „népi demokrácia” már egyeduralkodóvá vált hazánkban – megsemmisítette és Szügyi Zoltán vádlottat, semmisségi panaszát elutasítva életfogytig tartó fegyházbüntetésre és mellékbüntetésként nyugdíjvesztéssel is járó állásvesztésre ítélte.²⁶⁸

263 Uo. 2. o.

264 Másolat a Dárday-napló mellékletei között, szám nélkül, Völkermarkt, 1945. VII. 1. vitéz Szügyi vörögy. aláírással. A jelzett 3 db. melléklet hiányzik. – Darnóy szerint (*Hadak Úján*, 1985. XI. 11. o.) a memorandum összeállításában többen segítettek, így pl. feltehetően v. Vasváry József altbgy. és dr. Tasnády-Nagy András volt képviselőházi elnök.

265 1945. IX. 15-én az angolok a magyar törzstiszteket, tábornokokat és csendőrtiszteket a föderai és ebenthali Waffen-SS hadifogolytáborokba szállították – mint később kiderült – egyelőre internálással térve ki az orosz „egyetemes” kiadatási kérelem elől. Az ott lefolytatott vizsgálatok során a már ismertté vált „kozák példa” folytán nyugtalankodók a táborparancsnoktól az „őfelsége kormánya senkit nem szolgáltat ki halálos ellenségének” sztereotip választ kapták. A „háborús bűnösség” nyaujújába kerültek azonban III. 15-én Graz térségében mégis átadták egy szovjet–magyar bizottságnak. (Darnóy Pál: Magyarok Ausztria megszálló övezetében, 1945–46. 2. folytatás. *Hadak Úján*, 1985. XI. 13. o.) Kornis Pál könyvében (Tanúként jelenkezem. Budapest, 1988. 149. o.) ez áll: „...Szügyit nem az angolok adták ki, hanem amikor már nagyon elvetemültté lett tevékenysége” (sic!) „Serényi István őrnagy kapta a feladatot, hogy állítsa elő. Igaz, hogy ezt a hadosztályparancsnokság székhelyéről az ausztriai Ebendrfől kellett elvégezni, de Serényi a feladatot néhány napon belül végrehajtotta.” Serényi – amint Kornis is – a Katonapolitikai Osztály beosztottja volt. A helység neve Eberndorf. Az érintett tanúsága itt is hiányzik. Goór György nekrológiájában úgy véli, hogy „főként a memorandum miatt követelték Szügyi kiadatását.” A vádiratban ez nem szerepel.

266 Az angol tábornok, saját felelősségére 3 napi eltávozást akart adni Szügyinek, amikor a kiadatásra utasították. (*Hídő*, 1968. IV. 25., 6. o.)

267 Budapesti Népbíróság. Nb. XII. 835/1047. szám.

268 Népbíróságok Országos Tanácsa. NOT. II. 1743/1948. szám.

A „vae victis” beteljesedett. A katonának, rabnak egyaránt fegyelmezett Szügyi megjegyezte: „vesztett háborúnak nincsenek hősei.” – Az 1956-os forradalom idején kiszabadult, de hamarosan újra börtönbe került, majd 1957 őszén „kegyelmet” kapott. Megromlott egészséggel, nyugdíj nélkül, szükséglakásban, segédmunkásként tengette életét,²⁶⁹ sorsában mindvégig osztozó felesége társaságában. Egykori katonáitól kapott időnként váratlanul csomagokat. Ez végtelenül jólesett neki. Élete utolsó éveiben – már súlyos betegen – végre irattárban dolgozhatott. 1967. november 23-án halt meg, tüdőrákban.²⁷⁰

Ez után szólalt meg az emigráció. Az Ausztráliában élő Goór György dátum nélküli nekrológiájából már idéztünk. A HÍDFŐ 1968 tavaszán két, egymást követő cikkben is méltatta az elhunytat.²⁷¹ A kanadai „Magyar Szárnyak” 1982. évi számában fényképekkel illusztrált cikkben emlékezett meg róla. 1989-ben a „Suomen Sotilas” c. finn katonaujság közölt fényképes cikket.²⁷²

Magyarországon az 1989-es politikai fordulat után még 5 év telt el, amikor a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1944. március 31-én – a népbíróági ítéleteket hatályon kívül helyezve „Szügyi Zoltán volt vezérőrnagy terheltet az ellene háborús büntett miatt emelt vád alól *felmentette*, mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el.”²⁷³

1995-ben megtörve az itthoni jeget is, háromrészes cikksorozat jelent meg „Szügyi Zoltán, az örökös csapattiszt” címmel Györkei Jenő tollából.²⁷⁴ E munkát egészítette ki Szakály Sándor – irattári kutatásai alapján – Szügyi tucatnyi életrajzi adatával.²⁷⁵

269 Épületbontásokon látták dolgozni – csákányozni, talicskázni. Egy dátum nélküli „Működési bizonyítvány” szerint (a hivatkozott rendeletből kiténik, hogy 1963 után készült) a Fővárosi Csatornázási Művektől lépett ki, ahol udvaros segédmunkásként 5 Ft. 50 órabérért dolgozott. Az irat „Egyéb közlések” rovatában olvasható: „Mint politikai elítélt, perújrafelvétel útján, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának az 1957. évi nov. 21. napján kelt 4/1/9/1957. számú határozatával kegyelemben részesült.”

270 Szerző nélküli nekrológ szerint. A szöveg megjelent a *Kanadai Magyar Szárnyakban* (I. alább) de ott már néhány pontatlansággal. Így pl. Szügyi nem német lovagkeresztet, hanem I. o. vaskeresztet, valamint nem M. É. Középkeresztet, hanem Tiszti Keresztet kapott 2. hadseregbeli tetteiért.

271 F. F., Emlékezés egy magyar katonára († vitéz Szügyi Zoltán) *Hídő*, 1968. április 10., 8. o., Legénységi nagyaranytól a Szent László hadosztály parancsnokságáig. (Egy magyar katona pályafutása – aki még bizott Európában.) Uo. 1969. április 25., 5. o.

272 *Anti Jussi Ráilha*, (v. *Körössy Zoltán* USA közlése alapján) A cikk címe: „Magyar közmondás: „Add az életedet a szerelemnek, add a szerelmedet a hazádnak”. A „Soumi Sotilas” c. finn katonaujság egyik 1989. évi számából.

273 Bfv. X. 178/1994/3. szám.

274 *Magyarország*, XXXII. (1995) 19., 20., 21. sz., 28. o.

275 A Szerző felsorolja Szügyi Zoltán első világháborús kitüntéseit: hadiékítményes, kardos III. o. vaskorona Rend, hadiékítményes, kardos III. o. Katonai Érdemkereszt (a második világháborús M. É. lovagkereszt ennek felelt meg); kardos ezüst és bronz Katonai Érdemérem, mindkettő a katonai érdemkereszt szalagján; arany vitézségi érem; I. o. ezüst („nagyezüst”) vitézségi érem, II. o. ezüst („kisezüst”) vitézségi érem, Károly csapatkereszt; sebesülési érem 5 sávval (három könnyű, két súlyos sebesülése volt); II. o. porosz (német) vaskereszt. – Az első világháború végén főhadnagyi rendfokozattal leszerelt Szügyi Zoltán e kitüntéshalmaz alapján többszörösen rászolgált 1921. VIII. 21-i „vitézzé” avatására. Reaktiválására azonban csak – egy éves próbaszolgálat után – 1932. május 20-án kelt kormányzói elhatározással került sor, 1927. július 1-i századosi rendfokozattal. – Az ejtőernyős zászlóalj élére több különböző beosztás és a már említett (119. sz. jegyzet.) 1937-ben tett vezérkari törzstiszti vizsga, majd a testületbe őrnagyi ranggal történt átvétel és különféle vezérkari tiszti beosztások után, önként jelentkezve került. – 1942–43. évi – őszi-téli – harctéri szolgálatáért a tisztikereszt után a Magyar Érdemrend kardos, hadiszalagos középkeresztjét is elnyerte. Ezredesi előléptetésének kelte 1942. XI. 1., 1942. IX. 30-i ranggal. (*Dr. Szakály Sándor: Magyarország XXXII./1995/VII. 28., 31. o.*) – Ugyanitt olvashatjuk v. *Erdélyi Béla* egy – saját könyvéből közreadott – 1943. február 15-i megkapó emlékéit: Szügyi ezredes búcsúszavait tisztjeitől, az oszkol-völgyi helytállás után.

Az érintett sajnos mindezt már nem érthette meg. A Farkasréti temetőben kicsiny – de az ejtőernyősök jóvoltából szépen megírt, rendben tartott – fülke rejti vitéz Szügyi Zoltán és felesége hamvait. A Szent László hadosztály egykori legendás parancsnoka 1896. február 8-án született. 100 éve. Akár a mozi. De róla nem készült film. Egy Horatius idézet illik rá: „... Et si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.”²⁷⁶

Katonai rehabilitációja mindmáig várat magára...

A szerzők zárszava

Amikor a Szent László hadosztályról szóló fejezetek megírásáról döntöttünk, a legnagyobb gondot a korabeli hitelességű feljegyzések, okmányok hiánya okozta számunkra. Állt ez különösen azért, mert a birtokunkban lévő, illetve a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött szerény számú eredeti iraton kívül a fellelhető – minden érdekességük mellett olykor zavaros, adathiányos, helyenként leegyszerűsítő, sőt komponáltak, konfabuláltak ható – emlékezések nem egyszer egymásnak is ellentmondtak, magunk pedig csupán néhány fejezetnek voltunk külön-külön részesei. Ezért is húzódott írásunk első felének befejezése évekig.

Végül szerencsés módon sikerült az éppen beérkezett *Dárday*-anyag egyes részének beillesztésével számos más forrást hitelesíteni és tényadatokkal kiegészíteni – noha a naplóban és mellékleteiben is találtunk pontotlanságokat.

A második részhez azután már az utászászlóalj naplója és Nagy Árpád egykorú feljegyzései is segítségünkre voltak, ugyanakkor a *Dárday*-napló jónéhány végre nem hajtott „Intézkedés” melléklettel szolgált, így inkább már a bőség zavarával küzdöttünk. A további részletek, adatok közlésének mind a terjedelem, mind az áttekinthetőség korlátot szabtak. A részletesebb térképázatok nyomda-, illetve mérettechnikai okokból hiányoznak.

Mindemellett bőven maradtak fehér foltok anyagunkban, főleg a nevek, létszámok, – veszteségek – s a fegyverzet területén és egyes alakulatokat illetően. Bizonyára jó néhány irodalmi adat is elkerülte figyelmünket. Így pl. az 1995. évi kanadai Magyar Szárnyak közli a Repülő-lövészezred II. zászlóaljában harcolt Benkő Béla szakaszvezető posztomusz emlékezésének igen érdekes – de egy helyütt vitatható – első részét. További hasonló írások és máig rejtett okmányok előkerülése is remélhető. Mindez és a hadinaplók valamint a mellékelt hadosztályparancsnoki intézkedések bő lehetőségeket kínálnak a témában elmélyülni kívánóknak.

Évek óta érdeklődés nyilvánul meg, sőt értékes, aktív munka olyanok részéről, akik a hadosztálynak nem voltak tagjai. Most már a fiatalabb generáció is hallatja hangját, van aki kiállításra készül rendezni. Így előbb-utóbb bizonyosan sor kerül a Szent László hadosztály teljes történetének megírására, önálló kiadvány formájában is.

Ehhez reméltük munkánkkal az első lépéseket megtenni.

Utolsó gondolatunk ismét hősi halottainké.

Emlékeztessen ez az írás is kegyelettel mindazokra akik fiatal életüket adták a Szent László hadosztály és minden más alakulat harcaiban a HAZÁÉRT!

276 Horatius, Carmina, III/3, 2.: Ha a világ összedől, a rettenthetetlen férfit maguk alá temetik a romok. Költői fordításban: „Arcizma sem rebben, ha Ég s Föld összeszakadva fejére omlik” (Szepesy Gyula, 1984.)